Roman



Halim Bahadır

Tuzağa Düşen Masumiyet

SAY

78'liler

TUZAĞA DÜŞEN MASUMİYET

Halim Bahadır

SAY
İstanbul

Halim Bahadır

Halim Bahadır 1958 yılında Trabzon'un Tonya ilçesinde doğdu. İlk ve ortaokulu Tonya'da, liseyi Zonguldak'ta okudu. Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden 1981 yılında mezun olan Bahadır, aynı yıl gazeteciliğe adım atarak sırasıyla, *Dünya*, *Ekonomik Bülten*, *Cumhuriyet* ve *Akşam* gazetelerinde çalıştı. 1997 yılında *Posta* gazetesinde köşe yazmaya başlayan Bahadır, yazılarında sokaktaki insanın acılarını, dramlarını, özlemlerini, kırılmalarını, sevinçlerini, tasalarını, aşklarını, onların hayat karşısındaki hallerini yazdı. Yaklaşık 6 bin okuruyla yüz yüze görüşerek basın tarihinde bir ilke imza attı. Okurlarıyla arasındaki bağı anlatırken, "Biz kocaman bir aileyiz" cümlesini kuran yazar, yalın ve içten anlatımıyla sevildi.

Bahadır'ın, insan ilişkilerini ele aldığı *Büyüme Sakın Küçük Kız; Gördüm, Dokundum ...ve Sevdim; Tutunuş; Hey Aşk Seni Hiç Aldatmadım; Hangi Sarhoşluklar Bıçakladı Yalnızlığımı; Yaşlı Adam Genç Kadın* ve *Kanatsız Kuşlar* adlı kitapları var.

e-posta: bahadirhalim@gmail.com

Say Yayınları
Roman

TUZAĞA DÜŞEN MASUMİYET
Halim Bahadır

ISBN 978-975-468-729-3

Baskı: Engin Ofset
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi 1NA33
Topkapı-İstanbul
Tel.: (0212) 612 05 53

1. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 2008

12 11 10 09 08 5 4 3 2 1

© Say Yayınları
Ankara Cad. 54/12 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
web: www.sayyayincilik.com
e-posta: sayyayinlari@ttmail.com

Genel dağıtım: **Say Dağıtım Ltd. Şti.**
Ankara Cad. 54/4 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
e-posta: dagitim@saykitap.com
Online satış: www.saykitap.com

Tarsus otogarında hostesin uyarısıyla ancak uyanabildi iki saatlik bitkin uykusundan Hasan, kuşluk vakitlerinde. Gözlerini ovuşturdu. Sıkıntı içinde baktı bu çok iyi tanıdığı gara. Mersin servisi on dakika sonra hareket edecekti. Bir sigara yaktı. Büyük bir boşluk vardı içinde sanki. Ne koysa dolmayacak kadar devasa bir boşluk. Acaba İstanbul'dan kaçmakla doğru mu yaptım diye geçirdi içinden sıkıntıyla. Suratını ekşitti. Sigarasını söndürdü daha yarısını içmeden ve servise bindi. Başını cama dayayıp kapattı gözlerini. *On beş dakika daha Tanrım* dedi, *on beş dakika daha uyumama izin ver, lütfen...*

Bir ay önce ayrıldığında bıraktığı gibi değildi Mersin'deki yazlık beldesinde yaşam. Daha otobüs beldeye yaklaşırken çok açık bir şekilde görülüyordu bu. Sahilde yazlıkçılardan birkaç çadır kalmıştı, sanki nöbetçilermiş gibi. Henüz eylül ayının ortalarıydı. Havalar hâlâ sıcaktı, ama millet çekip gitmişti. Okul telaşı diye düşündü. Bir de tatil mevsimi bitmiş, sıkıcı iş yaşamı dönemi başlamıştı demek ki. *Neyse* dedi içinden, *her iki kesime de kolay gelsin, bu zorlu yaşam...*

Bir yıl yaşadığı ev bıraktığı gibiydi neredeyse. Pencereler kapalı kaldığı için içeride boğucu bir hava vardı. Belki arkadaşının dostlarından birkaçı evi ziyaret etmiş de olabilirdi bu arada, ama anlaşılan günler önce gitmişler ve de temiz tutmuşlardı evi. Odaları dolaştı çantasını bıraktıktan sonra. Her şey yerli yerindeydi. Balkona çıktı sonra. Akdeniz'e baktı.

Kilometrelerce uzayıp giden sahil ve deniz mükemmel bir manzara oluşturuyordu. Çok uzaklarda birkaç gemi yol alıyordu. Dalgaların sesini duyuyordu Hasan, bir ay öncesinde olduğu gibi. Beyaz köpüklü dalgalar. Gelgit zamanı şaha kalkan o beyaz dalgaları ne çok sevmişti, kış ortasında gelip bu eve yerleştiğinde. Yazlığın iki yanından çok ağır bir devinimle akan iki dereyi, arka taraflardaki çalı çırpı dolu dağ yamaçlarını, ışıklar kesildiğinde geceleri gelip geçen otobüslerin far ışıklarında şarap yudumlamalarını, vakitli vakitsiz bağırıp duran kurbağaları, koca limon bahçesini, denizin üzerinden doğan güneş ve ayı özlemişti. Çok bildik tanıdık bir özlem mi bu diye düşünmeden edemedi. Belki de çok benimsemekten kaynaklanan bir özlemdi bu. Kendisiyle çok uzun yıllar sonra ancak baş başa kalabildiği bir yerdi orası ne de olsa. Bazen sıkılıyordu kuşkusuz. Kendisiyle konuştuğu zamanlar oluyordu. Öykü kahramanlarını fırçaladığı gecelerin sayısı da az değildi.

Beyni uğulduyordu. Uykusuzluk, yol yorgunluğu, baba evinde yaşananların omuzlarına bindirdiği baş edilmesi zor yük, canını yakıyordu. Ancak bunlar iyi zamanlarım diye geçirdi içinden. Koca bir hayatı masaya yatıracaksın usta. Bütün hayatını gözden geçirecek ve bazı kararlar alacaksın. Ve bu kararların çoğunun geri dönüşü olmayacak, kolay gelsin bakalım dedi kendi kendine ekşi bir suratla ve duşa girdi. Beyni yorgun olduğunda asla uyuyamazdı Hasan. Ama gece bir başkaydı sanki. Bedeni mi artık pes etmişti, yoksa hiç bilmediği bambaşka faktörler mi hazırlamıştı uykuyu, bilmiyordu. Ama iyi uyudu. Tam on saat. Gece yarısına kadar... Aşırı terlemişti uyandığında. Sırılsıklamdı atleti. Donu bile ıslanmıştı. Ulan diye söylendi gülümseyerek, bu yaşta şeytan

mı aldattı seni hergele! Kalktı yataktan ve yeniden duş aldı. Beldede gecenin geç saatlerinde içki bulunmazdı. Onun için her zaman yedek birkaç şişe bulunduruyordu. Çantasında, kaliteli bir viski vardı. Bir kadeh koydu kendine. Her zaman viski içmezdi. Hatta sevmezdi viskiyi pek. Ancak yazmaya, düşünmeye karar verdiğinde viski iyi geliyordu ona.

Kafasında bin bir türlü şey vardı, ama önce karnını doyuracak bir şeyler atıştırması gerekiyordu. Marketten aldığı yaprak sarmaları, peyniri, zeytini, domatesi, elmayı koydu masaya. Gece uzun olacaktı, açıktı bu. Karnını doyuracak, düşünmeye çalışacak, içecek, bu arada ertesi gün öğle üzeri uyanmak üzere saati kuracak ve dalacaktı uykuya sabah saatlerinde. Ve harekete geçecekti, öğleden sonra, hayatını baştan sona elden geçirmek üzere...

"Yahu sen nerelerdesin kardeşim?" dedi gür bir sesle telefonda Kemal ve arkasından ufak bir kahkaha attı.

"Sen de beni unuttun sevgili dostum," dedi Hasan. "Hadi ben aramadım ya da arayamadım, sen niye aramadın yahu emekli adamsın sen."

"Bir roman üzerine çalışıyordum kardeşlik," dedi Kemal.

"Nerelerdesin?"

"Ankara'dayım. Birkaç kişiyle görüşmem vardı."

"Kitap için mi?"

"Bu heriflere ancak bu iş için katlanabiliyor insan."

"Bu aralar ne yapmayı düşünüyorsun?"

"İstanbul'a döneceğim, ama orası da sıkıyor beni bazen."

"Sana bir önerim var kardeşlik. Ben Mersin'deyim. Sanırım bir süre kalırım burada. Hava nefis, deniz, doğa, ırmaklar, limon ağaçları, her şey... Atla gel şuraya birkaç gün geçirelim."

"Dur ulan hemen damarıma basma, ayartmaya kalkma beni. Önce bizim hatunu halletmem gerek."

"Tamam, sen o işi bana bırak. Ben yengeyi arar izni alırım."

"İzni al gelmeyen namerttir. Kasılma ama bu arada özledim de seni. Şu Allah'ın işine bak, senin gibi serseriler bile özlenebiliyormuş bu dünyada..."

Uzun yıllar polis adliye muhabirliği yapmış ve bu dünyanın uzmanı olup çıkmıştı Kemal. Ancak sadece polis dünyasıyla yetinmemiş, gizli servislerde olup bitenler hakkında da bilgi sahibi olmuştu. Devletin iç işleyişini, kurumlar arasındaki rekabeti, Ankara ile İstanbul polisinin didişmesinin nedenlerini iyi biliyordu. Polisten ve MİT'ten tanıdığı çok insan vardı. Sırlarını paylaştığı insanlar da tanımıştı. Ancak hiçbir zaman haber kaynaklarıyla dost olmaya kalkmamıştı. İyi ilişki kurmak yetiyordu. O her zaman gazeteciydi, ötekilerse haber kaynağı. Çoğu şey zaten yazılmamak kaydıyla anlatılmıştı kendisine. Güvenilir biriydi Kemal. Asla ağzından en ufak bir laf çıkmamıştı. O çok iyi bir gazeteciydi. Hasan gibi taşradan gelmişti İstanbul'a üniversitede okumak için. Aynı fakültede okumuş, tanışıp arkadaş olmuşlardı. Biri hesabını kitabını iyi yaparak adım atan, ötekiyse atak, cesur, adımı attıktan sonra sonuçlarını düşünen bir adamdı. Hasan sol olayların göbeğindeydi gençliğinde, Kemal ise gazetecilik yapmak istiyordu. Birinci amacı buydu ve uzak durdu böyle işlerden. Sola sempati duyuyordu tabii ki. Ancak bir fraksiyonun militanı olmayı reddetti. Ayrıca yaşadığı ülke hakkında kendine özgü fikirleri vardı. Çok okuyan, düşünen, araştıran biriydi. Bağımsız bir kişilikti Kemal. Bir örgüte, kuruma, bir yere bağlı olmak istemiyordu. Hasan'ın sert siyasi kavgaları-

nı tasvip etmiyordu Kemal okulda. Ancak arkadaşlık kavramına değer veren biriydi o. Kemal'in dostlukları zamana ve yere bağlı değildi. Entelektüellerin akıl erdiremediği ilginç bir yanı vardır taşra kültürünün. İki insan birbirini benimseyip sevince, o dostluklar ömür boyu sürebilirdi. Birbirlerinden beklentisi olmazdı o dostlukların. Çıkarların yeri yoktu ilişkilerde. Bir anlamda erkek kardeşliği gibi bir şeydi bu. Belki de adı konulmamış masonik bir bağ...

İki yıl önce emekli etmişti kendini Kemal. Söylediğine göre bıkmıştı artık medyadan. Yalaka, namussuz, pislik, çıkarcı, iğrenç ilişkilere yeterince tahammül etmiş, karşı koymaya çalışmış, ayakların baş, başların ayak olduğu bu ortamdan kopmaya karar vermiş ve kopmuştu. Polis ve gizli servisler, uluslararası örgütler ve global sermayeyi konu edindiği kitapları vardı Kemal'in. Kazancı iyiydi. Rahat bir emeklilik yaşayabilirdi. Ama o bunu yapacak biri değildi. Söylediğine göre, iki yılda bir mutlaka bir yarayı kaşıyacak bir kitap yazacaktı.

"İşte geldim," dedi Kemal, öğleden sonra Mersin otogarında ve kucaklaştı iki adam.

"Ne kadar iyi ettin gelmekle bilemezsin," dedi Hasan. "Bu aralar keyfim pek yerinde değil. Bir dosta fena halde ihtiyacım vardı."

"Hâlâ bel ağrılarından şikâyetçi misin?" dedi Hasan.

"Bazen canımı çok yakıyor lanet ağrı, ama eşim sağ olsun doktorum gibi ne gerekiyorsa yapıyor. Geçiyor sonra meret. Başladığında da yine karım yanımda oluyor. Ya senin?"

"Aynen devam. Karadeniz'de gençliği geçirip de yaşlanınca bel ağrısı çekmeyen çok az insan var kardeşlik. Ama

ben tek başıma başa çıkmaya çalışıyorum sancılarla. Bu arada başka dertler de eşlik ediyor bel ağrısına. Mide, karaciğer, akciğer, stres..."

"Hadi hangi cehenneme gideceksek gidelim, bırakılım da şimdi şu ağrı, hastalık işlerini. Yahu sen beni tatile çağırmadın mı birader!"

"Tamam, şu arabalara binip gideceğiz" dedi Hasan eliyle bir midibüsü göstererek.

Yol bir saat kadar sürüyordu. Pek bir şey konuşmadı iki dost yol boyunca. Arada bir birbirlerini süzdüler. Yüz hatlarındaki izlere baktılar, birer kaçak gibi. Kemal manzarayı seyre daldı sık sık. Hasan düşünceliydi daha çok. Konuşacak çok şeyi olan dostların durumu böyledir işte diye düşünüyordu içinden Hasan. Bir türlü başlayamazsın. Ortamını beklersin. Uygun olup olmayacağını düşünürsün yargılanmadan konuşacağın bir insanla bile. Belki de yol yorgunluğu, dost biraz dinlensin, doğanın tadını çıkarsın dedi içinden. Nasıl olsa önlerinde üç dört gün vardı. Konuşurlardı. Rakı masası ne güne duruyordu ki! Balkon sefaları, eski anıların birbirini kovalayacağı anlar... Sonra o anıların şimdiye sarkan izdüşümleri. Şimdilerde olup bitenler, hayatın aktığı yön, memleket meseleleri, mesleklerinin durumu, kişisel kayıpları ya da kazançları, ellili yaşlardaki halleri, korkuları, açmazları, çocuklukları, deneyimleri, kararları, kararsızlıkları ve daha neler neler...

"Geldik," dedi Hasan ve şoföre inecekleri yeri söyledi.

Camdan dışarısını seyreden Kemal dönüp baktı Hasan'a ve kocaman yüzünde keyifli bir gülümseme belirirken, "Yahu baba gerçekten cennet gibi bir yer burası. Sen bana az bile anlatmışsın," dedi.

Dostunu mutlu ettiğine sevinen Hasan eklemeden edemedi:

"Sen daha denize girmedin burada. Irmaktan süzülüp giriyorsun. Üç ayrı derecede suya girmiş oluyorsun. Su çok temiz. Hava nefis. Özellikle de geceleri. Ilık bir rüzgâr yalayıp geçer insanı, balkonda şarabı yudumlarken. Deniz, yosun kokusu cabası işin."

İki üç gün misafir olarak kalacağı evi de beğendi Kemal. Odaları dolaştı. Sonra balkona çıktı. Akdeniz'e, ufuklara, limon bahçelerine, sazlıklara, derede nazlı nazlı yüzen ördeklere baktı ve, "Harika ulan burası," dedi çocuksu bir sevinçle. "Akşam yemeğini balkonda yiyelim istersen, şarabı denize karşı yudumlamak çok iyi gelir."

"O zaman ben hemen bizim balıkçıyı arayayım da lüferleri hazır etsin," dedi Hasan.

"Bu da çok iyi," dedi Kemal, "balık yapmayı biliyor musun ama?"

"Söylediğin şeye bak usta," dedi Hasan, "senin bu arkadaşın on beş yılını bekâr yaşamış biridir. Bilir bu işleri, canını sıkma."

Hasan fırından çıkardığı lüferleri masaya bırakırken, ay denizin üzerinde epey yükselmişti. Şavkı denize vuruyordu ayın. Birkaç gezgin bulut kümesi vardı gökyüzünde. Araçlar pek sık geçmiyordu karşıdaki yoldan. Ama geçenler de gürültü çıkarmadan yapmıyorlardı bunu. Kurbağalar bağırıyordu aşağıda. Ilık rüzgâr yalıyordu balkonu. Yemeklerini neşe içinde yedi iki eski dost. Eski defterleri karıştırdılar. Gençliklerini, okul yıllarını, ilgi duydukları kadınları, arkadaşlarını, gençlik çağlarındaki beklentilerini konuştular ayrıntılarıyla.

Ay epeyce yükselmiş, balkonu karanlıkta bırakmaya hazırlanıyordu.

"Burada," dedi Kemal, "insan kafasını dinleyebilir, yazar, okur, düşünür, kafayı çeker, ancak uzun süre kalınmaz burada gibime geliyor hoca. Çok ıssız bir yer sanki. İnsan çok fazla kendisiyle baş başa kalabilir. Bizim gibi insanlar için tehlikelidir kendisiyle uzun zaman baş başa kalmak. Ben de senin gibi çok okurum, düşünürüm. Kendimle baş başa kaldığım zamanlar tırnaklarımı yolarım. Yaralarımı kurcalarım. Çocukluğumda çektiğim acılarla boğuşurum. Babamı ben daha çocukken aldığı için Tanrı ile dalaşıp dururum. İki elim hep iki yakamda olur. Onun için de yalnız kalmaktan hep kaçarım. Bu nedenle de yalnızlık benim için bir sığınak değil, çoğu zaman bu dünyadaki cehennemdir."

"Ah sevgili dostum," dedi Hasan, "keşke her zaman istediğimiz gibi gitseydi hayatlarımız. Bazen o kadar bunalıyorsun ki, insanın hiç olmadığı bir yerde yıllarca kalabilirim gibi bir düşünce kemirmeye başlıyor zihnini. O zaman da bu tip yerler ilaç gibi geliyor."

"Ama senin şu anki durumunu açıklamaya yetmiyor bu dostum," dedi Kemal, Hasan'ın gözlerinin içine bakarak. "Seni tanıyorum. Sana büyük kentler bile yetmezken buralara kaçman anlamsız geldi bana..Kitaplarını yazarken de hiç ayrılmadın İstanbul'dan. Yanında kıyametler kopsa da yazabiliyordun. Şimdilerde kitap da yazmıyorsun. Ve yaz bitiyor neredeyse. Tatilciler gitmiş, ama sen buradasın. Ve her halinle başının dertte olduğu o kadar belli ki."

"Başım hiçbir zaman dertten kurtulmadı ki sevgili dostum," dedi Hasan. "Emin ol buraya gelmeni dertlerimi konuşmak için istemedim. Çok çalışıyorsun. Sekiz kitap yazdın beş altı yılda. Yorulmuşsundur diye düşündüm. Biraz kafa-

nı dinle, arkadaşlık edelim, konuşalım, yürüyelim, balkon sefası yapalım, denize girelim istedim. Bir de karını üç gün özlesen fena olmaz yani..."

"Teşekkür ederim, iyi ettin," dedi Kemal gülerek, "benden bir şey saklamıyorsun değil mi?"

İki şarap şişesini halletmişlerdi. Üçüncüyü almaya gitti Hasan, bir şey söylemeden. Şişenin mantarını özenle açıp kadehleri doldurdu. Poşetteki çerezi tabağa doldururken, "Bazı can sıkıcı şeyler oldu hayatımda, ama sen yorgunsun dostum, ben de öyle. Yarın konuşuruz bunları istersen. Denize gider, kahvaltımızı yaparız. Şimdi içip keyfimize bakalım. Sonra da keyifli bir uyku çekeriz. Senin de canını sıkmak istemem gecenin bu vaktinde."

Sesini çıkarmadı Kemal. Ama dostunun başının ciddi bir dertte olduğunu anlamıştı. Zaten onun bakışlarındaki hüznün derinliğini iyi bilirdi Kemal. Ama susmayı tercih etti.

Nefis bir güne uyandı hemen hemen aynı saatlerde iki eski dost öğlene doğru. Kahvaltılarını yapmadan önce denizin tadını çıkarmak için sahile indiler. Çarşaf gibiydi deniz. Bir saat kadar yüzdüler. Kıyıda zaman zaman sigara içtiler. Dalgaları seyrettiler. Güneş ışınlarını depolamaya çalıştılar yorgun bedenlerinde. Eve dönüp duş aldılar. Kahvaltı yaptıktan sonra yakınlardaki bir korulukta birkaç saat yürüdüler. Akşama doğru deniz yine çağırdı onları. Uydular bu çağrıya. Akşam yemeğini bu kez yakınlardaki bir lokantada yediler rakı eşliğinde. O geceyi neredeyse kahkaha tufanıyla geçirdiler.

Son gün, deniz, yürüyüş ve doğadan alınan keyfin ardından iki dost, balkonda içkilerini yudumlarken, artık harekete geçme zamanı olduğunu düşündü Kemal.

"Biz erkekler," dedi, "çoğu zaman yaralarımızı köpekler gibi yalayarak sarmaya çalışırız. Oysa kadınlar ne kadar çok konuşur yaralarını. Ve çok beklemezler birbirlerine açılmak için. Bizim gibi ketum değiller. Karımın en az on arkadaşı vardır her şeyini anlatabileceği. Oysa bize baksana Hasan, neredeyse iki gündür dişe dokunur pek bir laf edemedik. Senin gözlerindeki şu hüznü karşıki yoldan geçen biri bile fark edebilir. Ama konuşmuyorsun benimle. Belki de misafirim diye yapıyorsun bunu canımı acıtmamak için. Ama bunu yemem ben. Seninle çok şeyi konuştuk daha önceleri. Oysa ısrarla sustun iki günden beri. Ne oluyor dostum?"

Önceki geceki bulutlar yoktu gökyüzünde. Ay biraz daha geç doğmuştu ve balkonu aydınlatıyordu. Ayağa kalktı ağır ağır Hasan. Kadehini eline aldı. Avuçlarında sıktı bir süre denize bakarken. Sonra yerine oturdu ve Kemal'e dönerek, "Sen kaşındın dostum," dedi, "bende dert çok... Hayatımın satır başlarını biliyorsun zaten. Onları tekrarlamanın gereği yok. Ayrıca yarın gideceksin. Karın bekliyor seni. Ne güzel, biri bekliyor seni. Tek bir kadın. Anlaştığın, sevdiğin, yaşlanmayı göze alabildiğin bir kadın. Her neyse... Kemal, sekiz yıl sonra aileme gittim geçenlerde. O sürede ne annemle babamı ne de kardeşlerimden bazılarını görmüştüm. Beş kardeş toplanmıştı memlekette. Ben de sevgilimi ve kızımı alarak İstanbul'dan gittim. Annem ve babam vardı. Orada yaşayan kardeşimin karısı ve dört çocuğu. Ayrıca akrabalar. İlk birkaç gün çok keyifli geçti sevgili dostum. Ama sonraki gece..."

Kırılma noktası diye içinden geçirdi Kemal, sessizliğinin içinde düşünürken. Dostu bir şeyleri kırıp dökmüş olmalıydı. Sesini çıkarmadan bekledi. Yeniden ayağa kalktı Hasan. Duvara öylesine bir yumruk çaktı hafiften gösteri mahiyetinde. Sağ elini yumruk yaparak sol avucunun içine bıraktı sonra.

Parmaklarını tek tek şaklattı. Duvara yasladı sırtını. Hâlâ susuyordu Kemal.

"O gece," dedi Hasan, neredeyse kendine tümüyle yabancı bir ses tonuyla, "kelimenin gerçek anlamıyla delirdim, çocuklaştım, canavarlaştım, hırtlaştım, küçüldüm, herkese bağırıp çağırdım, sövüp saydım, terbiyesizliğin doruklarına tırmandım, değerimi ayaklar altına aldım, insanların bana sunduğu o katıksız sevgiyi ezip geçtim Kemal! Hem de sadece gece yarısının ardından kardeşimin, 'Abi daha sessiz olalım istersen babam uyanabilir, rahatsız adam zaten,' demesi üzerine..."

Hasan'ın delirmelerine yabancı değildi Kemal. Birkaç kez içki seanslarına tanık olmuştu. Kendinden çıkıp başka biri oluyordu dostu. Ama bunu daha çok içindeki kendine eziyet eden kişiliğe değil, içkiye yoruyordu. Ama öyle sanıyordu ki şimdiki durum başkaydı. Bazı şeyler sadece içkinin sırtına yüklenemeyecek kadar derinlerde yatıyor olmalıydı.

Bazı sözcükler boğazına takılmış ve zor çıkmıştı Hasan'ın başına gelenleri anlatırken. Kemal hiç sözünü kesmemiş, dostunun içini boşaltmasını beklemişti. Hasan'ın daha önceleri de ciddi krizler geçirdiğini biliyordu. Yanında değildi o anlarda, ancak konuşuyorlardı. Hasan anlatıyordu ona hayatının satır başlarını. Ancak o krizler daha çok kadınlarla ilişkilerinde çıkmıştı. Bazı kadınlar delirtirdi insanı, bunu biliyordu Kemal. Onun için çok da önemsememişti dostunun o hallerini. En çok ayrılır ona zarar veren kadından olur biter diye düşünmüştü. Ancak anne ve babandan ayrılacak halin yoktu. Onların yanında kafayı yiyecek hale gelmişsen, kendini rezil ederek adamlıktan çıkmışsan psikolojin gerçekten berbat durumda demekti. Gazeteciydi Kemal ve sayısız in-

san tanımıştı meslek yaşamında. İnsanları üç aşağı beş yukarı hangi koşulların, hangi baskıların delirmenin eşiğine getirip bıraktığından haberdardı.

"Senin," dedi babacan bir ses tonuyla elini Hasan'ın omzuna atarken, "aklı başında bir psikiyatra ihtiyacın var. Daha önce de defalarca önerdim sana bunu, ancak hep karşı çıktın. Ben çözerim sorunlarımı dedin. Ama çözemedin sevgili dostum. Çözemezsin de. Yaraların çok derinlerde çünkü..."

Dinliyordu Hasan dostunu, ama yüzüne bakmadan dinliyordu. Nereye baktığı da belli değildi aslında. Boştu bakışları. Belki de hiçbir şeye bakmıyordu. Koca bir bardağı suyla doldurup itti dostunun önüne Kemal. Şöyle bir baktı bardağa Hasan ve alıp dikti başına. Yarısını içti kana kana. Kalan yarısıyla yüzünü yıkadı. Kâğıt mendille duruladı yüzünü. Gözleri acıyordu. Anlatırken sürekli olarak gözyaşı dökmüştü. İki dost sustu bir süre. Kemal ne demesi gerektiğini de bilmiyordu aslında. Çok zorlu bir hayatı olmuştu Hasan'ın. Kırılmaları çoktu. Neyi nereden toplamaya başlaması gerektiğini bilmesi kolay değildi. Hasan'ın baba evinde başına sardığı işin ayrıntılarını öğrenmek istedi Kemal. Hasan da anlattı ayrıntıları, anımsayabildiği kadarıyla.

Kemal, dostunun ciddi bir depresyon süreci yaşadığını düşünmeye başladı. Psikiyatr şarttı artık, ısrar etmeliyim bunda diye düşündü. Ama bu deliye bunu kabul ettirmek güç olacaktı. Egosu yüksek heriftir, diye geçti aklından. Yumurta kapıya gelmeden adım atmaz bu hergele. Nasıl ikna etsem bilmem ki?

Kemal çareler ararken, "Ruh hekimleri konusunda haklısın dostum," dedi Hasan, "her zaman da haklıydın. Ama ben inatçı biriyim. Ağır yaralı olmadığım takdirde asla doktora gitmem. Sorunlarımı biliyorum aslında, her zaman da bildim. Nasıl çözümlenmeleri gerektiğini de biliyorum. Hatta

atmam gereken ilk adımları bile. Ancak onları atamadım. O ilk adım her zaman zor gelmiştir bana. Oysa bir adımın arkasından diğerleri gelecekti ve çıkabilecektim işin içinden. Yapamadım. Beceremedim. Korktum belki de. Belki 'zaman en büyük ilaçtır' teorisi işime geldi. İpe un serdim."

"Onca insana akıl verdin ama," dedi Kemal gülerek. "İnsan garip bir varlık. Kendi söküğümüzü dikemiyoruz. Öğütlerinin onda birini tutmuş olsaydın dertlerinin çoğuna çare bulmuştun şimdiye kadar. Ama yapmadın bunu işte. Bir kitabınla bile kaç insanı intiharın eşiğinden çekip aldın Hasan! O insanların birkaçını şahsen de tanıdım ben. Bu gücün var, lanet olası herif, ama o gücü kendine kullanmadın! Acılar, yıkımlar, olanaksızlıklar, mutsuzluklar yakanı bırakmadı bu yüzden."

Acı acı güldü Hasan. Kemal doğruları dile getiriyordu. Ancak doğrunun doğru olması ne işe yarıyordu ki hayatta. Doğruya saygı göstermek, onun gereklerini yerine getirmek gerekiyordu. Onun yapmadığı da buydu işte.

"Hayatım hatalarla dolu Kemal," dedi Hasan, "elimi sürdüğüm her şeyi yanlış yaptım sanki. Ailemle ilişkilerim hiçbir zaman çok yakın olmadı. Birbirimizi uzaktan sevdik. Birkaç yılda bir ancak görüşebildik. Birlikte ölümlere gittiğim eski yoldaşlardan ancak üçü ile yakın ilişkilerim var hâlâ. Evliliklerim birer felaket anıtı gibiydi. Ayrıca insanın çocuklarından ayrı yaşaması zaten ağır bir travma. Çok sayıda yarı kaçık kadınla uğraşıp durdum yıllarca. Ruhumu doyuramadım. Cinsellik her zaman başıma bela oldu bu yüzden. İş yaşamında da başarılı olamadım aslında. Başarı göreceli diyeceksin şimdi. Doğrudur. Hedeflerime tam olarak ulaşamadım diyelim. Bu arada bir sorun daha var. Hedeflerim gerçekçi miydi acaba? Bak bundan da emin değilim. Kırsal alan-

dan gelip yazı gibi kent mesleği olan bir alanda bir şeyler başardım. Bu çok iyi tabii ki. Ama çok daha iyisi neden olmasın diye de düşünüp durdum. İşin içinden çıkamadım. Bukowski, 'Her yazar biraz hıyardır, ancak yazarak düşünebilir,' der bir kitabında. Belki de haklı adam. Ben de öyleydim işte. Pratik bir zekâm yok aslında. Düşününce, yazınca ancak doğrulara ulaşabiliyorum. Çekingen biriyim ben Kemal. Hakkım olanı bile istemekten çekinen bir salak olup çıkıyorum çoğu zaman. Birinden alacağımı isterken bile utanıp sıkıldığım zamanlar oluyor. Haklıyken haksız durumlara düştüğüm çok oldu, en çok bağıranın haklı sayıldığı bu topraklarda. Çocuklarımla ilişkilerimde de derinlik olmadı. Zamanı adam gibi kullanamadım. Hiç yaşlanmayacağımı sanırken, birden elli yaşında buldum kendimi. Maddi birikimim hiç olmadı. Hiçbir sosyal kuruluşa üye olmadım. Cenazelere, kokteyllere gitmedim. Çoğu zaman tek başıma içtim. Kimsenin adamı olmadım çalışma yaşamında. Tek tabanca olarak kaldım. Kendime saygı duymadım. Değer vermedim. Ham öfkelerimi hiçbir zaman yenemedim, azıcık eğitmeyi başardım, o kadar. Çok içki içtim. Sigara her halde ciğerlerimin anasını ağlatmıştır. Hasarı tam olarak bilmiyorum, çünkü doktora gitmeye korkuyorum. İyi beslenmedim. Bedenimin her yanı dökülüyor gibi geliyor bana. Gelecekte iyi kitaplar yazabilmenin dışında bir hedefim yok sanki. Birilerine çalışmak istemiyorum artık Kemal. Bundan yoruldum, usandım, bıktım, tiksiniyorum desem yeridir. Maaş almak istemiyorum. Sadece yazmak istiyorum. Umarım birileri bu işten para kazanmayı akıl eder ve bana da birkaç kuruş kalır..."

Bir süre düşündü Kemal anlatılanları. Kafasında evirip çevirdi. Zor durumdaydı dostu, ama o kadar da korkunç değildi vaziyet. Ayrıca iradeli bir adamdı romancı. Her şeyi ter-

sine çevirebilecek bir potansiyel her zaman vardı içinde. Sorun onu ortaya çıkarmaktaydı. Çıkarmıyordu. İstemiyordu. Hüznü seviyordu belki de. Ve hüzün de istemediği kadar çoktu hayatında.

Oysa Kemal de yaralı bir adamdı. Ama o, yaralarını görünür kılmak istemiyordu, sabırla sarıyordu. Onlarla yaşamayı öğrenmişti. Sorun çözmek konusunda daha yetenekliydi romancıdan. Kemal kendi sorunlarını çözmek için uğraşırken, romancı yarattığı kahramanların sorunlarını çözmekte ustalaşmıştı. Ama onun bu çabasının kendi yaşamına bir hayrı yoktu tabii ki. Başkalarının sorunlarını çözmek her zaman kolaydı çünkü.

Bir süre denizi dalgın dalgın seyrettikten sonra gülmeye başladı birden Kemal. Tuhaf tuhaf baktı arkadaşının yüzüne Hasan, ne oluyor gibilerinden.

"Sen aslında çok şanslı bir hergelesin," dedi Kemal, Hasan'ın yüz hatlarında gezdirirken bakışlarını, "hiç bardağın dolu tarafına bakmaz mısın sen?"

"Ne alakası var şimdi Kemal?" dedi Hasan. "Elbette bakarım dolu tarafına da bardağın, ama neden sorduğunu anlamadım?"

Bir süre düşündü Kemal, bir şey diyecek gibi oldu vazgeçti sonra.

"Neden şanslıyım?" diye sordu Hasan merakla.

"Hayatın her alanında şanslısın demedim elbette," dedi Kemal, "ama çok önemli bir konuda öylesin. Bunu bilmen gerekiyor. Hiç mi önemi yok senin için yani?"

Bir şey anlamış değildi Hasan. Merakla baktı gözlerinin içine dostunun.

"Tanrı aşkına ne demek istiyorsun sen?" dedi sesini yükselterek. "Hangi şans bu Kemal?"

"Hadi önce şu bardağı kaldır, bir şerefe çekelim bakalım."

"Şerefine dostum."

"12 Eylül darbesinde neredeydin Hasan?"

"Nereden çıktı şimdi onca yıl öncesi hoca?"

"Sen nerede olduğunu söyle bakalım!"

"Darbeden iki ay önce memlekete gittim. Oradaydım."

"Başına bir iş gelmedi değil mi memleketinde?"

"Hayır. Ha, birkaç günlüğüne içeriye alındım. Jandarma aldı. Herifin biri darbeyi protesto eden bir yazı yazmış. Aldılar içeriye. Daha doğrusu önce babamı rehin aldılar. Ben gidince onu bıraktılar. Neticede aklandık ve bıraktılar iki gün sonra."

"Sonra ne oldu? Dur ben söyleyeyim. İstanbul'a döndün. Bir süre okula devam etmedin. İlkbahara kadar. Hatırlı amcan bazı adamları devreye soktu bu arada, hakkında takibat olup olmadığını anlamak için. Yoktu. Derin bir oh çektin ve okula dönüp kendini gösterdin. Aranmıyordun, evet. Yaz döneminde sınavlara girdin, okulu bitirdin. Hazır takibat yok, ortalık da karışık diyerek askere attın kendini."

"Ulan sen bu kadar ayrıntıyı nereden biliyorsun. Ben sana çok az şey anlatmıştım."

"Onca yıl polis adliye muhabirliği yaptım. DGM'leri takip ettim. Gizli servislerle de haber alışverişim oldu. Kaç tane de kitap yazdım usta. Müsaade et de yakından tanıdıklarımın kaderi hakkında bir şeyler bileyim."

"Eminim daha çok şey biliyorsun sen. Devam et bakalım, bilge muhabir! Bu arada neden şanslı olduğumu hâlâ açıklamadın bana."

"Sen şimdi gerçekten neden tutuklanmadığını, işkence görmediğini bilmiyor musun? Çok aktif biriydin sen o yıllarda. İki tabanca taşıdığını, sayısız korsan gösteriye katıldığını, yazılamalar yaptığını, illegal yayın takip ettiğini ben biliyorum."

"Evet, bunlar doğru. Zaten çoğunu açıktan yapıyorduk. Görece bir özgürlük ortamı vardı o sıralarda. Daha doğrusu fiilen kullanıyorduk özgürlükleri. İçeri alınmamamın bir tek nedeni olabilir. Arkadaşlarım konuşmadı işkencede."

"Hepsi mi konuşmadı? Yani seni tanıyanlar, mücadele arkadaşların?"

"Hayır, konuşmadılar."

Emindi bundan Hasan. Yoksa kesin alınırdı. Yiğit çocuklardı onlar. Ser verip sır vermeyecek insanlardı onlar. Yok, yok hiçbiri konuşmamıştı.

"Bir kişi konuştu ve sen onun için içeriye alınmadın," dedi Kemal, "onun için işte şanslısın diyorum ya sana."

"Kemal manyak mısın sen, biri konuşuyor ve ben içeriye alınmıyorum. Bu nasıl bir mantık?"

"O yıllarda mantık mı vardı zaten Hasan? Bir kadın konuştu. Kadın kurtardı seni Hasan. Konuşarak..."

"Kim bu kadın ve Tanrı aşkına nasıl oldu bu iş? Ve sen ne zaman öğrendin bu işi?" diye bağırdı Hasan.

"Bağırıp çağırma dostum! Ama meraktan da bir süre geber bakalım. Anlaşılan bir haltan haberin yok senin. Ben de yıllar sonra öğrendim meseleyi."

"Kadın kimdi Kemal? Ve benimle ne işi vardı?"

"Zengin, köklü bir ailenin kızı diyelim. Aranızda kaç kişi vardı böyle?"

"İki elin parmağını geçmezdi bunlar."

"Hafızana baskı yap Hasan. O dönemi düşün. Zengin kızlarını."

Bardakta kalan son büyük yudumu devirdi Hasan hışımla. Gözlerini çevirdi. Yerinden kalktı. Duvara bir yumruk attı. Yerine oturdu. Bir daha kalktı ayağa. Alnını ovuşturdu. Düşündü çevresindeki kadınları. Hali vakti yerinde olanları.

Burjuva kuzucuklarını. Bir isim, bir siluet belirmeye başladı zihninde. *Acaba o muydu? O Amerikan okullarında okuyan kız mıydı acaba? Babası zengin olan. Üst düzey sorumlu devrimcilerin evlenmek için takla üstüne takla attıkları o esmer, balıketinde şirin kız mıydı acaba konuşan? O olmalıydı. Yok, yok birkaç kişi daha vardı. Ama onlar içeriye bile alınmamıştı.*

Daha fazla eziyet etmek istemedi Kemal arkadaşına:

"Bir şeyler anımsayabildin mi?"

"Sanırım bir isim üzerinde durulmaya değer diye düşünüyorum."

"Esmer, orta boylu, balıketinde cici bir kız. Çocuk gibi konuşurdu, sözcükler ağdalı çıkardı ağzından..."

"Aman Tanrım..." dedi Hasan.

Demek oydu konuşan ve beni kurtaran, diye söylendi kendi kendine. Ama bu nasıl olmuştu? O konuştu diye ben nasıl takibattan kurtulmuştum? Sordu bunu Kemal'e.

"Gel şimdi," dedi Kemal, "şöyle bir senaryo yazalım. Okuyan ister senaryo, ister gerçeğin ta kendisi olarak değerlendirsin. Bu onlara kalmış bir şey."

"Yaz şu senaryoyu artık çatlattın beni yahu!"

"Kızı darbenin hemen ardından içeriye aldılar. İstanbul'un en iyi semtlerinden birinde oturuyordu. Polis o semtleri avucunun içi gibi biliyordu. En küçük bir hareket dikkatini çekiyordu polisin. Zaten hepinizi yakından izliyordu adamlar. Neyse, kız üç gün içeride kaldı. Bu arada etkili bir yığın insan devreye girdi. Ha bu arada çok da hırpalanmadan her şeyi anlattı kız. Dayanamazdı işkenceye zaten. Hem peşinde koştuğunuz devrimin gerçek bir militanı değildi, hem de sınıfsal olarak uzaktı direnme ruhuna. Bil bakalım bu sırada kim girdi devreye?"

"Kim?"

"İstanbul'un en etkili bürokratlarından biri!"

"Hassiktir lan... Oraya kadar uzandı iş yani! İyi de bizi niye almadı bu adamlar? Sistemin yasadışı saydığı bir örgütün üyesiydik yahu!"

"Bekle biraz bakalım. Dediğim gibi kız her şeyi anlattı. İtibarlı devletlu, kızın ablasının yakınıydı usta! Pabuç pahalıydı yani. Daha fazla içeride tutamazlardı kızı. Nitekim de bıraktılar. Bu arada sizin isimlerinizi verdi kız tabii ki. Ve asıl iş de orada zaten."

"Nasıl yani?"

"Şöyle düşünmüş olmalı adamlar... Bu kızı bırakıp sizleri alırlarsa konuşabilirdiniz. Bu kez siz de kızın ismini verirdiniz. Hem işkenceye dayanamayıp verebilirdiniz ismini, hem de intikam için. Çünkü bilecektiniz ki kız konuştuğu için işkenceye alınmışsınız. İşte adamlar bunu engellemek için dokunmadılar size. Kızla birlikte dört kişiydiniz ve üçünüz gözaltına bile alınmadınız. Peşinizi bıraktılar. Hem bu arada üzerinize yıkacakları cinayet de kalmamıştı, soygun da. O işleri çoktan halletmişlerdi. Oysa sizin durumunuzda olan ve İstanbul'un diğer bölgelerinde yakalananlar dünyanın işkencesini gördü biliyorsun. Kimi kafayı yedi, birkaçı kaçabildi içeriden. Kalanlar ise en az sekiz on yıl yattı..."

Kafası allak bullak olmuştu Hasan'ın. 12 Eylül döneminde her şey olmuştu, ancak böyle bir şey beklemiyordu. *Vay be...* diye geçirdi içinden. *Demek pamuk ipliğine bağlıymış hayatım da haberim yokmuş! Ve yırtmışım! Bir kız konuşmuş ve yırtmışım paçayı. Sıradan ailelerin çocuklarından biri konuşmuş olsaydı, en az on yıl yatacaktım demek ki. Vay be cici kız! Teşekkür mü etmeliyim yani sana? Ama başka ne yapabilirim ki! Ulan hayat...*

Sessizliği Kemal bozdu bir kez daha:

"İşte böyle dostum... Hem neden bu kadar şaşırdın ki?"

"Yahu ne şaşırması Kemal," diye fırladı yerinden Hasan. "Sen bana ne söylediğinin farkında mısın? Daha önce neden anlatmadın ki bunu sevgili dostum, neden sustun şimdiye kadar?"

"Senin bunu bildiğini sanıyordum," dedi Kemal ciddi bir tavırla.

Ertesi gün öğleden sonra otogarda çay içiyordu iki eski dost.

"İşte bir yolculuk daha başlıyor benim için biraz sonra," dedi Kemal.

"Dün gece sen yattıktan sonra uyuyamadım bir türlü," dedi Hasan. "Anlattıklarını düşündüm defalarca. Evirip çevirdim kafamda. Darbe öncesi ve sonrasında yaşananları da düşündüm elbette. Ölen yoldaşları, işkenceleri, sürgünleri, kanı ve bütün bunlar yaşanırken masum kalabilmeyi, ülkeyi sevebilmeyi düşündüm. Sevgili dostum, ben Mersin'e, o yazlığa, bu sonbahar başlangıcında, kendi hayatımı masaya yatırmaya gelmiştim. Artık gitmiyordu. Ya intihar edecektim ya da sersefil bir yaşamım olacaktı. Onun için de kendimle hesaplaşıp yeni bir hayat inşa etmeliydim. Ve bu hesaplaşmayı da yazacaktım. Ama o sıralarda sen aradın. Seni görmek istemiştim. Sağ ol geldin. Ve bana dün gece anlattığın şeyden sonra fikrimi değiştirdim. Evet, ben yırttım. Hapisten, işkenceden, belki de ölümden... Ama ya birlikte yola çıktığım insanlar? Onların başına neler geldi? Nasıl bir hayat yaşadı bu insanlar? İşte sabaha kadar bunu düşündüm Kemal. Ve fikrimi değiştirdim. İçinde sıradan bir nefer olarak yer aldığım, yok edilmeye çalışılan, yurtsever, adam gibi bir kuşağın, 78 kuşağının neferlerini yazmaya karar verdim."

"Desene," dedi Kemal, "sen de bir yolculuğa çıkacaksın yakında. Ama benimki gibi sıradan bir yolculuk olmayacak seninki. Acıyla, hüzünle, kırılmalarla dolu çetin bir yolculuk olacak... Kolay gelsin dostum..."

Kemal'le konuşmasının ardından bir mülteci gibi sığındığı o yazlıkta artık kalamayacağını iyi biliyordu Hasan. Harekete geçmesi gerekiyordu, hem de bir an önce. Dostunu yolcu ettikten sonra yazlığa gitti. Yıllardan beri defalarca taramıştı bilgisayarında o döneme ilişkin verileri. Gözü kaydı bilgisayara, sonra vazgeçti. İyi bir plan yapması gerektiğini düşündü. Bir neskafe hazırladı kendine ve balkona çıktı, akşama doğru. Güneş ışıklarını toplamaya başlamıştı denizin üzerinden. İnsanı rahatsız etmeyen hafif serin bir esinti geliyordu dağlardan. O dönemi düşünmeye zorladı kendini Hasan. Zihnini kurcaladı. Yaşadıklarını, tanıklıklarını anımsamaya çalıştı. Notlar aldı. Yirmili yaşların başlarındaki bir delikanlının değil de, şimdinin verdiği olgunluk ve deneyimle anlamaya çalıştı yaşananları. Koca bir toplum savruldu bir yerden başka bir yere diye geçirdi içinden, hem de ne savrulma. Değerler tümüyle değişmiş, eski gömülmüş, yeniden bir toplum inşa edilmişti. Ve o toplum *toplum* değildi aslında. Milyonlarca insandan oluşan bir kalabalık diye söylenirken, kalkıp bilgisayarının bulunduğu masaya gitti.

12 Eylül askeri darbesiyle ilgili bilgiler girdi arama motoruna. Çok sayıda site çıktı karşısına. Uygun olan birini tıkladı ve uzayıp giden bir liste belirdi ekranda. Bu listeyi tam ayrıntısına kadar olmasa bile genel olarak biliyordu. Listeyi yazıcıya gönderdi hemen sonra ve alıp balkona çıktı yeniden. Sigarasını yaktı, kahvesini tazeledi ve döndü.

Ne zaman baksa o tabloya aynı cümleyi kurardı:

"Gerçek bir dehşet bu!"

Bir kez daha yineledi cümleyi.

Sonra cuntanın darbe gerekçelerini aklına getirdi. Neydi bunlar dedi içinden? Düşünmesine gerek yoktu elbette.

"Ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmak."

Peki, bu amaçları gerçekleştirmek için yola çıkan bu adamlar neler mi yapmıştı?

Elindeki upuzun listeyi hüzünle okumaya başladı Tanrı bilir kaçıncı kez...

12 Eylül askeri darbesinin ardından 650.000 kişi gözaltına alındı.

1 milyon 683 bin kişi fişlendi.

Açılan 210 bin davada 230 bin kişi yargılandı.

7 bin kişi için idam cezası istendi.

517 kişiye idam cezası verildi.

Haklarında idam cezası verilenlerden 50'si asıldı (26 siyasi, 23 adli suçlu, 1 Asala militanı).

71 bin kişi TCK'nın 141, 142 ve 163. maddelerinden yargılandı.

98 bin 404 kişi örgüt üyesi olma suçundan yargılandı.

388 bin kişiye pasaport verilmedi.

30 bin kişi sakıncalı olduğu için işten atıldı.

14 bin kişi yurttaşlıktan çıkarıldı.

30 bin kişi siyasi mülteci olarak yurtdışına gitti.

300 kişi kuşkulu bir şekilde öldü.

171 kişinin işkenceden öldüğü belgelendi.

937 film sakıncalı bulunduğu için yasaklandı.

23 bin 677 derneğin faaliyeti durduruldu.

3 bin 854 öğretmen, üniversitede görevli 120 öğretim üyesi ve 47 hâkimin işine son verildi.

400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi.

Gazetecilere 3 bin 315 yıl 6 ay hapis cezası verildi.

31 gazeteci cezaevine girdi.

300 gazeteci saldırıya uğradı.

3 gazeteci silahla öldürüldü.

Gazeteler 300 gün yayın yapamadı.

13 büyük gazete için 303 dava açıldı.

39 ton gazete ve dergi imha edildi.

Cezaevlerinde toplam 299 kişi yaşamını yitirdi.

144 kişi kuşkulu bir şekilde öldü.

14 kişi açlık grevinde öldü.

16 kişi kaçarken vuruldu.

95 kişi çatışmada öldü.

73 kişiye doğal ölüm raporu verildi.

43 kişinin intihar ettiği açıklandı.

Liste buydu ve rakama vurulamayan nice dram daha vardı bu listeye eklenmesi gereken. Gencecik insanlara şeytanın bile aklına gelmeyecek işkenceler yapılmış, insanların onurları ayaklar altında çiğnenmişti. İnsanlar, hapishane yetkilisinin köpeğine selam vermek zorunda bırakılmıştı. Bu insanlık dışı baskılara dayanamayıp intihar edenler olmuştu cezaevlerinde. İşkencecileri ve köle düzenini protesto etmek için kendilerini diri diri yakmıştı insanlar. Bırakın devrimcileri, demokrat, liberal, aydın, hatta biraz olsun düşünme yetisi olan sıradan insanların üzerine bile acımasızca gidilmiş, müthiş bir yıldırma harekâtı uygulanmıştı. Fabrikalar, okullar, caddeler, sokaklar işgal edilmişti. Binlerce ev gece yarıla-

rı basılıp insanlar aşağılanmış, işkencehaneler ağzına kadar insanla doldurulmuştu. Dur ihtarına uymadığı gerekçesiyle insanlar sokak ortasında katledilmişti. Geceleri sokağa çıkma yasağı ilan edilerek evler hapishaneye çevrilmişti. Radyolarda, televizyonlarda, gazetelerde yasaklanan sendika, kitle örgütü, gazete, dergi adları ardı ardına sıralanıp durmuştu. Bu örgütlere üye oldukları, bu gazeteleri okudukları için işçilerin, öğrencilerin, çalışanların isimleri yakalananlar ya da arananlar listelerinde çarşaf çarşaf ilan edilmişti. İnsanlara müthiş bir korku salınmaya çalışılmıştı. Her türden muhalefet acımasızca bastırılmış, işçi sendikaları, dernekler, sivil toplum adına ne varsa ezilmişti.

Listeyi bir kez daha inceledi Hasan. Yerinden kalktı sonra. Akdeniz çarşaf gibiydi. Darbenin gerekçelerini düşündü. Gerekçelerden çok öteydi yapılanlar, diye geçirdi içinden. Etkileri kuşaklar boyu sürecek böylesine kapsamlı bir operasyonun gerekçeleri, sadece ülkede kamu otoritesini tesis etmek, kanı durdurmak, milli bütünlüğü ve beraberliği sağlamak mıydı yani? Hayır, hayır, diye söylendi, bu kadar basit değil bu iş! Böylesine kapsamlı bir terör iklimi, daha uzun yıllara dayanan, başka bir büyük projenin altyapısını hazırlamak için yaratılmış olmalıydı...

Sıcak, yazdan kalma bir hava karşıladı Hasan'ı İstanbul'da uçaktan indiğinde. Havaalanından Kadıköy'e geçti Hasan. Bir apartmanın çatı katında oturuyordu. Güzel, geniş bir balkonu vardı evin. Boğaz az da olsa görünüyordu balkondan. Birkaç kitabını orada yazmıştı. Kitap okumak için de ideal bir yerdi balkon. Nice gece şarap içmiş, sohbet etmiş, sonra da sabahı bulan sevişmelere durmuşlardı sevgilisiyle evinde. Özlemişti evini.

O gece sevgilisi onunla kalmıştı ve sabah erken uyandı Hasan. Selvi izinliydi. Onun için uyandırmak istemedi onu. Bir süre balkonda oturup kahvesini yudumladı. Kuşları, aşağıdaki çiçekleri, karşı balkonlardaki kedileri, denizi, Topkapı Sarayı'nı seyretti. Sigara içti. Yanına aldığı şiir kitabını karıştırdı. Sonra mutfağa geçerek kahvaltıyı hazırladı özenle. Yemekle arası pek de iyi değildi Hasan'ın. Ellisine yaklaşmıştı, ama atletik bir bedene sahipti. Bir gram göbeği, yağı yoktu. Dinç biriydi. Ancak kahvaltıya çok önem veriyordu. Öğlen yemeği yediğini gören olmamıştı yıllardan beri. Geç bir saatte kalkıp kahvaltısını sağlam yapar, akşam yemeğini adam gibi yemeye çalışırdı. O da içkiden aman bulabildiği zamanlarda.

Çay demlenmişti. Tavşankanı gibi olmalıydı, yarım saattir demleniyordu meret. Buzdolabını karıştırdı Hasan. Meyve suyu aradı. Yoktu. Selvi karışık meyve suyunu severdi kahvaltıda. Sessizce dışarıya çıkıp meyve suyu alıp döndü eve.

Hâlâ mışıl mışıl uyuyordu Selvi. Yanına gitti. Saçlarını okşadı bir süre. Yüzünü inceledi. Sonra yavaşça yorganı üzerinden alırken yanına uzandı ve burnunu gıdıkladı. İrkilip çekilirken geriye, anlamsız sözcükler döküldü genç kadının dudaklarından. Bu kez üstünü tümüyle açtı Hasan. Kalkması için seslendi. Kahvaltının, prensesi beklediğini söyledi ve sonra ikisinin de sevdiği bir şarkıyı söylemeye başladı yüksek sesle. Uyandı Selvi, öptü Hasan'ı ve kalkıp lavaboya gitti.

"Ekmek almadın mı canım?" dedi Selvi. "Dün gece bile biraz bayattı bu ekmekler."

"Hayır almadım," dedi Hasan, "ayrıca pek bayat sayılmaz ekmekler, nereden çıkardın bunu. Kızarttım zaten dilimleri. Baksana mis gibi kokuyor. Çıtır çıtır. Hadi afiyet olsun."

Bir dilimi alıp uzattı sevgilisine Hasan nazik bir tavırla. Birden yüzünü buruşturdu Selvi. Taze ekmek istiyordu. Hayır anlamında başını salladı Hasan.

"O zaman ben alıp geleyim," dedi Selvi.

"Hayır," dedi Hasan, "bu ekmeklerle kahvaltımızı yapacağız bebeğim."

"Allah Allah altı üstü üç kuruşluk ekmek, alıp gelirim," diye diretti genç kadın.

Kesin bir dille sertçe, "Hayır," dedi Hasan.

Bir anlam veremedi Hasan'ın bu tavrına kadın. Uzatmayıp sessizce kahvaltısını yaptı. Hasan da konuşmadı kahvaltı boyunca.

Selvi bulaşıkları yıkarken günlük gazetelere göz gezdirdi Hasan. İşini bitirdiğinde gelip oturdu Selvi, sevgilisinin yanı-

na. Hasan şefkatle aldı elini avuçlarının içine. Gözlerinin içine bakarken genç kadın, "Az kalsın iki dilim ekmek için dövecektin beni be Hasan," dedi. "Nedir senin derdin? Cimri desem değilsin, asla. Sen hayatıyla kumar oynayan, paraya pula asla değer vermeyen birisin. Kalkıp da iki dilim ekmeği sevgilisinden esirgeyecek bir hödük olamazsın. Anlamadım gitti bu tavrının nedenini, kırdın beni!"

Sevgilisinin elini usulca bıraktı Hasan. Kalktı yerinden. Pencereye doğru yönelirken gerindi. Gözlerini kaçırmaya çalıştı sevgilisinden. Sonra döndü ve hemen karşısındaki koltuğa bıraktı kendini bezgin bir tavırla.

"Senin canını sıkan bir şey mi oldu ya da ben mi bir şey yaptım?" dedi Selvi.

"Hayır bebeğim," dedi Hasan, "konunun seninle hiç ilgisi yok. Ama sana bir ekmek hikâyesi anlatacağım şimdi. O zaman o ekmek dilimlerinin benim hayatımda ne kadar önemli olduğunu anlayacaksın."

"Sende hikâyeden çok ne var ki, dinleyelim bakalım."

"Lanet olsun," dedi Hasan, "her adımda karşıma bir şeyler çıkıyor. Anılar asla yakamı bırakmıyor. Sen ekmekleri bayat bulunca yıllar öncesine döndüm bir anda yavru kuş. Senin elbette ki bir günahın yoktu bu işte. Sadece hatırlamama neden oldun...

"1980 yılının eylül aylarının hemen başıydı. Teknik Üniversite'de okuyan bir arkadaşımız vardı. Mücadelede yer alan yüzlerce, binlerce devrimciden daha farklı biriydi, bir önderdi. Önderlik vasıfları fazlasıyla vardı onda ve İstanbul gençliğinin mücadelesi içinde giderek öne çıktı. İnsanlarla ilişki kurma konusunda çok yetenekliydi. Aynı türden ilişkileri yaşamın her alanında kuruyor, fabrikalarda, atölyelerde, işçi semtlerinde kısa sürede ilişki kurduğu herkesin sevgisini kazanıyordu. Ki-

bir nedir bilmezdi. Herkese eşiti gibi davranırdı. Bildiği konularla ilgili başkalarına üstünlük taslamaz, bildiklerini arkadaşlarına aktarır, hep öğrenmeye çalışırdı. Arkadaşlarının, yoldaşlarının, ihtiyacı olan herkesin yardımına koşan, devrimciye yaraşır paylaşım ruhuyla yapardı bunu. Birçok forumun, mitingin konuşmacısıydı. Her türden eylemde o vardı. Duvarlara yazı yazarken de, afiş asarken de, bir gösteride yer alırken de, bir gazete paketi taşırken de, yaptığı işin devrimci mücadelenin bir parçası olduğunu düşünürdü. O, devrimci teorinin önemini kavramış biriydi. Onu her zaman okurken görmek mümkündü, onca yoğun pratik faaliyet içinde zaman bulamama gerekçesinin arkasına sığınmazdı. Okuyup kendini geliştirmek için zaman yaratırdı. O örgütçü biriydi ve mücadelenin sıkı bir örgütlenmeyi gerektirdiğini çok iyi biliyordu. Onun bu özellikleri katillerini üzerine çekti işte Selvi.

"Ve ben onun gibi bir insanla aynı evi birkaç gün için bile olsa paylaşma şansını elde ettiğim için hâlâ çok mutlu sayarım kendimi. Aynı zamanda, keşke onu hiç tanımasaydım diye ağladığım nice gece de oldu. Neyse, bu arkadaşımızla bir sabah erkenden uyandık. Evde bir arkadaşımız daha vardı, onu da uyandırdık. O gün çatışmada öldürülen bir yoldaş için gösteri yapılacaktı. Erkenden çıkmamız gerekiyordu evden. İkisi cenazeye ben başka bir yere gidecektim. Kahvaltı yapmak istedik. Evde biraz zeytin, azıcık peynir, üç domates ve iki salatalık vardı. Masaya getirdik nevaleyi. Ekmeğimiz azdı ve biraz da bayattı. Bir ekmeğin üçte ikisini düşün, o kadar. Kerem tutturdu karnım tok diye. Açtı, biliyorduk. Bir yerlerden bir şeyler atıştırırım diyerek aceleyle parkasını alıp çıktı evden sonra, gülüp el sallamayı da ihmal etmeden. Bu arkadaş da her zaman bunu yapıyor dedi arkadaşımız. Güldüm. Fedakârlıkta sınır tanımayan biriydi Kerem..."

"Galiba bayat ekmeğin geçmişini anlar gibiyim," dedi Selvi.

"Daha dur," dedi Hasan sevgilisinin gözlerinin içine bakarak, "o gece eve gelmedi Kerem. Her zaman gelmezdi tabii ki, hayatı koşturmakla geçiyordu. Ama bir şekilde haber bırakırdı bir yerlere. Faşistler ve polisle köşe kapmaca oynuyor, kelle koltukta bir hayat sürdürüyorduk o zamanlar. Gece yarısı olmuştu. Sabaha karşı olmuştu. Ve sabah olmuştu. En az on kişiyi aramış, ama haber alamamıştık ondan. Kara haber ertesi gün akşama doğru geldi. Polis ele geçirmişti Kerem'i. Yolu içeriye düşenlerin başına neler geldiğini çok iyi biliyorduk, ama elimizden bir şey gelmiyordu. Çıkacağını umuyor ve bekliyorduk. Kerem içeriye girdikten on gün sonra 12 Eylül darbesi oldu. Artık ondan umudu kesmeliydik. Hayatta bırakmazlardı onu. Nitekim de öyle oldu..."

"Ne oldu arkadaşınıza Hasan?" derken kalktı yerinden ve gelip dizlerinin dibine oturdu Selvi.

Sevgilisinin saçlarını öptü Hasan ve bir mendil aranmaya başladı çevrede. Buldu da. Gözlerini sildi. Yutkundu ve devam etti:

"Bir daha çıkamadı içeriden. Babası büyük bir şirketin sahibi, etkili biriydi. Ama oğluyla hiç anlaşamıyordu. Adam sağcıydı, Kerem ise inançlı bir devrimci. Adam şirketinin başına geçmesi için okuttuğunu söylüyordu oğlunu. Oysa Kerem'in böyle bir derdi yoktu. Babası dahil, bütün kapitalistlere karşı savaştığını söylüyordu. Arkadaşlar son çare olarak babasına haber verdiler. Ama adam Nuh demiş peygamber dememiş. Bu arada rejim bu adamı bir ilin belediye başkanlığına getirmişti. Rejimin en güvendiği adamlardan biriydi yani. Bu da demek oluyor ki, eğer harekete geçseydi oğlunu kesinlikle çıkarabilirdi içeriden. Gerçi Kerem reddederdi babasının yardımını, ama en azından hayatta kalırdı..."

"Öldü içerde değil mi?" dedi genç kadın kederli bir ses tonuyla.

"Evet, öyle oldu," derken daha fazla tutamadı kendini Hasan. Boğazı sıkıştı, konuşamadı, hıçkırıklar eşlik etmeye başladı gözyaşlarına sonra. Arkasına yaslandı ve bıraktı gözyaşlarını. Bir süre öylece kalakaldı. Kız da sesini çıkarmadı. İkisi de soluk almıyorlardı sanki. Biraz olsun kendini toparladı Hasan ve yeniden kurabildi birkaç cümle daha:

"Zaten onu yok etmek istiyorlardı. Önce de söylediğim gibi o bir önderdi. Mücadeleciydi. Örgütçüydü. Düzenin bekçileri için çok ama çok tehlikeli bir adamdı. Ama ser verip sır vermedi. Tam yirmi sekiz gün akla gelebilecek her tür işkence yöntemini denedi adamlar. Ama en berbatı galiba o zamanların kamyon lastiğiydi. Lastiğin içine sıkıştırmışlar Kerem'i. Bir cenin gibi... Ve duvardan duvara savurmuşlar. İç organları paramparça olmuş günler süren bu işkence seanslarında. Hastaneye götürmüşler onu darbeden iki hafta sonra. İki gün yaşayabildi hastanede. Öleceğini anlamıştı artık ve son nefesini vermeden hemen önce ne dedi biliyor musun?"

Hasan'ın yüzünde dolaştı merak dolu hüzünlü bakışları Selvi'nin.

"Onları yendim," dedi Kerem.

"Canım benim," diyerek fırladı yerinden Selvi ve sarıldı sevgilisine. Sımsıkı. Gerçek bir dost, bir âşık gibi. Gözyaşlarını öptü sonra. Elleriyle silmeye çalıştı. Tekrar sarıldı. Biraz sonra kollarını sevgilisinin boynundan çekerken, "Babası nasıl yaşayabildi o büyük yıkımdan sonra? Adam oğlunu öldürenlere hizmet ediyordu sonuçta," dedi Selvi.

"Baba fazla yaşayamadı," dedi Hasan, "en çok Kerem'i severmiş çocukları arasında. Çok gariptir bazı babaların sev-

gisi anlayacağın. Ama babayı dinlememişti Kerem. Feodal baba bunu yedirememişti kendine. Gururu, 12 Eylül yönetimi ve oğlu arasında kalmıştı adam. Gururundan ve yönetimden yana tavır almış sonuçta. Ama ne olursa olsun adam bir babaydı sonuçta. Oğlunun öldürüleceğine asla ihtimal vermemişti. Oysa hizmetine koştuğu yönetim öldürmüştü oğlunu işte. Adam kendini yiyip bitirmiş sonraki yıllar. Yedi yıl yaşamış zaten. Kansere yakalanmış ve 1987 yılında ölmüş. İşte sana bayat ekmek dilimlerinden ve bizim gibi insanların hayatlarından bir kesit..."

O gün Taksim taraflarında bir arkadaşıyla buluşacaktı Hasan. Öğleden sonra ayrıldı evden. Daha saatler vardı buluşmalarına. Birkaç kafeye girip çıktı Taksim'de. Sonra birden kendini Mecidiyeköy taraflarında buldu. Neden oraya gittiğini bilmiyordu. Ama zihninin derinliklerinde ne olduğunu tam olarak bilmediği bir şeyler kıpırdanıyordu. Bunun farkındaydı, ancak kendini tatmin edecek bir yanıt bulamıyordu.

Birden, *katillerin cinayet işledikleri yerlerle anılar birbirlerine benzer*, dedi kendi kendine. *Her ikisi de çağırıp durur insanı*, diye devam etti yürürken. *Bir şekilde, bir nedenle orada olursun...*

Katil cinayeti işlediği yeri kutsal bir mekânmış gibi gidip görmek ister. Yakıcı bir özlem gibidir bu. Cinayeti işlediği yer çeker, sürükler katili ve bir kısmı da bu öldürücü merakı nedeniyle enselenir.

Bir insan geçmişini eşelemeye başladı mı katile benzetmeye başlar kendini. O da düşer yollara katiller gibi. Anılarına koşar, oralarda yeniden ve yeniden bulunmak ister çünkü. Hayatını sorgulamak için oradadır. Uzak geçmişindeki kendini yeniden görmek için oradadır. Ben bu haltı nasıl yiyebilirim diye kendine sövmek için oradadır. Ya da benim gibi hiç aklında yokken, ayakları götürmüştür böyle yerlere.

Neden ana yoldan gitmeyip ara sokaklara daldığını anımsamıyordu. Sigara almak için sokağa sapmıştı da ana caddeye paralel gitmek mi istemişti bir süre, yoksa anıları bilinçaltından mı yönlendiriyordu onu? Kestiremiyordu.

Ve bir anda seksen öncesi gözaltına alındığı karakolun olduğu binanın önünde bulmuştu kendini. Karakol çoktan taşınmıştı oradan belli ki. Aradan neredeyse otuz yıl geçmişti. Ama bina eskiydi ve muhtemelen aynı binaydı. Yıkılıp yerine yenisi yapılmış olamazdı. Bir şey midesine belli belirsiz bir sancının saplanmasına neden olmuştu. Yüzünü buruşturdu, alnında biriken ter damlacıklarını elinin tersiyle sildi. Bir anda mı terlemişti, yoksa sıcak hava mı terletmişti onu? Birden hızlı adımlarla, neredeyse koşarcasına ayrıldı oradan. Yan sokağa saptı ve çok geçmeden ana caddeye attı kendini. Taksim'e doğru yürümeye başladı. Ne karakolun bulunduğu sağ yanına baktı ne de arkasına. Ter bu kez sırtına doğru inmeye başladı. Gömleği ıslandı. Durdu. Bir sigara yaktı. Derin bir nefes çekti ve yeniden yürümeye başladı...

Evet, diye geçirdi içinden, bir akşam vaktiydi. Evde bulaşıkları yıkamış ve bir kahveye çay içmeye çıkmıştı. O sırada sol fraksiyonlardan birine mensup gençler yazılama yapıyordu. Polis gelince adamlar kaçtı. Hasan kaçmadı, gerek görmedi buna. Kahvede çayını yudumlamaya devam etti. Polisler kaçaklardan hiçbirini yakalayamadı. Pencereden olup biteni seyrediyordu Hasan. Polisler öfke içinde daldılar aniden kahveye. Kimlik kontrolü yaptılar önce. Sonra aralarında konuştular. Ve Hasan'la birlikte iki genci gözaltına aldılar. Hasan itiraz etti. Az önce bulaşık yıkadığı için parmak uçları tahriş olup beyazlaşmıştı. Polislere anlatmaya çalıştı durumu, ama dinlemedi bile adamlar. Karakolda amire de anlattı durumu Hasan, o da aldırmadı ve nezarete atıldılar. Nöbet değişim saati olmalıydı. Polisler çıkıp gitmiş, yerlerine yenileri gelmişti. Derdini onlara da anlatmaya çalıştı, dinlemediler. Anlaşılmıştı durum, geceyi karakolda geçireceklerdi. Si-

garası azdı, karınları açtı. Görevliyi çağırıp sigara peynir, ekmek, salam gibi bir şeyler aldırmak istediler. Aldı adam yiyeceklerle sigaraları yüklü bir bahşiş karşılığında.

Ertesi gün savcılığa götürüleceklerdi ve sağlam ifadeleri olmalıydı. Yoksa kalırdı içerde, ondan sonra da çık çıkabilirsen. Bir süre ne tür bir ifade verebileceğini düşündü Hasan. Sonunda buldu ne diyeceğini. Tam o sırada kapı açıldı ve bir polis kıçına tekmeyi salladığı bir adamı attı nezaretin kapısından içeriye. Tanıdıktı gelen. Bir başka fakültede okuyan bir yoldaş. Bitkindi genç adam. Söylediğine göre uykusuzdu. Yakalayan polislerden de epey dayak yemişti yolda. Sigarayla nevaleyi paylaştı onunla da. İşe bakın ki, o da kendisiyle hiç ilgisi olmayan bir grubun korsan gösterisi nedeniyle alınmıştı. Epeyce güldüler bu duruma. Yanlarındaki iki kişinin sağ solla ilgisi yoktu. Konuşmalarından bir şey anlamıyorlardı, ama iyi çocuklardı. Saygılıydılar devrimci ağabeylerine. Biraz da korkudan kaynaklanıyordu bu saygı tabii ki. Çünkü onlar örgütlü değildi. Devrimciler ise birbirlerine sahip çıkan, örgütleri olan insanlardı.

Bir tek bank vardı nezarethanede. Soğuktu yerler. Pisti. Tuvalete gidebilmek için yarım saat kapıyı yumruklamak gerekiyordu. Gece yarısına doğru geç getirilen devrimcinin artık dayanacak hali kalmamıştı. Midesi, sırtı, omuzları ağrıyordu yediği dayak nedeniyle. Feci uykusuzdu. Ayakta zor duruyordu. İki gence yere oturmalarını söyledi Hasan ve banka oturdu. Arkadaşı, başını Hasan'ın dizlerine koyarak kestirmeye çalıştı. Yarım saat geçmemişti ki gürültüyle açıldı kapı. İki genç polis girdi içeri ve bağırmaya başladılar. Birkaç cop darbesi aldı Hasan'la arkadaşı. Bir küfür, tekme tokat faslıdır gitti bir süre. Bir yandan da bağırıyordu polislerden biri:

"İbne misiniz ulan? Adam kucağında yatıyor. Allah bilir siz birbirinizi de düzüyosunuzdur! Orospu çocuğu, piçler sizi!"

Hasan bir şeyler anlatmaya çalıştı adamlara ama nafile. Herifler ibne diyor da başka bir şey demiyordu. Sonunda gittiler. Sabaha kadar uyku girmedi gözlerine nezarette dört adamın da. Sabah nöbet değişti, gündüzcüler geldi, ancak savcılığa çıkarmak için hiç de aceleleri yoktu. Öğleden sonra bir polis seslendi Hasan'la arkadaşına:

"Paranız var mı lan?"

"Çok az var," dedi Hasan.

"Taksi paranız da mı yok it oğlu itler!" dedi polis.

Durum anlaşılmıştı. Savcılığa götürüleceklerdi, ama taksi parasını onlar ödeyecekti. İki it için devlet elbette araba tahsis etmeyecekti!

"Nerede bu herifleri getiren polisler?" diye gürledi savcı görevliye.

"Dışarıda efendim," dedi görevli.

"Çağır onları hemen," dedi savcı.

Adamlar süklüm püklüm girdiler içeriye. Selam verip beklemeye başladılar. Savcı küçümser bir edayla süzdü polisleri ve şöyle dedi:

"Ulan dangalak herifler, sokaktan tuttuğunuz herkesi alıp getirmeyin karşıma. Çocukları bırakıyorum. Hadi, çıkın buradan, hadi..."

Hasan'ın, arkadaşı Yakup'u beklediği kafede televizyonda haberler veriliyordu. Önceleri ilgilenmedi Hasan haberlerle. Ancak ekranda beliren, elleri kelepçeli, ellili yaşlarının ortalarındaki adamı göz ucuyla görünce birden dikkat kesildi. Ve ardından dalıp gitti bir yerlere. Geçmişinin karanlık labirentlerinde dolaşmaya çıktı zihni Hasan'ın. O ablak suratlı, yüzünde hançer izine benzer bir iz bulunan, kararlı, aksi, gülmemeye yemin etmiş adamı görünce allak bullak oldu ve aylardır görmediği arkadaşını beklediği mekânda gerçeklikten koptu...

1978 yılı Ekim ayı ortalarında bir sabah kahvaltılarını yapmışlardı birlikte kaldığı ev arkadaşıyla. Yoldaş ciddi biriydi. Korkusuzdu. İddialıydı. İçinde yer aldığı hareketi en iyi şekilde temsil etmek için çaba harcıyordu. Ve o akşama doğru bir fabrikaya gitmeleri gerekiyordu. Hasan'ın mensup olduğu hareketten az sayıda işçi direniyordu düzen yanlısı gericileri karşı fabrikada tutunabilmek için. İş çıkışı dayak yiyorlardı bu yüzden. Fabrikadaki işlerinden olmak üzereydiler ve hareketin önder kadrosu o fabrikada tutunmak gerektiğine karar vermişti. Örgütlenmek gerekiyordu orada, tek bir kişi bile bırakıp gidemezdi. Harekete bağlı işçiler her akşam güvenliğe alındıktan sonra ancak çıkabiliyordu fabrikadan. O akşam da işçileri korumak üzere gideceklerdi fabrikaya. Ayrıca bir de güç gösterisi yapacaklardı. Yüzden fazla adam toplanmıştı. Her olasılığa karşı hazırlıklıydılar ve mevzilene-

ceklerdi fabrikanın çevresinde. Hem işçiler güven içinde alınacak hem de adamlara gözdağı verilecekti.

Akşama doğru vardılar fabrikanın çevresine. Herkes ne yapacağını biliyordu genel olarak. Bir saldırı olmadan harekete geçilmeyecekti. Amaç işçileri güven içinde almak, sonra toplu halde slogan atmak ve güç gösterisi yaparak ayrılmaktı. Ancak hiçbir şey tam olarak planlandığı gibi gitmezdi hayatta. Bir küçük aksilik her şeyi berbat edebilirdi. Silahlar kesinlikle kullanılmayacak deseniz de, heyecanlı bir adam çıkar güç gösterisi yapmaya kalkar ya da korkudan sarılırdı silaha ve her şey berbat olurdu. O akşam da böyle olmuştu. İşçiler çıktı dışarıya. Karşıt grup slogan attı, küfretti. Berikiler karşılık verdi ve bir adam havaya ateş etti. Sonra sopalar çekildi ve insanlar birbirine girdi. Ardından silahlar kullanılmaya başlandı. Ortalık bir anda savaş alanına döndü. Kurşunlar havada uçuştu önce. Sonra bedenlere saplanmaya başladı. Önce ayaklara, sonra yavaş yavaş bele doğru, sonra da doğrudan can almaya yönelik. Üç beş dakika sonra düştü Hasan'ın grubundan bir arkadaş. Belinden üç kurşun yemişti. Kıvranıyordu yerde. Kurşun yağmuru sürüyordu bu arada. İşçiler yaralılarını alarak kaçtılar olay yerinden. Ancak o zaman varabildiler yaralı devrimcinin yanına. Yoldan geçen bir taksiye devrim adına el konularak hastaneye kaldırıldı yaralı...

"Selam birader," dedi Yakup gülerek Hasan'a yaklaşırken. Birden düşüncelerinden sıyrıldı Hasan, bu çok iyi tanıdığı adamı birden karşısında gönünce. Kendini toparlamaya çalıştı, ama pek başarılı olamadı. Şaşkınlığını anladı Yakup. Hoş beş ve birkaç laftan sonra şaşkın hallerinin nedenini sordu. Eveleyip gevelemeye çalıştı Hasan, ama adam kül yutacak gibi değildi. Birkaç kez televizyona takıldı bakışları Ha-

san'ın. Bir program vardı ekranda. Epeydir de sürüyordu. Yeraltı örgütlerini konu alan bir yazarın son çıkan kitabı üzerine konuşuyordu spikerle yazar. Sık sık da sözü edilen mafya liderinin görüntüleri geliyordu ekrana. Adamı işaret etti Hasan arkadaşına ve ekledi:

"Bu Bahattin Bıçakçı denen herif hayatını bana borçlu biliyor musun?"

Dalgacı bir yanı da vardı Hasan'ın. Yakup iyi bilirdi bunu. Onun için yine kendisini dalgaya aldığını düşündü ve üzerinde durmadı Hasan'ın kurduğu cümlenin. Hasret giderdi iki arkadaş. Yakup'un oğlunun geleceğini konuştular bir süre. Babası oğlunu iyi bir basket kulübüne sokmasını istiyordu arkadaşından. Birkaç yere telefon etti Hasan ve arkadaşına dönerek, "Sanırım bir iki hafta içinde hallederiz senin oğlanın işini," dedi.

Sonra keklerini yediler. Birkaç bardak çay yudumlayıp çıktılar mekândan. Yolda arkadaşının koluna girmişti Yakup. Hasan hâlâ düşündüğü şeylerin etkisindeydi. Bir türlü yüzü gülmüyordu, arkadaşının onca şakasına karşın. Bir ara karşısına geçti Yakup ve sertçe sordu Hasan'a:

"Neyin var senin birader, suratın mahkeme duvarı gibi."

"Sana şaka yapmadım," dedi Hasan ciddi bir ses tonuyla, "o televizyonda gördüğün mafya şefinin hayatını ben kurtardım bir zamanlar."

"Ciddi olamazsın!" dedi Yakup. "İyi de diyelim ki öyle oldu, ne bu suratın Tanrı aşkına Hasan? Yoksa başına iş mi aldın?"

"Yok yahu," dedi Hasan, "Ne iş alacağım başıma? Seksen öncesinde olup biten bir şey. O zamanlar adam yirmi beş yaşlarında, ben yirmi yaşındaydım. Adamı televizyon ekranlarında görünce aklıma geldi..."

Arkadaşını o haliyle bırakıp gitmek istemedi Yakup. Kolundan sürükleyip bir kafeye oturtarak Hasan'ı, "Şimdi ca-

nımı sıkmadan anlat bakalım şu boktan meseleyi. Ne oldu otuz sene önce? Ne işin vardı senin bu faşistin hayatıyla?" diye çıkıştı.

Bir süre sustu Hasan, zihnini toparlamak için. Ne de olsa aradan otuz yıla yakın bir zaman geçmişti ve her yakıcı anı gibi, bunun da eksik kalan yanları olabilirdi. Unutulmaya yüz tutmuş yanlar, ayrıntılar, silikleşen gerçekler...

"Otuz yıl önceydi ve emin ol çok şeyi dün gibi anımsıyorum. Lanet olsun ki anımsıyorum," dedi Hasan, "kadere bak anasını satayım, insana neler yaptırıyor sevgili dostum. Yetmiş sekiz yılının sonbaharıydı. Bir arkadaşımız bir eylemde yaralanmıştı. Ameliyata alınmıştı, ancak içinde bir mermi kalmıştı ve onunla yaşamak zorundaydı. Şişli Etfal Hastanesi'ne kaldırmıştık onu. O zamanın koşullarını sen de biliyorsun. Yalnız bırakamazdık arkadaşı, hastaneyi basıp öldürebilirlerdi onu. Gerçi her ne kadar yaralanma nedenini ustaca gizleyebilmişsek de, yine de ne olur ne olmazdı... Onun için her gece en az dört kişi bekliyorduk hastanede. Bu arada hareketin üst yönetimi ailesine de haber vermeye karar vermişti. Çünkü üç gün komada kaldı arkadaşımız, her an ölebilirdi. Sonra kendine geldi. İyileşmeye başladı. Artık onunla ilgili tek sorunumuz güvenliğiydi. Arkadaşımızın hastaneye yatışının beşinci gününde, bahçede sigara içiyordum. Hastane kapısına yakın bir yerde bir gürültü duydum ve kulak kabarttım. Bir adam bağırıyordu. Canhıraş bir bağrış, kararlı, meydan okuyan bir ses:

"'Ölmeyeceğim orospu çocukları, beni öldüremeyeceksiniz! Azrail sen de uzak dur benden! Neredesiniz doktorlar!.. Ölmeyeceğim, yaşayacağım ben!'

"Biraz sonra adam hastaneden içeriye girdi. Yanında iki adam daha vardı. Kollarına girmişlerdi. Adam hâlâ ölmeye-

ceğim diye nara atıyordu. İki eli karnındaydı ve kan oluk gibi akıyordu. Pantolonu, ceketi, gömleği kıpkırmızı olmuştu. Elleriyle yaralarının üzerine bastırıyordu. Hemen yanına koştum, arkadaşları yardım istemiyoruz gibilerinden bir hareket yaptı. Geri çekildim. Hastaneye soktular adamı. İri yarı bir şeydi. Sanırım doktorlar hemen ameliyata aldılar onu. Zira adamları kıyameti koparıyordu hastanede. Bir saat geçmemişti ki, hastane adamın sevenleriyle dolup taştı. Polis şefleri, adamları, tanıdıkları, akrabaları geldi hastaneye. Güvenliği aldılar. Çok geçmeden bir haber yayıldı hastane koridorlarına. Vurulan adam o zamanın sağ kesiminden ünlü biriymiş. Mafyayla da ilişkileri varmış herifin. Çok kan kaybetmiş ve acilen kana ihtiyacı varmış. Ölmek üzereymiş. O anda kafam allak bullak olmuştu. Ne yapmalıydım? Kendimi o adamın yerine koydum. Onun yerinde ben olsam ve eline düşsem paramparça ederdi beni diye geçirdim içimden. Sonra adamın hastaneye gelirken verdiği mücadeleyi, ölüme kahramanca direnişini, hayata tutunma kararlılığını getirdim gözlerimin önüne. Hemşerimmiş ayrıca. Bizler önümüze çıkanı faşist diye öldürecek insanlar değildik. Biz yaşamı seviyorduk. İnsanlar barış içinde, kardeşçe, sömürüsüz bir ülkede yaşasın diye yola çıkmıştık. Hastanede kan yoktu. O zamanlar kan sadece Çapa'da bulunabiliyordu. Kan merkezinde. Trafik berbat... Çapa'ya gidip kan alıp gelene kadar ölebilirdi adam. Kan grubum uyuyordu. Bir yanda düşüncelerim, ideallerim, öte yanda hayata gözlerini yummak üzere olan bir adam vardı, Yakup... Başvurdum ve kan verdim yarım litre kadar. Bir arkadaş daha ikna oldu, o da verdi. Bir de yaralının adamlarından kan grubu tutan biri vardı. O da kan verdi. İki gün sonra komadan çıktı adam. Hayata dönmüştü. Yaşayacaktı. Ve bir şeyi merak ediyordu. Smith Wesson mar-

ka tabancayla vurulmuştu. Beş mermi almıştı karın bölgesinden. Normal durumda kesin ölmesi gerekirdi. Silahlarla büyümüştü ve adı gibi biliyordu. Sorup soruşturmuş ayılınca nasıl hayatta kaldığını. Anlatmış yakınları. Ve tanıştırdılar bizi böylece bu adamla..."

Yakup can kulağıyla dinlemişti Hasan'ı. Sözünü bitirinceye kadar da susmayı başarmıştı. Hasan hakkında çok şey biliyordu, ama bunu ilk kez duyuyordu işte. Ulan dedi içinden, bu ketum herifi konuşturmayı başarsam, kim bilir neler daha anlatır hergele. Adamın hayatında yok, yok kesinlikle.

"Bu adamla ilişkiniz daha sonraları nasıl bir biçim aldı?" dedi Yakup. "Yoksa orada bitti mi?"

"Hayır," dedi Hasan, "adam inanılmaz minnet duyuyordu bize. Gözlerinden okunuyordu bu. Karısı da öyle. Ne de olsa adamın hayatını kurtarmıştık. Bizim solcu olduğumuzu öğrendiler tabii ki. Çok şaşırdılar elbette. Devlet ve faşistler bizlere en hafif deyimle 'hain' diyordu. Ve bu 'hain'lerden ikisi düşmanlarından birine kan vermişti! Ölmesine gönülleri razı olmamıştı! Neyse, adamlarıyla da tanıştık sonra. Bizim arkadaşlarla konuşuyorduk meseleyi tabii ki. Ancak ilginçtir hiçbir tepki göstermemişlerdi bu ilişkimize. Bu arada tek işimiz adamla vakit geçirmek değildi tabii ki. Arkadaşımız da günden güne iyileşiyordu. Bizimki daha erken ayağa kalktı ve onu da tanıştırdık çok merak ettiği adamla. İkisi de ölümden dönmüştü. Ve her ikisini de ölüme çok yaklaştıklarında görmüştüm. Sanki ikisi kader ortaklığı etmiş gibiydi. Damdan düşenin halini ancak oradan düşenin anlaması gibi, bunlar da kısa zamanda kaynaşmıştı. Ayrıca arkadaşlarla hastanede hemşire, doktor, hastane çalışanı kimi bulursak devrimci harekete sempatizan yapmaya çalışıyorduk. Kitle çalış-

mamız iyi gidiyordu. Bir ara kitle çalışmasını biraz abarttım. Hemşirenin biri yardımcı oldu bu işe! Kadın hoşlandı benden. Ben de ondan hoşlanmıştım. Tanrının her günü yazılama, gösteri, afiş asma, teorik tartışma derken cinselliğe sıra gelmiyordu ki... Ayrıca kendi yoldaşlarımızla yapmıyorduk bu işi. Yapamazdık da zaten. Onlar bacıydı, sen de biliyorsun. Sağ sol işlerine bulaşmamış insanlara toplu halde 'kitle' derdik o zaman, biraz da küçümser bir edayla. Onlara yaklaşmak için biraz yumuşamak, biraz da zaman gerekiyordu. Ve her ikisi de yasaktı bizim dünyamızda. Neyse, kızla mercimeği fırına vermeye az kalmıştı neredeyse. Bir odada enselendik bizim bir kadın yoldaşa. Ve tabii ki demediğini bırakmadı bana, açtığı kapıyı çekip gideceğine. Kadın sert bir tavırla toparlandı. Sonra ters ters bakarak bizim kıza, çekip gitti."

"Hastane sonrası görüştünüz mü bu adamla?" dedi Yakup.

"Evet, görüştük," dedi Hasan, "bir yıl kadar, arada bir. Adamın hangi delikten ortaya çıkacağı belli olmuyordu. Arada bağlantıyı sağlayan biri vardı. Onun adamıydı bu. Hayatı her an tehlikede olduğu için tedbirliydi tabii ki. Biz de anlayışla karşılıyorduk durumu. 12 Eylül darbesine kadar görüştük onunla. Darbeden sonra bağlarımız koptu. Arkadaşım iyileşmişti. Ama tek böbrekle yaşayacaktı artık. Hayatı boyunca dikkatli yaşamak zorundaydı ve henüz yirmi yaşında bir delikanlıydı. Ailesi İstanbul'a taşındı ve onlarla kalmaya başladı. Annesi otoriter, titiz bir kadındı ve oğlunu kimselere emanet edemezdi. Arkadaşımız bir süre daha kaldı hareketin saflarında, ancak hevesi kaçmış, inancını sorgular hale gelmişti artık. Çok geçmeden de ayrıldı hareketten."

"O adamla yakınlığını hiç sorguladın mı Hasan?" dedi Yakup merakla.

"Elbette sorguladım," dedi Hasan, "böyle bir şey sorgulanmaya değmez mi sence?"

"Ne buldun?"

"Çok şey Yakup... Belki de diye düşündüm hep, adamın pırıltılı, ama korkutucu ve benimkinden daha maceralı yaşamı çekti beni. İkincisi hemşerilik olabilir. Daha önce de söyledim ya sana, hani adam hastane bahçesine girerken bağırıyordu. İşte o direnişi etkilemiş olabilirdi beni. Diğer yandan ölmek üzere olan bir adam vardı. Yürekli, sert, taviz vermez biriydi. Güçlüydü. Bu arada benim kanımı taşıyordu..."

"Darbeden sonra izini tümüyle kaybettin yani..."

"Evet, öyle oldu; ama istesem bulabilirdim onu elbette. Darbenin ardındansa herkes kendi derdine düşmüştü. Ne onun beni kaldıracak hali vardı ve ne de benim onu."

"Seni biliyorum. Yıllar sonra yazarlık yapmaya başladın. Peki, o iki adama ne oldu? Nasıl bir hayat yaşadılar?"

"İşte bu çok ilginç... Kan verdiğim adam, bir ara devlet adına da çalışmış seksenli yılların başlarında. Haberlerini alıyordum. Sanırım ASALA'ya epey darbe indirmiş ekibiyle birlikte. Sonra ne olduysa arası bozuldu devletle. Birkaç cinayete adı karıştı. Kaçağa düştü. İçeriye alındı. Birkaç yıl sonra bıraktılar onu. O sıralarda babasını vurdu sol bir örgüt. Milliyetçi cenahtan çekildi sanırım ve önemli bir mafya şefi oldu. Büyüdü, etkisi arttı ülkede. Kumar ve bunun gibi işlere karışmış, çek, senet, emlak, aklına ne gelirse yapmış, yaptırmış, ihalelere girip çıkmış, almış, satmış. Anlayacağın ekonomik olarak da bir güç olmuş. Uzun zamandan beri de hapiste. Ne zaman çıkacağını ancak Tanrı bilir. Devlet çizmiş üzerini gibime geliyor."

"Ya senin arkadaş?"

"O mu? O, işadamı oldu. Varlıklı bir ailenin kızıyla evlendi darbeden birkaç yıl sonra. Okulu bitirmişti zaten. Kızın

babası ve kendi babasının desteğiyle ticarete girdi. Büyüttü işlerini zamanla. Sonra ufak çapta bir fabrika kurdu. O işi de büyüttü. Zaten son derece kararlı, atak ve zeki bir insandı. Zamanla Avrupa ülkelerine ihracat yapar hale geldi. Sanırım üç yüze yakın insan çalıştıran orta halli bir sanayici şimdilerde."

"O kadar kitap yazdın, hiç bunları yazmayı düşünmedin mi Hasan? Kan vererek hayatını kurtardığın bir adam çok önemli bir mafya şefi olarak biliniyor bu ülkede."

"Valla düşünmedim. Bir ara bir gazetede çalışırken yayın müdürüne anlatmıştım vaziyeti. O sıralarda çok ünlüydü reis. Her taşın altından o çıkıyordu. Gazetelerde onun hakkında çıkan haber sayısı değme starlarınkinden daha çoktu. Tam zamanı demişti bana. Yaz şunu. Üstü kapalı yaz, herkes olayı araştırıp dursun dedi. Ama ben yanaşmadım. Sonuçta yaptığım insani bir şeydi diye düşündüm."

"Sen anlatırken ben yoruldum," dedi Yakup. "Hadi kalk gidelim dostum buradan, dışarıda biraz soluklanmak istiyorum ben."

Cuma akşamları kızı okuldan çıkar, iskeleye babasının yanına gelirdi. O iskelede, kız küçükken ve baba içkiliyken dans etmişlerdi. Kız hiç unutmadı bunu. Ne zaman iskelede buluşsalar, "Babiş, ne komik dans etmiştik burada değil mi? Daha doğrusu senin dansındı o. Ben sekiz yaşlarındaydım, kucağına almıştın beni ve dönmüştük bu meydanda. Millet de alkışlamıştı bizi," dedi Hasan'a kızı.

Keyifle gülümsedi Hasan. Kızını saçlarından öptü sonra. Jeton kuyruğuna girmek isterken, "Hadi artık bu işleri sen halletmeye başla," dedi kızına ve çıkarıp verdi parayı. Genç kızlığa adım atmak üzere olan kızının ardından baktı bir süre Hasan ve o iskelede yıllar önce yaşanan bir dram, bıçak gibi saplandı yüreğine...

Harekette üst düzey yöneticilerden biriydi Tahir ve görece güvencede hissediyordu kendini, kaldığı "temiz" evde. Örgütün lider kadrosuyla haberleşme olanakları kısıtlıydı artık. Darbe kimseye göz açtırmıyordu. Eskiden biraz da yarı legal bir örgüt gibi davranabiliyorlardı, ancak gerek darbe öncesi sıkıyönetim, gerekse darbe tümüyle yeraltına itmişti yöneticileri. Daha birkaç gün önce aldığı haberlere bakılırsa, dışarıdaki önderlerin durumu iyiydi. Bazılarının yurtdışına çıkması gündemdeymiş, ancak darbeciler işi çok sıkı tuttuğu için, bir süre daha gizlenmeleri gerekiyormuş. Bu arada ülkede de bir şeyler yapılması şarttı. Hareket ağır darbe yemişti. İşçi sınıfın-

adam gibi sola yoktu. Halkın ezici çoğunluğu darbecilere destek veriyordu, "sağ-sol çatışmasını önledikleri için." Diğer sol siyasetlerle zaten normal zamanlarda bile adam gibi eylem birliği yapılamıyordu. Onlar da kendi dertlerine düşmüşlerdi ayrıca. Bu arada onlar da önder kadrolarının çoğunu kaybetmişlerdi, Tahir'in hareketi gibi...

Ne yapılmalı sorusunu belki elli kez kafasında evirip çevirdi Tahir ve sonra kapıyı çekerek ardından bakkala bir şeyler almaya gitti. Çevrede kuşkulu bir şey göremedi giderken. Dönüşünde de farklı değildi durum ona göre. Apartmanın kapısını açıp içeriye girdi. Elinde bir poşet vardı. Öteki elini cebine sokmuş anahtarı arıyordu. Tam o sırada iki iri yarı tip çullandı üzerine. Kollarından kıskıvrak yakaladılar onu. Bir kişi de arkasındaydı ve adam silahı başına doğrultmuştu. O an her şeyin bittiğini anladı devrimci. Adamlar acaba faşo olabilir mi diye geçirdi içinden saniyenin onda biri kadar bir zaman diliminde. Ama sonra kovdu kafasından bu düşünceyi. Zira darbe onlara da darbe indiriyordu. Faşistler de kendi dertlerine düşmüştü, artık solcularla uğraşacak halleri yoktu.

"Ne ulan it, seni bulamayacağımızı mı zannettin?" dedi sağ kolunu sıkıca tutan polis. "Ulan ananızın şeyine bile girseniz buluruz sizi. Hem de elimizle koyduğumuz gibi. Zaten çok geçmeden hiç doğmamak için dua etmeye başlayacaksın ya, sen de arkadaşların gibi..."

Bir şey demedi Tahir. Konuşanın yüzüne bile bakmadı. O sırada ellerini arkasında birleştirip kelepçelediler onu ve iki sokak ileride bekleyen sivil plakalı bir araca bindirip götürdüler bilinmeze doğru.

Hoş geldin dayağının ardından bir köşeye attılar Tahir'i, daha sonra kendisiyle yakından ilgilenmek üzere. Dudakları

patlamıştı, kaburgaları sancıyordu, sağ elinin parmaklarını çiğnemişti polisin biri dayak sırasında. Karısını ve kızını düşünüyordu Tahir atıldığı köşede. Kızı henüz üç aylıktı. Polisten kaçtığı için kızının doğumunda bile bulunamamıştı. Sonradan birkaç kez görebilmişti kızını, o da bin tane emniyet tedbiri alarak. Çok tatlıydı kızı. Hayatta üç şeye sahip olduğunu düşündü o köşede. Biri kızı, diğeri karısı, öteki de hareketi. Karısı ve kızı yanında değildi. Kim bilir ne zaman görebileceğim onları diye geçirdi içinden acı içinde. Belli ki hayatları çok zor olacaktı. Onların da başını yaktım diye düşündü bir ara. Sonra attı bu düşünceyi kafasından. En fazla kızının hayatını yakmış olabilirdi. Karısı da kendisi gibi devrimci harekette aktif biriydi ve evliliklerinde başlarına nelerin gelebileceğini biliyordu. Kabul etmişti bunu daha baştan. Ama ya kızı? Onun böyle bir kader için ne günahı olabilirdi? Anlamsız sorular bunlar diye düşündü sonra. Ve kendi kaderini beklemeye koyuldu.

Birkaç gün geçmeden başına gelenin nedenini öğrenmişti Tahir. Örgütün üst yöneticilerinden biri bir isim listesi vermiş. Listede çok sayıda önemli isim varmış. Tahir'e de orada ismi yazıldığı için ulaşmışlar. Bu da demek oluyor ki daha alt kadrodan isimler almak için anasından emdiği sütü burnundan getirecek işkenceciler. Dayanacağım dedi içinden, başka yolu yok, her ne pahasına olursa olsun, tek bir isim bile vermeyeceğim puştlara. Öyle de yaptı Tahir. Acımasız işkencelere kahramanca göğüs gerdi. Devrim için dayandı. Kızı için, karısı için dayandı. Yoldaşları için dayandı. Hepsinden önemlisi de onuru için direndi. Tek bir isim bile vermedi. Aman vermedi işkenceciler de ona. Düzmece mahkemelere gidip geliyorlardı. Her defasında dava erteleniyordu. Yıllar

geçiyor, hâlâ kesinleşmiyordu cezaları. İçerde tutuluyorlardı bilinçli olarak darbeciler tarafından. İntikam alıyordu darbeciler. Geriden gelen kuşakla bağlarını koparıyorlardı. Bıktırmaya, yıldırmaya, insanlıklarından çıkarmaya çalışıyorlardı Tahir ve arkadaşlarını.

Dört yıl olmuştu darbecilerin eline düşeli ve cezaevinde muazzam bir tünel kazmışlardı, aylarca süren, inanılmaz sabır gerektiren bir çabayla. Artık kaçabileceklerdi. On kişi kaçacaklardı ve içlerinden biri de Tahir'di. Ancak o kesin olarak reddetti firarı. Oysa hareketin çok önemli adamlarından biriydi. Dışarıda ona çok ihtiyaçları vardı. Kaçması gerekiyordu. Ülke içinde barınması zor olacaktı elbette, ancak hareket onu yurtdışına çıkarabilirdi. Her şeyden önemlisi, bir tünelden geçecek ve özgür olacaktı. Ancak kaçmayı kesin olarak reddetti Tahir.

Arkadaşlarının bütün ısrarlarına karşın, "Benim," dedi, "dışarıda karım ve küçük bir kızım var. Kaçarsam onlara asla rahat vermezler. Karım gazeteci, ama işini yaptırmıyorlar. Kaçarsam, hiç iş bulamaz. Onun için ben kalacağım. Siz kaçın."

Arkadaşları kaçtı, o kaldı içerde. Ve yedi yıl daha yattıktan sonra, otuz sekiz yaşında yarım bir adam olarak çıktı dışarıya. Karaciğeri, akciğeri, beli rahatsızdı. Böbreklerinden çok darbe aldığı için onlar da arada bir su koyuveriyordu. Midesi ise berbattı. Her gün bir alay hap kullanması gerekiyordu. Dışarıdaydı, evet. Özgürdü. Ama yarım bir adamdı artık Tahir. Okulunu yarım bırakmıştı. Mesleksiz ve işsizdi doksanlı yılların başlarında. Ve dışarıdaydı. Karısının ve kızının yanında... Bu arada bir sorunu daha vardı. Cezaevi yıllarında ideolojik ayrılığa düşmüştü liderlikle. Ve cezaevinden çıkmasına iki yıl kala hareketinden kopmuş sayılırdı artık.

Tahir'in çocukluğunda hatırladığı en önemli şeylerden biri de anne ve babasının kavgalarıydı. Neden kavga ettiklerini, neyi paylaşamadıklarını pek anlayamıyordu küçüklüğünde. Zamanla anladı ama. Birbirinin tam olarak zıddı insanlardı annesiyle babası. Babası sert, otoriter, ketum biriydi. Annesi ise neşeli, hayattan zevk almayı, gülmeyi bilen sıcak bir kadındı. Evde kesin olarak babanın dediği olurdu. Ne annesinin ne de ağabeylerinin, ablalarının esamisi okunurdu. Çocukluğu böyle bir ailede geçmişti. Üniversiteyi kazanınca kopmuştu ailesinden. Babasıyla senede birkaç kez ancak görüşür olmuştu, o da telefonda. Annesini çok seviyordu Tahir. Babası gibi bir adamın elinde ziyan olmasına içerliyor, ancak elinden de bir şey gelmiyordu. Acımakla yetiniyordu mecburen.

Ancak şimdi kendi ailesi vardı onu. Bir kızı ve bir karısı vardı. Uzun yıllar ayrı kaldığı, canı kadar sevdiği iki güzide insan. Kızı on iki yaşlarındaydı artık. Karısının iyi bir işi vardı medya sektöründe. Artık medya denmeye başlanmıştı basına o sıralar. Her şey gibi basın da değişiyordu ülkede. Hatta değişmişti bile. Artık yükselen değer 'birey'di. Hayat çok değişmişti. İnsanlar kitap okumuyordu. Hem gereksiz buluyorlardı okumayı, hem de darbeciler kitabı suç aleti saydığı için korku sinmişti insanların üzerine. Apolitik bir toplum hedeflemişti darbeciler ve bunu başarmışlar diye düşünüyordu Tahir. Ama bir şeyler yapılabilirdi yine de. Hareketle anlaşmazlığa düşen az sayıdaki arkadaşıyla yeni bir oluşum peşine düştü bir aralar, ama pek başarılı olamadı. Eski kitle yoktu. Eski taktikler işe yaramıyordu. Baskı azalmıştı sol üzerinde. Sovyetler çökmüştü. Görece rahattı ülke, ancak insanların devrimle alıp vereceği bir şey yoktu pek. Tahir yine de oluşumunu ayağa kaldırmaya karar vererek çaba harcarken, bir yandan da iş bulması gerektiğini düşünüyordu. Ama ne ya-

pacaktı? Mesleği yoktu. Hastaydı. Güçsüzdü. Sonunda kararını verdi. Ailesinden kalan bir ev vardı, onu satarak küçük bir sermayeyle bir iş yapabilirdi. Bu arada bir yıl kadar da dinlenmeye, aile saadeti yaşamaya karar verdi. İş bir yıl daha bekleyebilirdi. Ailesinden göremediği ilgi ve sevgiyi, evinde bulmuştu. Karısı da kızı da üzerine titriyorlardı. Sevgi vardı evde, elle tutulacak kadar sıcak, açık, belirli bir sevgiydi bu. Onu yaşamaya karar verdi işte, bir yıl kadar. Sevdiği yemekleri yaptı. Göremediği arkadaşlarını bulup uzun sohbetler etti. İçerde perişan olan bedenini onarmaya çalıştı. İyi beslenmeyi, sporu soktu hayatına.

1993 yılının bir Nisan akşamına doğru, heyecan içinde çıktı evinden kızıyla Tahir. Üsküdar'a geçecek ve uzun zamandır görmediği bir arkadaşıyla buluşacaktı. Beşiktaş iskelesine doğru iniyorlardı Barbaros yokuşundan aşağıya. Vapur sekiz dakika sonra hareket edecekti ve öteki sefer yarım saat sonraydı. Yetişmeleri gerektiğini düşündü Hasan ve kızına da adımlarını hızlandırmasını söyledi. Vapura yaklaşmışlardı artık. İnsanların arasından hızlı adımlarla geçiyorlardı. Vapur üç dakika sonra kalkacaktı. Tahir bilet gişesine doğru yürürken birden durdu olduğu yerde. Acımasız bir sancı göğsünü parçalıyordu sanki. Bir ara gözleri karardı. Yere düşecek gibi oldu. Duvara yaslanarak ayakta kalmaya çalıştı. Kızı ondan yana bakmadığı için olup biteni görmemişti. Kızına seslenip elindeki parayı uzatarak jeton almasını söyledi. Zayıflayan sancı yeniden girdi içine bütün hışmıyla. Ayakta duramadı Tahir. Gözleri karardı. Elini kalbinin üzerine koydu ve yığıldı yere. İnsanlar koşuşturmaya başladı. Kızı ancak o zaman geriye dönüp baktı olan bitene. Babası yerdeydi. Doktor olduğunu söyleyen bir kadın insanları uzaklaştırmaya çalışıyordu babasının başından.

Deliye döndü küçük kız. Daha iki yıl önce kavuştuğu sevgili babası yerde can çekişiyordu. Babasının başına geleni anlamaya çalıştı. Gidip ona sarıldı yerde. Ne olduğunu sordu defalarca babasına bağıra bağıra. Ses yoktu babasından. Bir yandan da o benim babam, onu hastaneye götürün. Ölüyor babam diye çırpınıyordu küçük kız. Doktor nabzına baktı. Ambulans bulabilmek için bir yerlere telefon etmeye çalıştı. Bir yandan da göz ucuyla yerde yatan Tahir'i izliyordu kadın. Ambulans hemen gelmezdi, biliyordu bunu doktor. Taksicilerden birine seslenirken bir kez daha tuttu nabzını Tahir'in. Çok ama çok yavaştı. Ölüyordu Tahir. Kızı başında hıçkırıklara boğulmuş, ne yapacağını bilmez bir kuş gibi çırpınıyordu. Bir ara annesini aramak geldi aklına, ama babasını o halde bırakıp gidemedi. Gözlerini son kez açtı Tahir. O güzel ela gözlerinde hayatın ışığı giderek azalıyordu. Sanki birisini arıyormuş gibi baktı. İç geçirdi sonra. Kızında sabitlendi bakışları ve söndü hayatı, otuz sekiz yaşında, kızının küçük, çaresiz, zayıf kollarında...

Vapurun arka tarafında sigara içilen yerde oturuyordu Hasan'la kızı. Tahir'in yıllar önce yere yıkıldığı yerden geçmişlerdi az önce ve vapur hareket etmişti. Bir sigara yaktı Hasan. Kitap okumakta olan kızı sitem etmeye başladı, arka arkaya sigara içiyor diye babasına. Bir şey demedi Hasan. Gülümsedi bütün yüreğiyle kızının yüzüne bakarak. O sırada sert bir rüzgâr, ağzından çıkardığı bütün dumanı yüzüne gözüne savurdu Hasan'ın. Dolu gözleri yaşardı. Bir gözü sigara dumanının da etkisiyle bıraktı taşıdığı tuzlu suyu. Yanaklarından aşağıya doğru süzülen damlayı gördü kızı.

"Baba ağlıyor musun sen?" diye sordu merakla küçük kız.

"Yok, kızım," dedi Hasan cılız bir ses tonuyla, "sigara dumanı gözüme kaçtı..."

Kızıyla hafta sonu son derece keyifli iki gün geçirdi Hasan. Bu günlere eskiden beri çok önem veriyordu. O hafta sonu da baba kız yediler, eğlendiler, oyunlar oynadılar, keyifle kahvaltı yaptılar, hasret giderdiler, komik hikâyeler dinledi babasından küçük kız.

Pazar akşamlarını ikisi de sevmiyordu, ancak annesiyle yaşıyordu kız ve okuluna gitmesi gerekiyordu ertesi gün erken saatlerde. Onun için de annesinin evinde olması gerekiyordu. Apartmanın kapısında vedalaştı kızıyla Hasan. Ne zaman kızını annesine bıraksa, kapıdan hüzünle ayrılırdı. O gün de öyle oldu. Ve o pazar geceleri genellikle içebildiği kadar içer, hüzünlenir, kendine küfredip durur, ağlar, sızardı. Yürürken hayır, dedi kendi kendine, bu gece öyle olmayacak. Akşam saatleriydi ve bir kafeye girdi. Sert bir neskafe içti. Sonra kalkıp Dolmabahçe'ye kadar yürüdü. Oradan Taksim'e çıktı. Evet, içmeyecekti, ama ne yapacaktı? O gece nasıl sabaha varacaktı, bir fikri yoktu. Eve gitmek en doğru tavır gibi görünüyordu, ama ayakları götürmüyor onu.

Nereye gidebilirdi peki? Neresi çağırırdı onu acaba? Nerede rahat edebilirdi? *Otel odası mı? Hayır, rahat edemezsin,* diye söylendi içinden. *En iyisi ara kardeşini ve ona git. Yok, yok arama. Sürpriz olsun. Nasıl olsa erken bir saat... Küçük yeğenini sever, gelinle bir iki laf eder, biraderle de konuşup rahatlarsın...*

"Abi iyi ki geldin," dedi kardeşi Musa, "ben de bugün aramak istedim seni, ama inan bana unuttum. O kadar iş var ki üzerimde şirkette."

Kardeşinin çalışma koşullarını biliyordu Hasan, güldü sadece. Evde bir mühendis arkadaşı vardı kardeşinin. Temiz yüzlü, otuz yaşlarında, iyi giyimli, saygılı bir adam. Tanıştılar. Küçük yeğenini bir süre sevdi Hasan. Sonra saat on sularında annesi uyutmaya götürdü çocuğu.

"Ben artık pek eskisi gibi içmiyorum," dedi Musa, "ama sen birkaç kadeh içmek istersen Abi, arkadaşımla eşlik edebiliriz sana."

Neden olmasın, diye düşünerek kabul etti Hasan. Birinci kadehleri bitirdiklerinde, "Hasan Abi," dedi misafir genç, "kardeşinden çok dinledim senin kopuk hikâyelerini, birkaç tane anlatabilir misin bize? Rakının yanında harika gider abi..."

O akşam hüznü dağılmıştı biraz Hasan'ın. Biraz kendini bırakmışlık, biraz kardeşinin evinde emin ellerde olmanın verdiği güven duygusu gevşetmişti onu.

"Olabilir tabii, ama bir hikâye yeter," dedi misafire dönerek, "bu arada sakın bunları sen de yapmaya kalkma, uymaz sana."

"Ben evli bir adamım abi, sadece dinlemek istiyorum," dedi adam gülerek.

"Birader iyi bilir," dedi Hasan, gelen ikinci kadehten bir yudum aldıktan sonra. "Kadıköy'de içinde her türden haşaratın rahatsız edilmeden barınmalarına izin verdiğim bir evde yaşıyordum. Ev demeye bin şahit lazımdı bu arada. Meşhur bir evdi. İstanbul'un ve de Türkiye'nin önemli büyük şehirlerinin yarı kaçık, yarı deli kadınları bilirdi bu evi. Birkaç yıl benimle birlikte kalmıştı birader, sonra uzak bir ilde iş bulup gitmişti. Yalnız yaşıyordum. İçki, stres, gecelik kadınlar, parasızlık, kafası kırık edebiyatçılar, gözyaşı, hayal kırıklıkları, gecenin bir vaktinde gelip yüreğimi dağlayan çocuk öz-

lemi... Ve daha akla gelebilecek çok şey eşlik ediyordu bana. O sıralarda şiire takmıştım kafayı. Yerli yabancı şair fark etmiyordu, şiir okuyup ağlıyordum bazı geceler. Bu sıralarda sokak köpekleriyle de iyi dostluklar kurmuştum. Besliyordum onları. Ve bu sadık hayvanlar, iki kemiğin hatırı için bile korurdu beni. Bazen bira almaya çıkardım geceleri, bir ıslık çalardım ve çıkıp gelirlerdi. En az on köpek. Ortalarına alırlardı beni içkiyi alıp gelene kadar. Müthiş keyif alırdım onların bu sahip çıkma ve koruma içgüdüsünden.

"Neyse, bir gece yine şiir deliliği tuttu beni. Sanırım saat iki sularıydı. İçkiliydim tabii ki. Evde biraz zırladıktan sonra pencereyi açtım. Köpeklerin aşağıda toplanması için bir ıslık çaldım. Tanıyordu hergeleler o ıslığı. İki dakika geçmeden on kadar köpek aşağıda birikti. Ev ikinci kattaydı. Ve köpekler yemek istiyordu. Ancak her şeyin bir bedeli vardı. Onlara şiir okuyacaktım bir süre. Hem de yüksek sesle. Şiiri uslu uslu dinlerlerse şayet, nevaleyi alabileceklerdi. Halil Cibran'ın insan duygularını çok iyi anlattığı bir şiirini okumaya karar verdim. Köpekler dilleri dışarıda nevale bekliyordu. Ama önce şiir... Okudum, köpekler hırıldayıp durdu aşağıda. Sonra da dağıldılar, nevaleden umudu keserek. Camı açık bıraktım. Salonda bir süre volta attım..."

Bundan sonra acaba ne olacak gibilerinden meraklı bakışlarını gezdirdi Hasan'ın yüz hatlarında genç misafir.

"Daha bitmedi gece, dostum," dedi Hasan, "bizim gibi insanların hayatlarında çok kırılma vardır. Ve o gece de bunlardan biriydi. Ancak biraz geç hatırladım bunu. Şair Ahmet Telli'nin bir şiiri vardır: 'Soluk Soluğa'. Ona bayılırdım işte. Ve ne zaman yoldaşlardan birinin ölüm yıldönümüyse mutlaka okurdum onu, hem de defalarca. O gece de bir yoldaşın ölüm yıldönümüydü. Aradan uzun yıllar geçmişti, ancak unutulacak biri değildi o. Yi-

ğit, adam gibi bir adamdı. Şiir deli etti beni tabii ki. Sanki her satırına onun kısacık hayat öyküsü sinmişti. Pencereden bu şiiri okuyacaktım işte. Bağıra bağıra. İsyan eder gibi. Bir yoldaşın anısına gönderecektim şiiri, gecenin karanlığının içinden. Uzundu şiir. Ve daha üç beş satır okumuştum ki, belki romancı efendi pişman olmuş da nevaleyi verir diye üşüştü köpekler olay yerine. Ben şiir okuyorum, onlar aşağıda havlıyor. Ben sesimi yükselttikçe, onlar da yükseltiyor, arada bir el hareketleriyle defolup gitmelerini işaret ediyorum, ama bana mısın demiyorlar. İşte o sıralarda bir polis otosu sert bir fren yaparak durdu sokakta. Ben devam ettim ama. Yetkili olanı sanırım çıktı otonun içinden ve bağırarak, 'Yahu kardeşim, manyak mısın sen!' dedi. 'Mahalleyi ayağa kaldırdın, en az on kişi aradı karakolu. Ne yapıyorsun orada?' 'Hırsızlık yapmıyorum. Günah işlemiyorum. Birine tecavüz etmiyorum. Kul hakkı da yemiyorum. Şiir okuyorum ve içkiliyim,' dedim adama. İçeriye girmemi ve susmamı emretti adam, yoksa karakolun yolu beni bekliyordu. Şiir bitmeden olmaz diye direttim. Polis de diretti. Kendimi kaptırmıştım şiire. Ama herifler gelip içine etmişlerdi işte. Acayip öfkelendim, ama adamlar polis, daha fazla diklenemezdim. Ayrıca mahalleliyi de rahatsız etmiş olabilirdim pekala.

"'Anladık,' dedi polis öfkeli bir gülüşle, 'sen şiir okuyorsun da bu it sürüsü neden havlayıp duruyor?'

"İşte birden keyfimi yerine getiren bu soru oldu. Bir kahkaha attım ve tane tane şunları söyledim polise:

"'Üç olasılık var memur bey bu işte. Bir, köpekler şiirden anlamıyor. İki, şair şiiri kötü yazmış. Üç, bu fakir berbat okumuş şiiri.

"Bu kez kahkaha sırası polisteydi. Epey güldükten sonra içeriye girmem için işaret etti bana polis sert bir el hareketiyle. Tam pencereyi kapatıyordum ki, geri dönüp açmam için işaret etti. Açtım.

"'Sen,' dedi, 'birkaç ay önce, gelip karakolda ağlayıp bizim komiserle kahve içen adamsın değil mi?'

"Evet anlamında başımı salladım ve kapattım pencereyi."

Gece yarısı geride kalmıştı. Birader sabahın köründe işe gidecekti. İyi bir mühendisti. İyi para kazanıyordu. Yirmi yaş küçüktü Hasan'dan. Sekiz yıllık çalışma yaşamının ardından iyi bir ev almayı başarmıştı. Sektörünün olanaklarından yararlanmayı bilmişti. Eşiyle birlikte izin isteyip yatak odalarına çekildiler.

Uykusu yoktu Hasan'ın. Kendini bildi bileli zaten başı hoş değildi uykuyla. Bir söz, bir hareket, bir cümle, bir duruş mutlaka geçmişinin labirentlerinden bir şeyi alıp getiriyordu gözünün önüne. Ve Hasan en az iki saat onunla cebelleşip duruyordu.

Bir kadeh sek votka koydu kendine. Kardeşinin yıllar önce Rusya'da çalışmışlığından bir alışkanlıktı bu. Evinde mutlaka kaliteli Rus votkası bulunurdu. Rakının üstüne iyi mi giderdi, yoksa berbat mı ederdi mideyi votka? Bunları düşünecek bir adam değildi. Doldurup içerdi o. Ne olacaksa olurdu ve bakardı başının çaresine sonra nasıl olsa. Votkadan okkalı bir yudum aldı. Yüksek bir yerde, üst katlardaydı daire. Pencereyi açarak, uzaklardaki çam ağaçlarının kokusunu çekti içine bir süre. Epey bir süredir tuvalete uğramamıştı. Sessizce girip çıktı tuvalete. O anda göz ucuyla yatak odasına baktı. Gözü kaydı daha doğrusu. Karı koca birbirlerine sarılmış uyuyorlardı. Her ikisinin de mutlu bir ifade vardı yüz hatlarında. Üç yıllık evliydiler. İyi anlaştıklarını ve birbirlerini sevdiklerini biliyordu Hasan. Tebessüm etti. Ama bu tebessümde sıcacık bir sevincin yanında, yakıcı bir hüzün de vardı ne yazık ki. *Kaç kez evlenip boşandım* diye geçirdi için-

den salona dönerken. *Yaş elliye geliyor ve yalnızım. Bundan sonra ne yapacağımı bilmiyorum. Bir kadınla uzun yıllarımı geçiremezdim. Hazır değildim buna. Ancak bir kadına da şiddetle ihtiyacım vardı. Yemek, bulaşık, çamaşır, ev sorumluluğu, alışveriş, temizlik bana göre işler değildi. Bunlar hikâye, bir kadın arkadaşım olmalıydı yanımda. Hep yanımda olmalıydı. Selvi gibi arada bir gelip gitmemeliydi. Dahası bunu ben istememeliydim.*

Bir yudum daha aldı kadehinden ve kovmaya çalıştı bu düşünceleri kafasından. Ama başaramadı. Her zaman başarısız olurdu zaten.

Yatak odasını pas geçerek evi dolaşmaya başladı. Her köşeyi, her odayı, mutfağı, banyoyu, duvarları, evdeki kaliteli ve yeni eşyaları alıcı gözüyle inceledi. Ne kadar temizdi her şey. Yeni. Düzenli. Bir aile ortamına zemin hazırlayacak kadar sıcaktı ev. Kadehi eline alıp yeniden pencereye yöneldi. Evi düşündü karanlığa bakarken. Kendi hayatını düşündü. Hiçbir zaman bu kadar güzel bir evde oturmadığını, böyle bir evi olmadığını ve de olamayacağını düşündü Hasan acı içinde. Onca yıl çalışmış, bazen iyi de kazanmış, ama deli dolu ruhu birikim yapmasına engel olmuştu. Har vurup harman savurmuştu çoğu zaman. Kendi bedenini olduğu gibi, küçük birikimlerini de saçmıştı. Bazen evinden atılmış bir ihtiyara yardım etmiş, bazen bir evsizi barındırmıştı evinde, bazen sabahlara kadar demlenmiş, bazen dostlarına yardım etmiş, bazen cebindeki son parayı yatırıp hiç gitmediği yerlere gitmişti. Kadınlarla girdiği serüvenlerde de para harcamıştı bir miktar. Ve şimdi elli yaşındaydı. Kendisinden yirmi yaş küçük kardeşinin evinin salonunda, yalnız ve mutsuzdu. Yarınsızdı. Sevgisizdi. Sevip sevilme yeteneğinden kuşkuluydu.

Kadehindeki votkayı bitirdi ve doldurdu yeniden. Bir süre volta attı salonda. Sessizlikte kendi soluklarını bile duyar

gibiydi sanki. Ya da derinden mi soluk alıyordu böyle düşünceli ve hüzünlü anlarında? Üzerinde durmadı.

Bir ara kendi kendine güldü. Biraz delice bir gülüştü bu. Bazen sevgilisinin hallerine gülüyordu Hasan. Bir süredir cinsel gücünden kuşku duyuyordu. Daha iki yıl önce deli gibi geceleri oluyordu. Sabaha kadar durmak nedir bilmiyor, tere bulanıyordu. Oysa şimdilerde haftada bir kez bile istemiyordu canı sevişmek. Kız arkadaşı arzulanmayacak bir kadın değildi. Öyle alımı şahım bir güzelliği yoktu belki ama iyi bir fiziği vardı. Gençti. Seven kadınlara has o gizli çekicilik vardı onda. Hasan için her şeyi yapabilecek biriydi kadın. Ama çekmiyordu Hasan'ı işte. Acaba sadece o kadını mı arzulamıyordu? Hayır. Başka kadınlar da vardı çevresinde. Üstelik kız arkadaşından daha genç ve güzeldi bu kadınlardan bazıları. Ama onları da istemiyordu. Ayartmak içinden gelmiyordu. Flört etmek sanki kişisel tarihinin uzak geçmişinde kalmış bir şeydi. Mastürbasyon yapmak da istemiyordu. Kız arkadaşına birkaç kez açık açık anlatmıştı bunları. Ama o pek de inanmamıştı. Zira geçmişini biliyordu Hasan'ın. Ve bir adamın iki yıl içinde cinsellikten bu kadar uzaklaşacağına, cinsel enerjisinin bu kadar azalacağına inanamıyordu. Kafasında başka kadınlar vardı, Hasan onlara gidiyor, enerjisini tüketip geliyordu ona göre. Oysa durum ilk kez bu değildi. Onca yıl tükettiği içki, stres, günde iki paket sigara, kötü beslenme, uykusuzluk darbe vurmuştu cinsel yaşamına ve ilk kez çapkınlıktan uzak duruyordu Hasan. Genel ahlak denen ne idüğü belirsiz saçmalığı ciddiye aldığından ya da sadık biri olduğundan değil, canı istemediğinden...

Başın dertte oğlum, başın hep dertteydi zaten ve bu gidişle de hep öyle olacak, diye söylendi birkaç kez salonda dolanırken.

Şişeye baktı koltuğa otururken. Bir kadeh kadar votka ancak kalmıştı. Bezgin bir halde kalkıp aldı şişeyi ve oturdu yerine. Yarım saat sonra bitirdi şişedeki nevaleyi ve soyunup girdi yatağa usulca.

Erken saatlerde kimseyi uyandırmadan sessizce çıktı kardeşinin evinden Hasan. Bakırköy'de bir kafede kahvaltısını yaptı. İddialı bir okurunun öykülerini okudu, garsonun sürekli tazelediği çayını yudumlarken. Öğle üzeri Nişantaşı'nda bir arkadaşının bürosundaydı. Bir süre sohbet ettiler ve öğleden sonra çıktı ofisten.

Hava güzeldi. Güneş ısıtmıştı kenti. Takım elbiseli, kravatlıydı. Bir süre yürüdü Nişantaşı'nda. Ceketini çıkardı. Sonra kravatını çekip aldı boynundan. Özenle katlayıp çantasına yerleştirdi. Bir elinde çantası, diğerinde ceketiyle caddeyi baştan sona geçti. Beşiktaş'a gidecekti. Acaba bir taksiye mi binseydi? Vazgeçti bu düşünceden hemen. Böyle bir havada yürümek yapılacak en akıllıca işlerden biri, diye düşündü ve yürümeye devam etti. Maçka maden fakültesinin önünde durduk yere gülümsediğini görenler bir şey çıkaramayacaktı elbette.

Maçka parkı, diye söylendi içinden, ceketini omzuna atarken. *Otuz yıl önce bu park... Bir akşam vakti... Cevval iki insan. Birinin yaşı yirmi bir, diğerinin yirmi. İki keskin devrimci...* Yeniden gülümsedi Hasan, bütün yüz hatlarıyla...

1979 yılı Eylül ayının sonlarıydı. Hasan okuldan çıktıktan sonra Yılmaz'la buluşur, birlikte uzun bir yürüyüş yaparlardı Beşiktaş'a kadar. Oradan Kadıköy'e geçer, bir yirmi daki-

ka kadar yeniden yürürlerdi. Ya da paraları varsa bir dolmuşa atarlardı kendilerini. Ama Harbiye'den Beşiktaş'a kadar mutlaka yürürlerdi, şayet o saatlere denk gelen bir eylem kararı alınmamışsa.

İki genç adam Halaskârgazi Caddesi üzerindeki askeri müzenin yanından parka girdiklerinde tenhaydı ortalık. İkisi de serüvene yatkın tiplerdi. Bir ağacın ardına gizlenir gibi yaparak çıkarmışlardı ceketlerini. Ceketler omuzlara atılmıştı. Ama ilginç bir şey vardı ikisinde de. Silahlıydılar. Birer Fransız onlusu taşıyorlardı bellerinde. Hava sıcaktı. Ancak neden bu değildi, ceketlerini omuzlarına atmalarını gerektiren. Onlar gençti. Maceracıydılar. Hayattan, yakalanmaktan, canlarından korkmuyorlardı. Belki de kendi kendilerine hava atıyorlardı. Bellerindeki tabancaları örtecek biçimde attılar ceketlerini omuzlarına. Sol omuzlarındaydı ceketleri. Normal şiddette bir rüzgâr, bir ağaç dalı ya da yoldan geçen birinin çarpması sonucu silahları rahatça görünebilirdi. Ama bunu düşünmediler bile. Maçka parkının ortalarına vardıklarında daha bir aşka geldiler. Biri ayakkabısını çıkarıp uzak bir yere astı. Birer mermi sıktılar. İkisi de vuramadı ayakkabıyı. Hasan hiç vurmak istemedi zaten. Zira ayakkabı kendisinindi. Çabucak gidip aldı Hasan ayakkabısını. Giydi, bağcıklarını bağladı ve ceketini yeniden attı omzuna arkadaşı gibi.

Elli metre kadar yürüdüler. İki adam geliyordu karşıdan. Akşamın alacakaranlığı henüz teşrif etmemişti. İki bekçiydi gelen. Bekçiden çekinecek halleri yoktu. Üstelik bir de fırça kaymayı kararlaştırdılar bekçilere.

"Siz ne biçim bekçisiniz kardeşim? Serseriler az önce mermi attı İstanbul'un göbeğinde. Şurada akşamın alacakaranlığında parkta da mı yürüyemeyeceğiz! İşinizi yapsanıza adam gibi..."

Bekçilerden biri bir şeyler diyecek gibi olduysa da, Yılmaz'ın kararlı, çılgın bakışlarından çekinerek sustu. Genç ve ceketleri omuzda, hiçbir şeyi umursamayan iki adamdan çekinmeleri gerektiğini söylüyordu onlara içgüdüleri belli ki. Sertçe, "Neyse hadi eyvallah," dedi Yılmaz ve bekçilerin şaşkın bakışları eşliğinde yürüyüp gittiler.

Vapura bindiklerinde ceplerini araştırdı iki kafadar. Yol parası vardı, ancak yarın sabah okula gidecek para yoktu. Birbirlerine baktılar bir süre ve gülümsediler hallerine.

Yolda bir arkadaşının dükkânına uğradı Hasan. Adama birkaç iyiliği dokunmuştu bir zamanlar. İki dakikada adamdan yirmi lirayı koparmayı başardı. Her şey harika görünüyordu o akşam. Yirmi lira paraları vardı. Sabah okula yürüyerek gitmek zorunda kalmayacaklardı. Gece rakı içebileceklerdi isterlerse.

Evde uzun saatler kitap okudular. Sonra bir süre müzik dinlediler. Bir süre de diyalektik materyalizmi tartıştılar. Gece yarısı olmuştu ve canları fena halde rakı istiyordu. Üsküdar'ın tepelerinde Pazarbaşı'nda oturuyorlardı. Kiracıydılar, ama kira ödemiyorlardı. Apartmanın sahibi tanıdıktı ve kira ödemeyen kiracılardan tahsilat işini yapıyordu iki kafadar. Böylece de kiradan yırtıyorlardı. Evden çıktılar. Pazarbaşı, Bağlarbaşı, Altunizade... Kapalıydı büfeler. Rakı yoktu yani. Bir şey daha yoktu ama... İki kafadarda akıl kalmamıştı. Kafaya rakıyı taktıklarından olacak, bu mereti faşistlerin pek barınamadığı Kadıköy'de bulabilecekleri gelmiyordu akıllarına. Ya da düpedüz serüven peşine düşmüşlerdi birbirlerine bir şey söylemeden. Evet, Üsküdar'a gideceklerdi rakı almak için. Fıstıkağacı'na kadar indiler. Belli ki ancak Üsküdar merkezde bulabileceklerdi içkiyi. Ancak bir büyük sorun vardı önlerinde. Fıstıkağacı'ndan aşağıya Üsküdar meydanına kadar fa-

şistler hâkimdi. Adamlar tanıyabilirdi onları. Herifler ayrıca silahlı gezerlerdi. Hele o saatlerde hayatta silah almadan çıkmazlardı sokağa. Durum berbat görünüyordu. Ama iki çılgına göre büyük bir sorun değildi bu. Ve onlar rakı istiyordu. İstiyorsa canları, bulacaklardı mereti. İkisinin de belinde iyi silahlar vardı. Merkeze inmeye karar verdiler. Biri caddenin karşısına geçti. Ve göz ucuyla hem birbirlerini hem çevreyi süzerek inmeye başladılar aşağıya doğru. Sokak içlerine, caddede ilgi çekecek herkese bakıyorlardı, dikkatle. Kuşkulu bir şey yoktu görünürde. Ama bu durum uzun sürmeyecekti. Dört kişinin dikkatini çekmişlerdi. Adamlar yirmili yaşların ortalarında görünüyordu. İkisinde ceket vardı, diğer ikisindeyse kalın balıkçı yaka kazaklar. Birbirlerini dikkatle süzdü bu altı genç adam. Ve süzme işlemi merkeze kadar sürdü. Bu arada telefon kulübelerine dikkat ediyordu Hasan ile arkadaşı. Biri telefon etmeye kalkarsa anında ara sokaklarda kaybolacaklardı. Kimse telefon etmedi. Merkezde bir tekel bayii buldular. Hasan nevaleyi alırken Yılmaz gözcü olarak kaldı. Ve bu kez tırmanmaya başladılar yokuşu. Adamlar da otuz metre kadar arkadan geliyordu. Hasan biraz geride kalarak adamlarla arasındaki mesafeyi kısalttı. Niyetlerini anlamak istiyordu tam olarak. Bir harekette bulunmadı adamlar. Yeniden hızlanarak ara sokağa saptı Hasan. Yılmaz da birden kayboldu caddenin karşı tarafında. Ara sokaklardan eve vardılar on beş dakika sonra. Yılmaz bir iki dakika önce gelmiş, ışıkları yakmıştı. Kapıyı çaldı, seslendi ve girdi içeriye. Yılmaz bir Hasan'a bir de elindeki nevaleye baktı. Sonra çılgın bir kahkaha attı. Hasan da eşlik etti hemen arkadaşına. Bir süre makaraları koyuverdikten sonra nihayet kendilerine geldiler.

"Hocam, kelle koltukta aldık bu mereti, aman ha bir gramını bile zayi etmeyelim," diyerek yollandı mutfağa Yılmaz,

rakının yanında götürecekleri birkaç mezeyi örgütlemek için...

Beşiktaş'a doğru yürüyüşüne devam ediyordu Hasan. Sıcaktı hava. Ceketi omuzlarında, dudaklarında ıslık, arkadaşının hayali gözlerinin önünde, yürüyordu. Ve acaba diye geçiriyordu içinden, yeniden eski günler çıkıp gelse, aynı şeyleri yapar mıydın, ey yorgun demokrat?

Dördüncü çalışında bastı telefonun tuşuna Hasan. "Merhaba üstadım, nasılsın?" dedi Hüseyin tok bir sesle.

"İyiyim reis," dedi Hasan, "bu ülkede para kazanmanın en zor yolunu seçtiğim için koşturup duruyorum."

"Koşacaksın tabii ki," dedi Hüseyin, "aynı yaştayız, ama maşallah benden on yaş genç gösteriyorsun."

"Bırak şimdi bunu," dedi Hasan, "sen sadece hatır sormak için aramazdın pek, umarım iyi bir haberin vardır bana."

"Ulan oğlum," dedi Hüseyin, "karabatak gibi bir herifsin, ne zaman nerede ortaya çıkacağını bilmiyorum ki. Telefonunu da kaybetmiştim. Bir arkadaştan aldım. Bir şey soracağım sana. Siyasi bir roman yazıyormuşsun, öyle mi?"

"Tam olarak siyasi değil hoca," dedi Hasan, "seksen öncesinin devrimcilerinin insani yanları üzerine bir çalışma diyelim."

"Anladım," dedi Hüseyin, "yayınevine gidip geliyorsun değil mi?"

"Evet, bazen uğruyorum. Önemli bir şey olursa da arıyor beni çocuklar."

"O zaman yarın oraya bir zahmet uğra."

"Neden Hüseyin?"

"Sen uğra hoca..."

Kalın zarfı açıp bir an önce okumak istiyordu Hasan, öğleden sonra. Ekim güneşi ısıtıyor, ama yakmıyordu. Yahu ben

neden bu kadar terliyorum diye söylendi, alnındaki ter taneciklerini silerken. Evde okumak isterdi gönderilen mektubu, ama sabırlı biri değildi o. Sultanahmet'te bir çay bahçesine oturup bir çay söyledi kendine ve heyecanla açtı zarfı. Üç sayfa kadar bir mektup çıkardı zarfın içinden. El yazısıydı mektup ama okunaklıydı. Bu iyi, diye geçirdi içinden. Çayı geldi. Sayfaları önüne koydu, ellerini çenesine, dirseklerini masaya dayayarak okumaya başladı Hüseyin'in mektubunu...

'Kent merkezinin hemen dışında iki katlı evinin terasında kül tablasını sigara izmaritleriyle doldurmuştu Ömer. Bazen ayağa kalkıp boğazla denizin birleştiği yerden ufuklara bakıyor, ağrıyan başına masaj yapmaya çalışıyor parmaklarıyla. Bahar güneşinden korumak için de kullanıyor bazen ellerini, gözlerine siper ederek. Düşünüyor Ömer. Her şeyi inceden inceye düşünüyor. Bir tek açık bile vermek istemiyor. Çünkü o bir tek açığın bile bütün projesinin mahvolmasına neden olacağını iyi biliyor. Sadece proje de değil, kendisi de ailesi de dağılacak... Onun için de durmadan söyleniyor kendi kendine:

"Akıllı ol oğlum. Büyük bir risk alıyorsun. Üstelik bir sol hareketin militanı da değilsin. İnsanlığına eyvallah, ama akıllı ol. İnsanlığı yapmaya karar verdin. Tamam o iş... Şimdi ondan daha önemli bir şey var. Akıllı ol, zekice düşün."

Günlerdir plan yapıyordu Ömer. Bazen evinde çalışıyordu plan üzerine, bazen deniz kıyısında yaptığı uzun yürüyüşlerde. Bazen de gittiği yerlerde. Hep aklının bir köşesindeydi proje. Ve hemen de harekete geçmesi gerekiyordu ayrıca. Zaman daralıyordu. Harekete geçecekse, en kısa zamanda olmalıydı bu. Karısını ve küçük kızını, kendini düşünmek zorundaydı. İyi bir okul bitirmişti, şansının da yardımıyla Çanakkale'de iyi bir iş bulmuştu. Ziraatçılık üzerine bir şirket kurmuştu. Zirai aletler alım satımından, köylere tohum satı-

şına, tohum ıslahına kadar her şeyle ilgileniyordu. İyi kazanıyordu ve işi uzun yıllar sürdürebilir, şirketini büyütebilirdi.

Terasta dolanmaktan yoruldu ve bir köşeye çekildi. Bir sigara yaktı. Çiçek kokularının içine dolduğunu hissetti, derin bir soluk aldığında burnundan. "Yarın harekete geçiyorsun artık oğlum," dedi kendi kendine sonra, "evet, yarından tezi yok..."

Giriş katına indiğinde Ömer, mutfakta Ege işi mezeler hazırlarken buldu karısı Saliha'yı. Birbirlerini seviyorlardı. İyi bir ilişkileri vardı. Gerçi karısı Ömer gibi okumuş, etmiş biri değildi. Liseyi zar zor bitirmiş, oturup evde koca beklemişti. İyi bir kızdı Saliha ama. Erdemli, sadık, sessiz, verilen değerin kıymetini bilen, sorumluluklarının farkında olan bir kadındı o.

Ömer her zaman yaptığı muzırlıklardan birini yaparak, tabaktaki mercimek köftelerinden birini kaptı. Eline usulca vurdu Saliha. Güldü ikisi de sonra. Köfteyi ağzına atıp beş on saniye sonra yuttu Ömer.

"İşi büyütmeye karar verdim," dedi karısına, "yanımda iki kişi çalışıyor, ama yetişemiyorlar işlere. Ayrıca biraz daha okumuş, aklı başında, işi kısa zamanda büyütebileceğim adamlara ihtiyacım var. Sanırım bir aya kadar hepsini toplayacağım. Araştırıyorum. Ve seninle yarın benim memlekete gitmemiz gerekiyor."

Kocasının yaptığı işlerden pek anlamıyordu Saliha. Karışmak da istemiyordu onun işlerine. "Sen bilirsin, ben hazırlıkları yaparım akşam," demekle yetindi ve yoğurtlu semizotunu hazırlamaya koyuldu.

Yedi yüz bin nüfuslu bir ilde yaşıyordu Ömer, Ege'ye gelmeden önce. Üniversiteyi 1972 yılında bitirmiş, birkaç yıl sonra bu sahil kentinde iş bulmuş ve gelip yerleşmişti. Siyasi kavgalardan uzak durmuştu. Ama demokrat, insancıl bir yanı vardı onun. Herkesin

sevdiği, saygı duyduğu, kalender, zeki, biraz içe dönük, yumuşak huylu ancak çok kararlı bir adamdı. Ve hemen ertesi gün ailesinin yaşadığı, doğup büyüdüğü ile gidecekti eşi ve çocuğuyla. Ama sıradan bir ziyaret olmayacaktı bu. Anne babaya olan özlem giderme ziyareti de değildi. Evinin terasında bir aydır üzerinde kafa yorduğu proje için gidiyordu doğduğu ile.

12 Eylül darbesinin ardından kaçağa düşen ve çok sevdiği, güvendiği, altı devrimciyi kaçırmak için gidiyordu Ömer memleketine, 1981 yılının Nisan ayında.

Dostlarından sık olmasa da haber alabiliyordu. Üçünün ilde olduğunu biliyordu. Biri çevre illerden birinin kırsalında saklanıyordu. Diğer ikisi ise İstanbul'da yitip gitmeye çalışıyordu. Onlara ulaşmalıydı. Ama nasıl? Muhbirden geçilmeyen bir zamanda yaşıyorlardı. Kime güvenebilirdi ya da kimlere? Konya'ya ulaştıktan sonra iki gün düşündü bu önündeki çıkmazı Ömer. Evet, kimlerle temasa geçebilirdi çocukları bulabilmek için? Çok sayıda plan yaptı. Ancak her planda bir eksik, bir açık buldu. Ve hepsinden vazgeçti. Kusursuz, asla dikkati çekmeyecek bir plan yapmalıydı. Operasyon tereyağından kıl çeker gibi yapılmalıydı. Polisi uyutmalıydı, hem de yıllarca.

Konya'da saklanan üç arkadaşından ikisi uzaktan akrabasıydı. Ortaokuldan itibaren aynı okullarda okumuşlardı zaten. Ve bu arada bir de çok sevdikleri bir arkadaşları olmuştu. Sık görüşürlerdi ve Ömer'in politik bir yanı olmadığını iyi biliyordu polis. O herkese eşit mesafede duran, çalışıp kazanmak isteyen, dürüst, adam gibi bir adam olarak görülüyordu polis tarafından. Ve dolayısıyla da devrimci akrabalarıyla, darbe öncesi görüşmesine denilecek bir şey yoktu. Hem darbeden yıllar önce ayrılmıştı kentten Ömer. Polis bunu da biliyordu. Ege'ye yerleşmiş ve işini gücünü kurmuş, evle-

nip çoluk çocuğa karışmış, iyi kazanan biriydi o. Çok geçmeden de yükünü tutar, paraya para demezdi. Ne işi olsundu ki sağ sol işleriyle? Polisin bu şekilde düşündüğünden emindi Ömer. Bu da operasyonu için mükemmel bir kamuflaj sağlıyordu.

Şöyle bir plan yapmıştı Hasan... Bu altı kaçağı bulup götürmeye ikna edecekti. Elinin altında iyi bir işi vardı ve adama ihtiyacı vardı. Çiftliklerde, tarlalarda, dağ eteklerinde işleri oluyordu. Bunun için de erkek çalışanlara ihtiyacı olacaktı. Polisin aklına gelmezdi, iş güç sahibi bir adamın kaçak devrimcileri saklamak için şirketinin bünyesine alacağı. Ancak kesin kuralları olacaktı Ömer'in. Hiçbir şekilde aileleri, anneleri, babaları, arkadaşları, hiç kimse nerede olduklarını bilmeyecekti adamların. Telefon etmeyeceklerdi kaçaklar. Arkadaş, anne, baba, aile, yakınlar, her birini sileceklerdi hayatlarından. Çalışıp para kazanacaklar hem de polisin uzanamayacağı, aklına gelmeyecek bir yerde güvende olacaklardı. Adamların her birine sağlam, gerçeğinden kolay ayırt edilemeyecek, temiz birer kimlik gerekliydi elbette ve Ömer halletmişti bu işi. Ve adamlar o kimliklerle sürdüreceklerdi hayatlarını. Ta ki darbe koşulları ortadan kalkana, haklarındaki takibatlar düşene kadar. Çok riskli, ama sonuna kadar götürebilirse harika bir plandı bu Ömer'e göre.

Ertesi gün karısını gönderdi akrabalarından birinin evine. Bu işi çocukların anneleriyle halletmeye karar verdi. Babalar orada burada konuşabilir diye düşündü. Gerçi kadınlar da çok şeylerini paylaşırdı birbirleriyle. Çok konuşurlardı. Ancak oğullarını tehlikeye atacak tek bir lafı bile kimse alamazdı ağızlarından. Bu konuda kadınlara daha çok güvenebileceğini hissediyordu Ömer.

İki anne, Ömer'in babasının evine misafirliğe geldi o akşam. Ömer bir yolunu bularak her ikisiyle evin hemen yakınlarındaki bağda konuştu meseleyi üstü kapalı bir şekilde. Oğullarına mutlaka ulaşması gerekiyordu. Anneleri yerlerini biliyor muydu acaba?

İki kadın da Ömer'e çok güveniyordu. Oğulları kaçaktı. Ömer eğer onları bulmak istiyorsa, mutlaka yardım etmek amacıyla olacaktı bu. İki kadın da oğullarına ulaşabilecekleri muhtemel adresleri verdiler Ömer'e. Daha sonraki iki gün içinde çocukların iki akrabasını buldu Ömer. Bir gün sonra da Konya'da kalan öteki kaçağa ulaşmayı başardı. Üç kişi tamam dedi içinden. Ama onlarla yüz yüze de görüşmeliydi. Bir plan daha yaptı ve adamları Torosların eteklerindeki bağ evlerinin birinde topladı bir gece vakti ve planını açıkladı:

"Arkadaşlar sizi çok sevdiğimi biliyorsunuz. İçinde bulunduğunuz durumu da biliyorum. Şimdilik üç kişisiniz burada. Ama üç arkadaş daha var kaçağa düşen. Onları da bulmamız gerekiyor. Ben hallederim bu işi. Lafı uzatmayacağım. Belki biliyorsunuz, benim iyi bir işim var. Şirketim iyi kazanıyor. Köylülerle iyi kazanç getiren işler yapıyorum. Tohumlamadan tutun da zirai araç satımına kadar. Her zaman adama ihtiyacım oluyor. En az on kişi. On erkek. Bu adamlar yakanızı bırakmayacak. Yurtdışına kaçamadığınız sürece de enseleneceksiniz eninde sonunda. Onun için ben derim ki, benimle gelin. Benimle çalışın. Benim işçilerim olarak görünün orada. İnsanlar öyle sansın yani. Ama bu iş ne kadar sürer bilemeyiz tabii ki. Belki de on sene orada kalabilirsiniz. Bu arada kimlik meselesini hallettim ben. Baksanıza ilk suçumu işledim bile, daha sizi görmeden. Neyse... Pasaportlarınız yanımda. Hepsi temiz. Bana rahatça ulaşabilirsiniz bunlarla. Ancak sizden bir ricam var. Bu hayati öneme sahip bir şey. Anneniz, babanız, kardeşleriniz, yakınlarınız, sevgiliniz, tanıdıklarınız asla nerede olduğunuzu bilmeyecek. Yitip gideceksiniz yani. Onlara telefon etmek yok, çünkü dinlenecektir telefonlar. Gidip gelmeyeceksiniz. Annenizi, babanızı, kim olursa olsun kesinlikle aramayacaksınız. İkiniz benim hatunu tanıyorsunuz. İşime gücüme bulaşmaz. Sizi benim işçilerim olarak

bilecek. Onun için sorun çıkmayacaktır. Dediğim gibi bu iş kaç yıl sürer Allah bilir. Ne dersiniz? Benimle Çanakkale'ye geliyor musunuz?"

Adamların yüzlerinde müthiş bir rahatlama vardı. Ve Ömer tek tek baktı o temiz yüzlere. Yıllardır tanıdığı, biraz önce onca umutsuzluğun çöktüğü, şimdi gülen, minnet duyan gözlere baktı. İçi ısındı. Arkadaşları için çok önemli bir şey yapacaktı, büyük bir risk alacaktı, ama değecekti buna. O bakışlara tanık olduktan sonra iyice emin oldu buna.

Sanki kurulmuş saat gibi beş on saniye düşündükten sonra hepsi de olur anlamında başını salladı, minnet dolu bakışları eşliğinde.

"Peki," dedi Ömer, "Mustafa'nın pasaportunu hanginize bırakayım, kim ulaşabilir bu arkadaşa?"

"Ben halledebilirim," dedi Cafer.

En doğrusu bu anlamında başlarını salladı Zeki ile Murat.

"O zaman," dedi oturduğu yerden ayağa kalkarken ağrıyan belini eliyle kavrayan Ömer, "bir hafta içinde bekliyorum sizi. En erken beş, en geç yedi gün içinde. Sizin gelişinizi bir şekilde kamufle edebilmek için birkaç güne ihtiyacım var çünkü."

"Abi sana nasıl teşekkür edebilirim bilmiyorum," dedi Zeki, "ama en azından küçük bir faydam olabilir. İstanbul'da uzaktan bir akrabam var. İki arkadaşı ben bulur sana haber gönderirim."

"Harika, en kısa zamanda hallet bu işi Zeki," dedi Ömer.

Söylenecek şeyler söylenmişti. Minnet dolu üç adam ayağa kalktı. Kucaklaştı dostlar birbirleriyle ve ayrıldılar.

Ertesi gün akşama doğru otobüsle yola çıktı Ömer, ailesiyle birlikte. İlk mola yerine kadar birkaç saat sohbet ettiler eşiyle. Ömer bir ara gazetelere göz gezdirdi. Eşi kitap okumaya çalıştı. Çocukları sakin bir mizaca sahipti. Daha otobüs henüz hareket etmişti ki, uykuya daldı annesinin kucağında.

"Ne oldu, işçi işini halledebildin mi?" dedi Saliha kocasına.

"Dört tanesini ayarladım. Biri tekniker, çok işime yarar, tanıdığım kim varsa övdü adamı. Diğer üçü düz işçi, ama çalışkan çocuklarmış. Ayrıca hemşeri ne de olsa. İnsan daha yakın buluyor kendine. Ayrıca tanıdık insanların olurunu alarak işe aldım onları."

"Daha kaç kişi lazım?" dedi Saliha.

"Bir teknikerle bir işçi daha almam gerekiyor. Onlar da Ankara'dan gelecek. On güne kalmaz katılırlar bize," dedi Ömer.

"Nerede kalacak bu kadar adam?" dedi Saliha.

"Onu düşündüm," dedi Ömer, "çiftlik evini vereceğim onlara. Yemek yapabilirler. Alışmışlar zaten. Yıllardır yalnız yaşıyorlar. İkisi evli. Karıları daha sonra gelecekmiş. Karıları geldiğindeyse, nasıl olsa para kazanacaklar buradan. Çiftlikte kalmak istemezlerse o bekârlarla, kendilerine ev tutabilirler Çanakkale'den."

Başka bir şey sormadı Saliha. Karısı çayını yudumlarken, dördünü hallettik dedi Ömer içinden, kaldı ikisi. Onlara da Zeki'nin tanıdığı kaçak vasıtasıyla ulaşıp pasaportlarını vermem lazım. Umarım bir aksilik çıkmaz.

Adamlarından iş hakkında bilgi aldı Ömer. Her şey yolundaydı. Sıkı bir sezona daha birkaç hafta vardı zaten. Adamlar da o zamana kadar nasıl olsa gelirdi. Bu arada İstanbul'a gitmesi gerekiyordu Ömer'in ve bu iş için de bir kılıf bulmalıydı. Tanınıyordu çevrede. Altı kaçak barındıracaktı ve her attığı adıma dikkat etmek zorundaydı. Adamlarına ve çevresine, yeni satın alacağı makinelerle ilgili olarak İstanbul'a gitmesi gerektiğini söyledi. Çok doğaldı bu. Kim, neden kuşkulanabilirdi ki, bir işadamıydı Ömer ne de olsa. Bizzat kendisi vermek istiyordu adamlara pasaportlarını. Devir kötüydü. İki arkadaşının izini bulur bulmaz devreden çıkaracaktı Zeki'nin uzaktan akrabasını.

İstanbul'da her şey yolunda gitti. Zeki'nin akrabası iki kaçağın durumunu bilmiyordu, ama tanıyordu adamları. Nerede bulabile-

ceğini, en azından nereye haber verebileceğini biliyordu. Ayrıca Ömer'i, İzmir'de iş yapan bir inşaatçı olarak biliyordu adam. İki kaçak da inşaat fakültesinde okuyordu bu arada.

Ömer adamın işlettiği kahvehaneye giderek kendini tanıttı ve iki arkadaşının ismini verdi. Adam birkaç yere telefon etti ve akşam saatlerinde, adresini verdiği bir büfeye uğramasını rica etti Ömer'den. Belirtilen saatte büfeye girdi Ömer. İki arkadaşıyla tokalaştı, kucaklaştı. Biraz oradan buradan laflad ıktan sonra, "Size birer kadeh bir şeyler ısmarlayayım çocuklar," dedi gülerek arkadaşlarına. Yalnız kalmak istiyordu onlarla. Adamlar kabul etti ve birlikte ayrıldılar dükkândan. "Büfenin sahibi sağlam mı?" diye sordu Ömer.

"Onun para yardımı olmasaydı şimdiye kadar çoktan enselenirdik," dedi kaçaklardan biri.

Birkaç yüz metre yürüdüklerinde, "Bir saat kadar sonra şu adrese gelin," dedi Ömer arkadaşlarına ve bir taksi çevirdi. Üç kilometre kadar sonra Bakırköy yakınlarında indi taksiden. Yüz metre sonra bir apartmanın önünde durdu taksi.

"Abi halledebildin mi işlerini?" dedi genç bir kadın Ömer'e sarıldıktan sonra.

"Hallettim kuzen," dedi Ömer, "ha unutmadan, yarım saat sonra iki arkadaşım gelecek. Bir çay içerler, çıkarız."

Tam saatinde geldi eve Muhammet ile Zeynel. Çaylarını yudumladılar. Ömer kuzenden çantasını istedi. Çantayı getirdi genç kadın ve mutfağa yollandı. Ömer iki zarf çıkardı çantanın kamufle edilmiş astarının içinden ve arkadaşlarına uzattı, bir şey söylemeden. Durumu anlayan adamlar ceplerine yerleştirdiler zarfları. Kadın iki üç dakika sonra aralarına döndü. Ev sahibesine teşekkür ederek ayrıldılar evden.

Bir hafta kadar sonra altı kaçak devrimci çiftlikte yapacakları işlere dair talimat alıyordu Ömer'den. Ve altı yıl daha talimat alarak ele geçmeyeceklerdi.'

Mektubu bitirdiğinde, bütün ruhunun ışıdığını hissetti Hasan. İşte, dedi içinden sonra, bu toprağın insanına güveneceksin. Bu topraklarda sadece hayatı yakıp yıkanlar yaşamıyor. Buralarda Ömer gibileri de var. Müthiş heyecanlanmıştı. Çayına elini attı bir ara. Bir yudum almıştı çaydan. Soğumuştu. Garsona bir çay daha söyledi. Bu kez arkasına yaslanarak bir kere daha okudu mektubu. Yumruğunu sıktı ve dişlerinin arasından tısladı:

"Bu yiğit adama mutlaka ulaşmalıyım."

İkinci aramasında açtı telefonu Hüseyin.

"Yahu birader, sen bana resmen Schindler'in Listesi gibi bir şey verdin, bunun farkında mısın?" dedi Hasan heyecanla.

"O kadar da abartma," dedi Hüseyin, her zamanki keyifli ses tonuyla, "Adam sapına kadar insan biri. Ve zor durumdaki insanlar için bir şeyler yapabilmek için elini taşın altına koydu. Hepsi bu. Sen olsan yapmaz mıydın bunu?"

"Yahu ben de yapardım sen de," dedi Hasan heyecanla, "ama bu adam devrimci değildi. Üstelik kendisini bu tür olaylardan uzak tutacak iyi bir işi, ailesi, çocuğu, düzeni, iyi bir geleceği vardı."

"Bu insanlara kitle diyerek küçümsüyorduk o zamanlar hatırladın mı hocam?" derken gevrek gevrek güldü Hüseyin.

"Valla, onu bunu anlamam usta," dedi Hasan, "bu adamı bulacaksın bana. Bu adam da bizim Schindler'imiz hoca! Onu bulmam gerekiyor. Adamı ikna et. Adresini ver. Telefonunu ver. Ne yaparsan yap, ona ulaşmamı sağla bir şekilde!"

"Çok zor Hocam," dedi Hüseyin ve iyi günler dileyerek kapattı telefonu.

Ancak pes etmedi Hasan. O akşama kadar sıkıştırdı Hüseyin'i ve nihayet Ömer'e ulaşmayı başardı.

İnsanı kahraman yapan nedir? Cesareti mi? Ya da yeri geldiğinde, başka çaresi kalmadığında cesurca davranabilmesi mi? Elindeki her şeyden, hiçbir çıkar gözetmeden vazgeçebilmesi mi? Bazı insanlar doğuştan mı kahramandır? Serüvenciler de kahraman sayılabilir mi? Yoksa asıl kahramanlık, başka insanların ellerini sokmaya çekindikleri taşların altına bütün kolunu koymaktan kaçınmamak mı, içindeki insanlığın sesini dinleyerek? Ben bir kahraman olmak istiyorum, bunun için de ne yapmam gerekiyorsa yapıyorum diyen ve yapan biri kahraman olur mu? Peki, kahraman olmak mutlu edebilir mi bir insanı tek başına? Bu dünyada yapması gerekenleri yaptığı ve artık vicdanının rahat olduğu anlamına gelir mi bu iş? Başkalarına yararı olmayan bir kahramanlığa ne demeli bu arada? Kahramanlığı nedeniyle başına gelebilecekler geldiğinde pişman olur mu kahraman? Olursa hâlâ bir kahraman gibi mi karşılamak gerekir onu?

İşte bunlar geçiyordu aklından Hasan'ın, altı devrimciyi bir iş yerinde altı yıl saklayan adamla görüşmeye giderken, Hüseyin'i sıkıştırmasından iki gün sonra. Devrimcileri himayesine aldığı zamanlar otuzlu yaşlarındaydı Ömer ve aradan neredeyse çeyrek asırdan fazla zaman geçtiğine göre elli beş yaşlarında bir adam olarak çıkacaktı karşısına Hasan'ın.

İşlerini İstanbul'a taşımıştı Ömer on yıl önce. İthalat, ihracat işleriyle uğraşıyordu ve beş şirketi, yaklaşık yüz yirmiye yakın çalışanı vardı. Bir apartmanın üst katında kapıda karşıladı Hasan'ı Ömer. İlk kez karşılaşan iki adam bir süre süzdüler birbirlerini. Daha görür görmez kanı ısındı bu iyi adama Hasan'ın. Cesaretine, insanlığına hayran kalmıştı, onu yakından tanıyan bir devrimciden yaptıklarını öğrendiğinde zaten.

"Nereden nereye diyeceksiniz değil mi üstadım?" diye girdi söze hoşbeşin ardından Ömer.

"Sizi, daha yaptıklarınızı dinlediğimde, mutlaka görmem gerektiğini düşündüm," dedi Hasan, adamın ışıldayan gözlerine bakarak.

"Biz de herkes gibi bir şeyler yapmak zorunda hissettik kendimizi diyelim," dedi önemsemez bir tavırla.

"Hiç de öyle değil," dedi Hasan, "sizin yaptığınız gerçek bir kahramanlık. Cesur, vicdanı ve zekâsı olan insanların işidir böyle şeyler."

"O kadar da abartmayın canım," dedi Ömer, "bizim hergele nasıl yahu, iki aydır bir araya gelemedik. Ben yurtdışındaydım. O da sanırım o deli karısından aman bulup arayamadı beni."

"İyi sayılır," dedi Hasan, "selamı var size. Sizi çok ama çok sevdiğini söylemeliyim bu arada."

"Ben de severim o manyağı," dedi Ömer gülerek, "keşke şu duygusal ilişkilerinde biraz daha akıllı olabilse."

"Damarıma bastınız şimdi Ömer Bey," dedi Hasan gülerek, "ben de çok dayak yedim kadınlardan."

"O zaman gelin bunu kutlayalım Hasan Bey," dedi Ömer, "bu akşam bir şeyler içer konuşuruz. Sizin merak ettiğiniz şeyler olmalı, değil mi?"

Ömer'in sık uğradığı bir yer olmalı burası diye düşündü Hasan, çalışanların ilgisinden. Bir süre havadan sudan konuştuktan sonra, "Aradan çok uzun zaman geçti," dedi Hasan, "o kararı almak çok zor olmalıydı Ömer Bey, hem de çok zor. Bu arada atıldığınız bu muhteşem insani serüveni genel hatlarıyla öğrendim ortak dostumuzdan. Onun için ayrıntılarını sormak istemiyorum size. Bu büyük riski neden aldınız?"

Viskiyi çok sevdiği anlaşılıyordu Ömer'in. Bardağa dokunmuyor, okşuyordu sanki. Bir yudum aldı. Bir paket çı-

kardı çantasından ve attı masanın üstüne. Bir puro aldı paketten, ucunu ıslattı dudaklarının arasında ve yaktı.

"Şimdi olsa ne yapardım emin olun bilmiyorum," dedi Ömer, "ama o zaman yaptım bunu. Solcu biri değildim. Olsa olsa, adam gibi bir ülkede yaşamak isteyen, bunun mücadelesini verebilecek, insanların sömürülmesine karşı çıkan, insani yanları olan, dürüst biri denilebilirdi benim için. O çocukların hepsini yakından tanıyordum Hasan. Ha bu arada gel adlarımızla hitap edelim birbirimize, olur mu?"

Bir yudum daha aldı kadehinden Ömer. İlk adlarla hitabı severdi Hasan da, "Elbette," dedi.

"Zıpkın gibi çocuklardı onlar. İçlerinde gram kötülük yoktu. Vatanlarını seviyorlardı. Onlar da güzel bir ülkede yaşamak için çaba harcıyordu. Ülkedeki sömürü düzenine, çarpıklıklara karşı çıkıyorlardı. Hepsi de ulusal bağımsızlık peşindeydi. Dış güçlere oyuncak olacak insanlar değillerdi. Temiz, dürüst, çalışkan, zeki çocuklardı. O sıralar, her ne kadar sol hareketlerden birinde yer almasam da darbecilerin ellerine geçirdikleri solcu çocuklara nasıl vahşi davrandığına dair bilgim vardı. Acımıyorlardı çocuklara. Fiziksel işkencenin dışında, ruhlarını da paspas gibi çiğniyorlardı. Bir yazılama, ya da afiş asmaktan içeriye düşsen bile hayatını kaydırıyorlardı. Değil o çocuklar, yakınları bile devlete işleri düştüğünde sürünüyordu. Örneğin güvenlik soruşturmalarından asla geçemiyorlardı. Kamu hakları ellerinden alınıyordu. Resmen açlığa mahkûm ediliyordu gencecik insanlar. Bunları benden iyi biliyorsun zaten. Uzatmama gerek yok onun için. Ne düşündüm biliyor musun üstadım... Bu pırıl pırıl çocukları elleri arkadan bağlı olarak aslanların önüne atmaya kıyamadım. Hayatlarının ellerinden alınmasına dayanamazdım. Elimde olanaklar da vardı. Sıkı bir plan yaptım, dostumun da sana anlattığı gibi. Ve giriştim işe..."

"Sanırım altı yıl sürdü bu serüven," dedi Hasan.

"Evet, 1981 yılıydı bana geldiklerinde. 87 yılının sonlarına kadar kaldılar. Seksen beşte bir arkadaşımız eşini de yanına alarak Avrupa'ya gitti. Kalan beş kişi iki yıl daha kaldı benimle. Haklarındaki davalar düşünce illegaliteden çıktılar gün ışığına," dedi Ömer keyifle.

"O kadar zaman, çok zor olmalı, bu göz önündeki altı kişiyi saklamak," dedi Hasan.

Düşündü bir süre Ömer. Elini çenesine koydu. Purodan derin bir nefes çekti içine. Pencereden dışarıya yöneldi bakışları bir ara. Sanki o günleri yeniden yaşıyor diye düşündü Hasan.

"Çok sıkıntılı bir süreçti elbette Hasan," dedi, "adamlarla işçi patron ilişkisini sürdürmek çok zor oldu altı yıl boyunca. Açık vermememiz gerekiyordu. Arkadaş gibi davransan insanlar kuşkulanabilirdi. Yerin kulağı vardı ve muhbir vatandaş çoktu. Risk ise devasaydı. Ama altından kalktık. Her arkadaşım yapması gereken neyse onu yaptı. Son derece dikkatli davrandılar. Esmerdi dördü. Ama Doğulu işçi olarak tanıtamazdım onları. 12 Eylül yönetimi acımasızca gidiyordu Kürtlerin üzerine çünkü. Potansiyel suçlu olarak görülüyorlardı asker tarafından. Onlar bozkır çocuklarıydı, ama biri hariç diğerlerinin kütüğü İstanbul görünüyordu pasaportlarında."

"Galiba iki arkadaş evlenmiş sizinle çalışırken," dedi Hasan.

Bir kahkaha attı Ömer. Neden güldüğünü merak etti Hasan.

"Yok yahu," dedi Ömer, "ne evliliği. İki kadın geldi benim oraya bir yıl sonra. Onlar da kaçaktı. Ve bizim iki hergeleyi tanıyorlardı. Epey bir süre araştırdıktan sonra onları da yanımıza almaya karar verdik. Zaten ben başta önlem olarak iki arkadaşın evli olduğunu ve karılarının daha sonra aramı-

za katılacağını söylemiştim karıma. Böylece sorun çıkmadı. Adamlara şehirde iki ev tuttuk. Ev sahiplerine para konusunda cömert davrandım. Zira beni eli açık biri olarak biliyorlardı. Ayrıca çalıştırdığım işçilere de cömert davranıyordum, öyle biliyordu çevremdeki insanlar. Adamlar parayı görünce gelip de nüfus kağıdına bakacak halleri yoktu tabii ki. Hiç soru bile sormadılar bizim çocuklara."

"Ailelerinin gerçekten çocuklarının kaderleri hakkında hiç mi bilgileri yoktu?" dedi Hasan. "Bir kez olsun aramadılar mı onları?"

"Bildiğim kadarıyla hayır, sözlerine sadık kaldılar. Yoksa yakalanma olasılıkları yüksekti. Polis dinliyordu telefonları. Ha, dur bir dakika," dedi Ömer alnını ovuşturup bir şeyleri anımsamaya çalışırken, "seksen beşlerde yurtdışına giden arkadaş, hemşerisi olan arkadaşlarının ailelerine ulaşmayı başardı bir şekilde telefonla."

"Ve elbette ki, polisin telefonları dinleme olasılığına karşı önlem olarak yalan söylediler," diye akıl yürüttü Hasan.

"Elbette," dedi Ömer gülerek, "yurtdışında olduklarını söyledi adamımız. Durumlarının çok iyi olduğunu, merak etmemelerini de eklediler."

"Peki ya İstanbul'dan sana gelen sonuncu adamın hiç mi ailesi haber alamadı kendisinden?" dedi Hasan.

"Aynen öyle üstadım," dedi Ömer, "seksen sekiz yılının Ocak ayında bir akşam vakti çalabildi ailesinin kapısını ancak. Davaları düştükten sonra yani..."

"Sosyal hayatları nasıldı adamların?" dedi Hasan.

"Pek yoktu ilk zamanlar. Çiftlik evinden dışarıya çıkarmadım onları bir süre. Uzak illerden gelen gariban işçi pozlarında yaşadılar iki yıl kadar. Sonraları kimliklerine güvendikleri için arada bir kent merkezine iniyorlardı akşamları.

Çok kalmıyorlardı ama, tedbiri elden bırakmıyorlardı. Yoksa kuşku da çekerlerdi, hiç oralara inmezlerse. Düğünlere gidiyorlardı sonra. Polis gelip düğünü basacak değildi ne de olsa. Evli gibi görünen arkadaş daha çok kadınıyla birlikteydi. Kâğıt oynuyorlardı. Arada bir kitap okuyorlardı. Çok kitap okumalarına izin vermiyordum Hasan. Zira diğer işçiler kuşkulanabilirdi. Kendilerinden olmadıklarını anlarlarsa adamlar, tehlikeli olurdu bu."

"Gerçekten ne çok şeye dikkat etmen gerekiyordu be Ömer," dedi Hasan.

"Komik durumlara düştüğümüz de oluyordu bu arada," dedi Ömer, "çok iyi hatırlıyorum, bu hergeleler birbirlerine hocam diye hitap ediyorlardı. Bu da o zamanın yaygın bir hitap tarzıydı sol içinde. Derhal yasakladım bunu..."

"Başka incelikler de vardı sanırım Ömer," dedi Hasan.

"Ha, şimdi söyledin de aklıma geldi," dedi Ömer, "bu serseriler kafayı halkı bilinçlendirmeye takmış durumdaydı, sen de biliyorsun. Bunu da yasakladım onlara. Çünkü işçi, işçiyi bilinçlendirmez dedim bunlara. Oturun şurada düz işçiler gibi davranın. En azından onların yanında. Kuşkulanmasınlar sizden. Bir de görev verdim bu arkadaşlara. Biraz komik, ama şarttı. Gidin dedim o işçilerden nasıl işçi gibi davranılır öğrenin. Bu belki de hayatlarınızı kurtarmanızı sağlayacak. Onları bilinçlendirmeye kalkmayın, işçiliği öğrenin onlardan, hadi bakalım."

"Sanırım itiraz etmiyorlardı sana," dedi Hasan.

"Emin ol," dedi Ömer, "korktukları için saygı duymuyorlardı bana. Minnet ediyorlardı elbette. Ama asıl saygıları beni çok sevmelerinden kaynaklanıyordu. Çocukluklarını biliyorum zaten. Onlardan on yaş büyüktüm. Bir anlamda ağabeyleri, hatta babaları gibi görüyorlardı beni. Yani onları fırçalama hakkımı teslim ediyorlardı."

"Eşin hiç mi kuşkulanmadı bu durumdan?" diye sordu Hasan merakla.

"Hayır," dedi kesin bir dille Ömer, "ulan bazen düşünüyorum da iyi ki okumuş, entel mentel bir kadınla evlenmedim. İşime karışır, bin tane soru sorar ve bu operasyon hüsranla sonuçlanabilirdi. Ama benim karım bozkır kızıydı. Erkek işine bulaşmazdı. Ve bunu çok iyi kullandım Hasan."

"Adamlardan birinin çocuğu olmuş galiba senin yanındayken," dedi Hasan.

"Ha evet," dedi Ömer gülümseyerek, "hergele İstanbul'dan gelen kadınla iki ayı geçmeden ilişki kurmayı başardı. Kız da hazırmış gibi hemen hamile kaldı. Ve hemen bir formül bulduk. Çocuğu kayıt ettirmek için İstanbul'a gitmeliydiler. Bir hafta izin verir gibi yaptım onlara. Ve gittiler. Aslında gittikleri yer İstanbul değildi. Bir arkadaşımın evine yerleştirdim onları. Bir hafta sonra da çocuklarını İstanbul'a nüfusa kayıt ettirmiş bir aile olarak geri döndüler. Genç anneye ev işlerinde yardımcılık görevi verdim, çocuğuna rahat bakabilmesi için."

"Yahu eli öpülecek bir adamsın üstadım sen, helal olsun," dedi Hasan büyük bir keyifle.

"Peki Ömer," diye devam etti Hasan, "bu adamlar hiç mi izin yapmadı bunca yıl? Dikkat çekerdi böyle bir durum. Nasıl hallettin?"

"Bunu da düşündüm elbette," dedi Ömer, "bu arada söylemiştim, adamlara sağladığım kimlikler sağlamdı. Yazları sanki Akdeniz ve Ege sahillerinde iş arayan vatandaşlar olarak gittiler. Aslında tatil yapıyorlardı. Günü birlik bir iş bulurlarsa göstermelik çalışıyorlardı. Turistik yerlerdi nasıl olsa oralar. Sıkı kontrol olmazdı. Çevremizdeki insanlar da memleketlerine gittiklerini sanıyordu tabii ki."

"Her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünmüşsün Ömer," dedi Hasan, "ve altı hayat kurtardın."

"Teşekkür ederim," dedi Ömer, "bu arada adamlar üniversitelerini bitirmeseler de olurdu artık. Benimle altı yıl çalıştılar ya. Yahu hergeleler öyle bir sarıldılar ki işe, emin ol, hepsi de en az benim kadar öğrendi mesleği. Okumasalar da ellerinde bir meslekleri vardı artık. Ve hayatlarına bir yerlerden başlamalarına yetecek kadar birikmiş paraları da tabii ki."

Çok keyifli bir akşamdı Hasan için. Ömer'i çok sevmişti. Yaklaşık bir saat kadar hayattan, ülke meselelerinden söz ettikten sonra kalktılar masadan. Saygıyla el sıkıştılar. Arabayla onu bırakmayı önerdi Ömer, Hasan'a.

"Şu anlattıklarını hazmetmem gerek Ömer," dedi Hasan, "izin verirsen, uzun bir yürüyüş yapmak istiyorum şu güzel gecenin içinde..."

Birkaç gün sonra daha çok sol kesimin müdavimi olduğu bir kafede tanıdığı şairin biriyle sohbet ediyordu Hasan akşama doğru. Adam şiir manyağıydı ve egosu fena halde şişmiş biriydi. Kendisini bu ülkenin hatta dünyanın en büyükleri arasında görüyordu. İki lafın birinde, döktürdüğü ve nihayet kitap haline getirdiği şiirlerinden birini okumak zorunda hissediyordu kendini. Hasan adamdan sıkılmış, şiirden bıkmıştı. Ne olursun artık bırak şu şiir manyaklığını da iki çay eşliğinde biraz laflayalım, hayatı konuşalım demek istiyor bakışlarıyla adama. Ancak adam takmıştı bir kere kendi büyüklüğüne.

O sırada ilginç bir adam yetişti imdadına Hasan'ın. Hasan dikkatle baktı adamın yüz hatlarına. Adam bir yerlerden tanıdık geliyordu ona. Bu adamı kesin bir yerde gördüm, dedi Hasan içinden. Adam da dikkatle baktı Hasan'a. Kuşkuyla, merakla, biraz da tedirginlikle bakıyordu. Hasan nereden tanıdığını çıkarmaya çalışıyordu adamı. Başaramamış, zihnini zorlamış, geçmişini deşmeye çalışmıştı, ama nafile. Adam bir kez daha imdadına yetişmişti Hasan'ın:

"Hocam nasılsınız? Beni tanımadığınıza eminim."

Daha bir dikkatle, kuşkuyla baktı adamın yüz hatlarına Hasan. Evet, artık emindi, bu yüzü bir yerlerde görmüştü, ama ne kim olduğunu ne de nerede gördüğünü anımsıyordu.

"Sizinle yıllar önce görüşmüştük," dedi adam, "benim bir çalışmamı kitap haline getirecektik. Ama sonra olmamıştı. Hatırladınız mı, cezaevinden izin alıp gelmiştim size."

Hafızasının bu kadar zayıf olmasına hayıflandı Hasan ve adamdan özür dileyerek, "Tamam üstadım," dedi, "şimdi hatırladım seni. İtiraflarınla gelmiştin bana. Ve biz onları kitap haline getiremedik, malum. Yayınevi bulamadım. İnsanlar korkmuştu yazdıklarından. Daha anlatırken bile dosyadan uzak durmaları gerektiğini hissettiriyorlardı bana. Neyse, neler yaptın daha sonra?"

Yarım bıraktığı okulunu bitirdiğini, normal hayata geçtiğini söyledi birkaç cümleyle. Şair merak etmeye başlamıştı adamı. Birkaç soru sorduysa da Hasan dirseğiyle dürterek susturdu büyük şairi! O sırada adam tuvalete gitmek için izin istedi.

"Kim Tanrı aşkına o herif, tuhaf biri gibi geldi bana," dedi şair.

"Haklısın dostum," dedi Hasan, "hem de çok haklısın, adam gerçekten tuhaf biri."

"Kim yahu herif?"

"Eski bir PKK komutanı."

"Hadi be..."

"Gerçekten öyle. Ama şimdi sıkı dur."

"Neden?"

"Adam aynı zamanda da PKK itirafçısı. Yıllar önce itirafçı oldu ve önemli bilgiler verdi devlete. PKK epey dayak yedi bu yüzden bölgesinde."

"Adama ne oldu peki?"

"Bir şey olmadı şair, gördüğün gibi burada, karşımızda oturuyor herif."

"Şimdi oturuyor karşımızda. Mutlaka başına bir yığın iş gelmiştir buraya gelene kadar."

"Boş ver şair, bunlar ince işler. Sen ne solla, ne PKK'yla ilgilenen birisin. Takmışsın emperyalist global sistem ve ajanlara. Onların dünyayı parmaklarında oynattığından dem vu-

rup duruyorsun. Geri kalan her şey ayrıntı sana göre. Bırak öyle kalsın. Zaten bu adam da bu ülkenin tarihinde küçük bir ayrıntı bile değil."

Bozulan şair sesini kesti ve toparlanarak gitmek için ayağa kalktı. Kal ya da git demedi Hasan. İtirafçı da tuvaletten çıkıp yerine oturdu.

"Uzun zaman oldu hocam," dedi itirafçı, "biraz laflayalım isterseniz, benim masaya gelin ya da ben size geleyim."

"Sen gel," dedi Hasan ve işaret etti sandalyeye oturması için.

Bir süre baktılar birbirlerinin yüzlerine. Bazen Hasan indirdi bakışlarını, bazen itirafçı.

"Seni buralarda görmeyi hiç ummuyordum," dedi adam.

"Ben de seni. Sen itirafçısın. Bu mekânı çalıştıranlarsa sol kesimden insanlar. Türk solu demek daha doğrusu. Pardon Türkiye solu..."

"Biliyorum."

"İyi de bu insanlar senin geçmişini biliyor mu? Bilseler sanırım rahatsız olurlar."

"Hiç önemli değil hoca. Bilenlerin olduğunu tahmin ediyorum. Ama kimse rahatsız etmiyor beni sonuçta."

"İlginç."

"Haklısın, bu ülkede ilginç çok şey yaşanıyor."

"Ne zaman çıktın hapisten? 2000 yılının başlarında bana geldiğinde birkaç yıl daha mahkûmiyetin olduğunu söylemiştin yanılmıyorsam."

"Üç yıl yattım, sonra bıraktılar. Yeni bir kimliğim var artık. Yüz hatlarımda da bazı değişiklikler var, pek farkında değilsin ama. Doğru, kaç yıl geçti aradan. Nasıl akılda tutacaksın ki, benim gibi sıradan bir yüzü..."

"Neler yaptın bunca yıl ve şimdi ne yapıyorsun?"

"Cezaevinden çıktıktan sonra okulu bitirdim. Hiç sorun çıkmadı. Örgütün uzanamayacağı bir yerdeydi okulum. Oralarda etkinlikleri sıfıra yakın adamların. İstanbul'a taşındım. Burada kimse kimseyi bulamaz, biliyorsun. Devlet iyi sahip çıktı bana. İş verdiler. Dediğim gibi kimlik ve az biraz da estetik. Şimdilerde birkaç dergide denemeler yazıyorum. Toplumsal hafıza ve psikoloji üzerine genellikle yazılarım."

"Nereden nereye be üstat!"

"Ne diyelim hocam, hayat..."

"Benim burada olmama neden şaşırdın?"

"Sen daha çok insanı yazan, insan psikolojisiyle uğraşan bir yazarsın. Sol geçmişin olmasına karşın, bu işlerle sanki hiç ilgilenmiyormuşsun gibi bir izlenim veriyorsun. Hiçbir partiyle, dernekle, oluşumla ilgin yok. Dahası ben seni kadın kız peşinde çok koşan biri olarak da düşünüyordum."

"Enteresan bir analiz. Evet, örgüt, parti, oluşum gibi şeylerle ilgilenmiyorum. Tek tabanca takılan biriyim uzun zamandır. Bu arada her sağlıklı ve kıçına da güvenen erkek ne kadar ilgileniyorsa kadın kızla ben de o kadar ilgileniyorum. Sanırım kadın dünyasını çokça yazdığım ve epey de kadın hayranım olduğu için böyle bir izlenime kapıldın. Yoksa beni bir tek kadınla bile kaçamak yaparken görmüş biri değilsin."

"Ne bileyim, öyle düşündüm işte..."

Hasan ters ters baktı adamın suratına. Bu ülkede insanların hangi kökenden gelirse gelsin kolaycılığından, küçük kurnazlıklarından bıkmıştı. Öfkelendiriyordu onu bu tipler. Bilgi sahibi olmadan kolayca fikir sahibi gibi ortaya çıkmalarından tiksiniyordu. Ve bu herif de, diye düşündü içinden, bunlardan biri işte. Davasını satıp karşısına çıkmış, karı kız avcısı olarak tanımlıyordu kendisini. Herifi masadan def etmesi gerekiyordu.

"Ben de şöyle düşündüm sayın itirafçı," dedi Hasan, "karı kız peşinde koşan bir adama ne halt yemeye, seni itirafçı olmaya götüren nedenleri ve PKK içinde olup bitenleri kaleme aldığın dosyayı getirdin? Kadınla kızla işi olmayan, solculuğu kimselere bırakmayan bir alay adam bulabilirdin."

Bir şey diyemedi adam. Suratını ekşitti, düşünür gibi yaptı, elini ayağını sallamaya başladı.

"İzin verirsen, biraz çalışmam gerek şimdi," dedi Hasan sertçe ve sessizce kalkıp geçti öteki masaya itirafçı.

Masasına dönen itirafçının, yanına gelen bir arkadaşına devrim meseleleri üzerine ahkâm kesmeye kalkması hüzünlü bir şekilde güldürdü Hasan'ı. Hesabını istedi. Çıkmak üzereyken çaldı telefonu.

"Baba nasılsın?" dedi bohem bir hayata yeminli yoksul şair.

"Yahu nerelerdesin?" dedi Hasan, "ulan aradığımda yoksun ortalıkta, ne zaman ki sana ihtiyacım yok, çıkıyorsun ortaya."

"Baba ne yapalım," dedi gülerek şair, "biz de ancak böyle başa çıkabiliyoruz hayatla. İçki ve yemek bulmak zor bugünlerde..."

"Anlaşıldı," dedi Hasan kafeden çıkarken, "Tünel'de her zamanki yerde buluşalım. Bu arada bizim yayınevini arayıp benimle görüşmek için ısrar eden bir okurumu aradım. Gece saat dokuz sularında gelecek. Bir yerden almam gerekecek onu da..."

"Baba," dedi şair, "gel seni bu gece ilginç bir adamla tanıştırayım. Birkaç içkili lokanta ve kahvehanesi var. Senin adamlardan. On yıl önce içerden çıktı. Yeraltıyla ilişkileri var, ama herif sağlam."

"Yahu beni ilk kez görecek bir okurumla buluşacağım diyorum," dedi sertçe Hasan, "sen kalkmış bir mafyacıyla rakı içelim diyorsun. İyi de kadını ne yapacağız?"

"Vaziyete bakarsın ve istersen oraya çağırırsın," dedi şair, "vaziyeti uygun bulmazsan ikimiz de kalkarız. Sen okurunla otursun ben de eve giderim."

Salaş bir mekândı Şef'in Yeri. Yirmiye yakın masa vardı. İki üç masada kadın vardı, diğer masalarda yalnızca erkekler oturuyordu. Şair, Hasan'ı Şef'le tanıştırdı. Heybetli bir adamdı Şef. Birkaç kitabını okuduğunu söyledi Hasan'a. Şaşırmıştı Hasan. Şaşırmamasını öğütledi adam, "Bu ülkede kimin kitap okuyup okumayacağını ancak Tanrı bilir," diye şakaya vurarak işi. Masasına davet etti Şef, misafirlerini. Şef'in bir adamı gelip katıldı aralarına. Masayı "donatmalarını" söyledi Şef, adamlarına. Rakı geldi. İlk kadehler boşalırken sohbet keyif vermeye başladı. Şef kendi öyküsünü açık olarak anlattı. Gizlisi saklısı yoktu adamın. Edebiyattan, sanattan, kitaplardan konuşuyordu. Bir hayli bilgili bu alanda diye geçirdi içinden Hasan. O sırada genç bir edebiyatçı aradı şairi. Onu da davet ettiler. Birkaç dakika sonra Hasan'ın okuru aradı. Durumu anlattı Hasan. Masada kimlerin olduğunu sordu kadın.

"Şef, bir adamı, ben, bir yazar, bir şair, genç bir entelektüel var," dedi Hasan.

"Şef dediniz de aklım karıştı, ne şefi bu hocam?" diye sordu kadın.

"Yerel bir mafya şefi, ancak iyi bir adam," dedi Hasan gülerek.

Gelmekte tereddüt ediyordu okur. Birkaç soru daha sormaya çalıştı, sonra vazgeçti. Güvenmesi gerektiğini hissediyordu, yıllardır kitaplarını okuduğu adama. Kısa bir süre daha konuştuktan sonra, "Sizin olduğunuz her yer benim için güvenli sayılır hocam, geliyorum," dedi genç kadın.

Bir adamını ve otomobilini verdi Şef, Hasan'ın "emrine" ve okuru Karaköy iskelesinden aldılar. Mekân hakkında biraz daha bilgi verdi Hasan, otuz beş yaşlarında yoksul, iki

çocuğunu büyütmeye çalışan, dul bir kadın olan okuruna. Yazarla buluştuğu için çok heyecanlıydı okur. Hemen senli benli konuşmaya başladı. Zaten çok insan böyle yapar, kendilerinden görürdü Hasan'ı ve hemen samimi olurlardı.

Çok saygılı bir insandı Şef, kadınlara karşı. Arada bir küfürlü konuşuyordu gerçi, ancak yakışıyordu bu ona. Okur rahatsız olmuyordu bu durumdan. Bir de romancının küfürleri eşlik edince ortama, iyice rahatlıyordu kadın. Demek böyle ortamlarda bunlar yaşanıyor, diye düşünüyordu belki de. Şair birkaç şiir okudu. Rakı kadehleri dolup boşalıyordu. Hayattan konuşuyorlardı. Şef, geçmişte sol hareketlerde yer almış biriydi. Ve uzun yıllar cezaevinde yatmıştı. Ağır işkenceler görmüştü hayatının baharında. Ve daha yirmi yaşında bir işkence seansında hayalarını burkmuştu işkenceciler. İşte o günlerde kısırlaşmıştı Şef. Bir daha hiçbir zaman çocuğu olmayacaktı. Bunu iyi biliyordu ve müthiş bir intikam arzusunu tam on beş yıl yaşatarak içinde, bitirmişti cezasını. Çıktığında başına gelenlerden sorumlu olan herkesi öldürmeye ant içmiş, ancak yapmamıştı bunu. Üniversite yıllarında girmişti içeriye. Okul yarım kalmıştı. Çıkınca bir ara okulunu bitirmek istemişti, af gelmişti zira. Ancak yolun yarısını geçmiş, kısır bir adamdı artık. Bitirsem ne olacak ki, diye düşünmüş ve ne yapacağına karar vermek için tatile gitmeye karar vermişti. Ve tatilde bulmuştu ne olacağını. Mafya olmaya karar vermişti.

Yaşı kırkın ortalarındaydı. Heybetli biriydi, ama gözlerinde çocuksu bir bakış beliriyordu güldüğünde. Samimi biriydi o. Robin Hood'du biraz da. Anlaşmazlıkları çözer, fakirlere yardım eder, ipsiz sapsızları uzak tutardı mahalleden. Yerel polisle de ilişkileri iyiydi. Birbirlerinin ne yaptıklarını bilir ve bulaşmazlardı birbirlerine. Bir anlamda güvenlik boşluklarını dolduruyordu Şef.

İki saat sonra her şeyin konuşulabildiği bu tuhaf masada, Şef evli olup olmadığını sordu Hasan'ın okuruna. Boşandığını söyledi kadın.

"Ne o Şef, okurumu benden çalmaya mı karar verdin?" dedi Hasan alaycı bir ses tonuyla.

"Estağfurullah hocam," dedi Şef, elini göğsünün üstüne koyarak, "sadece merak ettim, bu kadar güzel bir kadını neden hâlâ birisi kapmamış diye. Parmağında yüzük yok da hanımefendinin..."

"Altı yıl önce boşandım," dedi kadın gülerek.

"Çocuğunuz var mı?" dedi Şef, hüzün dolu bir ses tonuyla.

"Evet," dedi okur, "iki kızım var, ellerinizden öperler. Biri on, diğeri on üç yaşında, onlarla birlikte yaşıyorum."

Şef'in bakışları donuklaştı önce, bu sözlerin ardından. Bardaktaki doluya yakın rakıyı bir dikişte bitirdi. Bardağı sertçe koydu masaya ve adamlarından birine işaret etti doldurması için. Tez elden getirdi adamın biri rakıyı. Onu da bitirdi Şef birkaç dakika içinde. Ve buğulanan gözlerinden yaşlar akarken, bir kez daha anlattı başına geleni:

"Cezaevinde on beş yıl yattım hanımefendi, sağ sol davasından. Çok ağır işkenceler gördüm. Ama arkadaşlarımı ele vermedim. Adamları çok kızdırmış olmalıyım ki, hayalarımı burktular sonunda. Yirmi bir yaşındaydım o zamanlar. Çılgına döndüm ama yapacak bir şey yoktu. Onca arkadaşım idam edilmişti o zamanlar. 12 Eylül yönetimi kasıp kavuruyordu ortalığı. Ne tuhaf, insan kısır da olsa sağ kaldığı için yine de sevinebiliyordu o ortamda. Ben de hayatta kalmak için elimden geleni yaptım. Çıktığımda anladım ki, yapabileceğim tek şey mafyozi işlerdi. Zaten cezaevinde temellerini de atmıştım bu işin."

Can kulağıyla dinledi genç kadın Şef'i, masadaki herkes gibi. Buğulanan gözlerini sildi bir peçeteyle Şef ve devam etti:

"Çocuklar için deli oluyordum. Ama olmayacaktı çocuğum. İki çocuğu evlat edindim zamanla. Bir Azeri sevgilim vardı ve o bakıyordu onlara. Aradan iki yıl geçti ve baltayı taşa vurdum. Bir kadına âşık oldum. Daha doğrusu, içeriye girmeden önce âşıktım ona. Gençlik aşkı işte, gelip geçer diye düşünüyordum o zamanlar. Ama olmadı. Unutamamışım o kadını. İzini de kaybetmiştim ayrıca. O da evlenmemiş. Düşünebiliyor musunuz, ne zaman içeriden çıkacağı belli olmayan, dahası sağ kalıp kalmayacağı bilinmeyen bir adamı beklemiş! Eski aşk depreşti. Ancak onunla evlenemezdim. Bunun için geçerli bir nedenim vardı, hem de kapı gibi bir neden! Ama bunu ona nasıl anlatabilirdim ki! Sonunda şöyle bir karar aldım. Her şeyi açıkladım ona, bütün açıklığıyla. Deliye döndü. Ama pes etmedi. O koşullarda da benimle evlenmek istedi. Çocuk şart değil, dedi. Bunu yapamazdım. Kadınlar çocuk isterdi. Kadındı onlar. İçgüdüsel olarak isterlerdi çocuk. Nasıl ağladı, hıçkırdı yüreğinden, anlatamam size. Bacaklarıma sarıldı gitmemem için. Ama ben gitmek zorundaydım. Çekip gittim. Bir daha da görmedim onu."

Sözlerini zor bitirdi Şef. Gözyaşları yağmur gibi akıyordu yanaklarından aşağıya. Çantasından bir kâğıt mendil çıkardı Hasan'ın okuru. Ve ağır ağır doğruldu oturduğu yerden. Ne yapacağını merak ediyordu masadakiler. Doğruca Şef'e yönelip gözlerinin içine baktı. Şef öylece kalakaldı. Kadın gözyaşlarını sildi Şef'in, yumuşacık bir el hareketiyle. Çok duygulandı Şef, ama ağlamadı. Kadının elini tuttu nazikçe ve öptü.

Artık gece yarısı geride kalıyordu. Kadının çocukları evde annelerini bekliyordu. Ancak çok sevdiği bu ortamdan kalkıp gitmek istemiyordu kadın. Hayatında ilk kez böyle bir masada oturduğunu söyleyip duruyor, teşekkür ediyordu romancıya. Ancak gitmesi gerekiyordu. Çocuklarını arayıp yola çıkacağını haber verdi.

"Hanımefendiyi bizim arkadaş evine bırakabilir Hasan Bey," dedi Şef, "sizce de uygunsa eğer."

"Hanımefendi için uygunsa elbette," dedi romancı.

Otomobile kadar uğurladılar okuru.

Yarım saat kadar sohbet devam etti mekânda. O sırada bir telefon geldi Şef'e.

"Hocam," dedi Şef, romancıya, "hanımefendi sağ salim evine ulaştırıldı."

Teşekkür etti, ruhunda henüz filizlenmekte olan bir sancı hisseden romancı. Artık demir alma zamanıydı mekândan. Romancı, kalkmak için izin istedi ve yalnızlığına doğru yola çıktı bir taksiyle.

"Abi nereye götüreceğim seni?" dedi taksici.

"Cehennemde şehit olmaya karar verdim," dedi Hasan, ölüp giden bir arkadaşının, öykü kitabına verdiği adı anımsayarak birden, bıkkın bir ses tonuyla.

"En iyisi ben ana yola çıkayım abi, sen de bu arada düşün nereye gideceğini," derken güldü taksici.

Uzak bir yerin adresini verdi Hasan, oraya gitmeyeceğini bilerek. Yeterince parası vardı, o gece için, biraz hava almak istiyordu, kenti dolaşarak. Kafasını dağıtmak istiyordu. Şefin gözyaşlarını düşünmemeye çalışsa da çok geçmeden bunun mümkün olmadığını anladı. Arkasına yaslandı, taksinin camını indirdi ve dalıp gitti geçmişine doğru...

Çocuk aldırdığı kadınlar gelip geçiyordu gözünün önünden. Boğulacak gibi oluyordu Hasan. Camı indirdi biraz daha. Sonra taksiciden izin isteyerek yaktı bir sigara. Hayat ne garip ulu Tanrım diye inledi içinden sonra. Tanrı dağ gibi bir adamdan bir tek çocuğu bile esirgemişti. Oysa gerçek bir katliam yapmıştı Hasan. Tam on iki çocuk aldırmıştı elli yaşına gelinceye dek! Gerçek bir soykırım dedi içinden, katliam bile değil bu! Korkunç bir günah! Lanet yağdırdı kendine bir süre. Sonra biraz olsun sakinleşir gibi oldu. Sigarasını söndürmeden bir tane daha yaktı.

İlk hangi kadından çocuk aldırmıştı acaba? Düşünmesine bile gerek yoktu, hemen anımsadı. Askerlik dönüşü, bir arkadaşıyla aynı evi paylaşmışlardı bir süre, iki kız kardeşle. Kız kardeşler boşanmıştı. Ama çocuklarını babaları almıştı. Asalak tiplerdi kadınlar. İşte o kadınların küçüğünü hamile bırakmıştı şimdilerin romancısı, yirmili yaşlarının ortalarında. Ancak çok da emin değildi. Kadınlar tokatçıydı. Belki de para sızdırmak için böyle bir dümene başvurmuşlardı. Sonra emin oldu Hasan. Kendisiyle seksi çok seven kadın tam on iki gün sevişmemişti onunla. Dayanamazdı o kadar zaman diye düşündü, demek ki doğruyu söylemiş, aldırmıştı çocuğu. İlk çocuktu o. İlk göz ağrısı olacaktı doğsaydı. Kim bilir, diye geçirdi içinden nasıl bir velet olacaktı doğsaydı eğer, güzel bir kadındı annesi.

İkinci çocuğu aldırması bir yıl sonraydı. Evlenmeyi düşündüğü genç kızla yatmış ve korunmamıştı, reglinin altıncı günü. Ve hamile kalmıştı kadın. Hasan kadının çocuğu doğurmasını istiyordu. Nasıl olsa birkaç ay sonra evleneceklerdi. Ancak kızın ailesi muhafazakârdı. Asla kabul etmezlerdi zamanından çok erken doğan bir çocuğu! Mırın kırın ederler, hayatlarını zorlaştırırlardı. Kadın böyle düşünüyordu. Ve

kürtaj oldu kadın. Ve kadın çocuğu aldırmayı kendisi istemesine karşın asla affetmedi Hasan'ı. Hasan da kendini.

İkinci eşini de zamansız hamile bıraktı Hasan. Korundu güya, ama olmadı. Birlikte yaşıyorlardı o zaman ve kadın hamile kalmıştı. Burada da aile baskısı devreye girdi ve aldırdılar çocuğu.

Boşandıktan sonra, çok sayıda kadın soktu hayatına Hasan. Dağılmıştı artık. Hayatın bir değeri yoktu gözünde. Korunmasız ilişkiye girer oldu bir süre. Ve birlikte yaşadığı bir kadın, ilişkinin ardından sabaha karşı kıvranmaya başladı yatakta. Başına gelenin ne olduğunu söylemiyordu. Karnının çok ağrıdığından söz ediyor, sancıya dayanamadığını anlatıyordu. Hastaneye gittiler. Ama doktor sorunu söyledi Hasan'a, onu fena bir şekilde azarlayarak. Kadın iki gün önce bir bebek aldırmış ve Hasan'a söylememişti bunu. "Neden?" diye kükrediğini anımsıyordu Hasan. Ve kadının korkarak, "Beni terk edeceğinden korktuğum için söylemedim sana," deyişini.

Hayatında ilk kez âşık olduğu, evlenmek istediği bir kadını hamile bırakmıştı kırklı yaşlara doğru yol alırken. Ancak haberi bile olmamıştı bundan. Kadın bir gün telefonda, "Senden bir çocuk aldırdım, haberin olsun," diyerek kapatmıştı telefonu. Öfkeden deliye dönmüştü o zamanlar. Ancak elinden bir şey gelmezdi. İlk kez âşık olduğu kadını hamile bırakmıştı ve o da aldırmıştı çocuğu. O haberi aldığı gece çok zor geçmişti. Ve bunu dün gibi anımsıyordu Hasan. Sabahlara kadar içip ağlamış, kaderine sövüp durmuştu.

Genç bir kadınla hayatını birleştirmeye çalışırken, aynı evde yaşayarak bunun provasını yapıyordu. Kadın evlenmek için diretiyor, çocuk istiyordu. Ancak hazır değildi Hasan bu işlere. Kadının işi yoktu, eve giren para azdı. Evli değillerdi.

Bir yıl kadar süre istedi kadından. Ancak sözünü dinletmeyi başaramadı. Hamile bıraktı kendini kadın, romancının sarhoşluğundan yararlanarak. Sonra nice kavgalar oldu. Nice kırılmalar ve aldırdılar bebeği. Ve kadın kendisine bir bebek verecek birini bulduğunu söyleyerek ayrıldı Hasan'dan.

İzmirli çok güzel bir genç kadın çıktı karşısına daha sonra. Kadın tatlı bir serseriydi. Cinselliği çok seviyordu. Korunmuyordu. Erkeğin korunmasından yana olduğunu söylüyordu. Bu alanda hakkını yememek gerekiyordu Hasan'ın, epey çaba harcadı, ama başaramadı. Hamile kalan kadın çocuğu aldırdı ve bir alay beddua etti bir zamanlar sevdiği erkeğe.

Yarı yaşında güzel, seksi bir kadınla birlikteydi bu kez Hasan. Çok kıskanç biriydi kadın. Başının etini yiyordu Hasan'ın. İşini yapamaz hale gelmişti. Romanlarındaki, öykülerindeki karakterleri bile kıskanıyordu karısı. Uzun aylar dil döktü Hasan, ikna etmeye çalıştı onu, kimseyle birlikte olmadığına. Ama başaramadı. Kadınla çok uzun yıllarını birlikte geçirmek istiyordu ve ondan bir çocuğu olması hiç de fena bir fikir sayılmazdı! Hem kadın çocukla boğuşurken kıskanmaya zaman bulamaz, Hasan da biraz soluk alabilirdi. Peki, bir yolu olmalıydı bu işin ama değil mi? Düşündü o yolu Hasan. Ve buldu! Bütün gece içine boşaldı genç sevgilisinin, onca şaraptan sonra karşı çıkmak aklına gelmez nasıl olsa, diye düşünerek. Gelmedi de zaten. Ve hamile kaldığını anladığında deliye döndü kadın. Çocuğu asla istemem diye kıyameti koparıyordu. Pabuç pahalıydı, işte bunu hesaplamamıştı Hasan. Çaresiz aldırdılar.

İki günahım daha kaldı dedi Hasan, gözyaşlarına engel olabilmek için dudaklarını ısırarak. İki kız arkadaşından daha çocuk aldırmıştı.

Yıkıcıydı anıları romancının. Günahları ağırdı, çoktu. Geriye dönüp günahlarından arınması ise olanaksızdı. Bunlarla yaşadığın sürece boğuşacaksın it oğlu it diye söylendi kendine içinden ve Bostancı iskelesine yakın bir yerde durdurdu taksiyi.

Ne zaman yolu Beyoğlu taraflarına düşse, bir sıkıntı basardı Hasan'ı. Mide kasları kasılır, karın boşluğunda bir garip sızı peyda olur, neşesi kaçardı. İnsan kalabalığı çok da umurunda değildi. İnsan kalabalıklarını pek dert etmiyordu artık. Çoktan kendi içine gömülmeyi, onca insan arasında yapayalnız kalabilmeyi, kendini soyutlamayı öğrenmişti. Bir şekilde kendini orada bulduğunda ille de içmek zorunda da hissetmiyordu kendini yıllardan beri. Canı isterse içerdi. Çoğu zaman da tek başına yapardı bu işi. Yanında kitabı olurdu mutlaka. Olmazsa notlar alırdı, yazacağı kitaplar için. Hiçbir şey yapmazsa da düşünürdü. Düşünülecek o kadar engin bir mazisi vardı ki. Ayrıca hayat da düşünülmeye değerdi hani.

Hasan'ın derdi görmek istemediği bazı adamlarla mutlaka bir şekilde karşılaşmak zorunda kalmasıydı. Biri beleşçi bir şairdi. Bir başkası daha vardı, o da şairdi. Kendini dev aynasında gören, kendisinden daha büyük şair olmadığını iddia eden ve durmadan şiirlerinden okuyan bir megaloman! Bir kara sakallı genç şarapçı vardı yine görmek istemediği. Adam daha otuzlarına bile gelmemişti. Sokaklarda yatıp kalkıyordu ve yalaka biriydi. Bir şişe köpek öldüren şarabı için yapmayacağı dalkavukluk yoktu. Ona da sinir oluyordu Hasan ve adam her nasılsa buluyordu onu. Ama onun asıl görmek istemediği eski bir devrimciydi. Militan, sert, kavgacı, devrimin ön saflarında bayrak elde en hızlı koşanlardan biriydi, bir zamanlar. 12 Eylül darbesinin ardından on binlerce

insan gibi onu da gözaltına almışlar, birçok devrimciye olduğu gibi ona da acımasızca davranmışlardı. Ancak zalimler çözememişti onu. Konuşmamıştı. Adam orta düzey yöneticilerden biriydi. Bildiği çok şey vardı kuşkusuz, ama direnmişti sonuna kadar.

Lise mezunuydu Ferhat. Elinde bir mesleği yoktu. Yirmi beş yaşlarında girmişti içeri. Dokuz yıl yatmıştı. Otuz beş yaşındayken bırakmışlardı onu. Ancak iyi değildi Ferhat. Eski arkadaşları uzak duruyordu ondan. Kimi korkusundan, kimi tedbir olarak, kimi de işini gücünü kurup bir daha o işlere bulaşmama kararı aldığından. Doğru düzgün bir iş bulamamıştı, ağır işkence mağduru Ferhat. Zihnini bulandırmıştı işkenceciler. Kendine güveni çok azalmıştı. Hiçbir şeye uzun süre dikkatini veremiyordu. Boyacılıktan incik boncuk satmaya kadar her işe bulaşmış, ama dikiş tutturamamıştı. Hem küçümsüyordu bu işleri, hem de kafayı gitara takmıştı. O aletle hayatını kazanmaya karar vermişti, doksanlı yılların başında. Ancak pek de öyle yetenekli biri değildi bu alanda. Bir anlamda bu işle fazla da eziyet çekmeden yırtabilirim diye düşünmüş olmalıydı. Ve kimse çıkıp da haksız olduğunu söyleyemezdi kuşkusuz. Darbeciler ruhunu tümüyle almaya çalışmışlardı ondan, ama o direnmiş, en azından bir kısmını kurtarabilmişti ruhunun. Ve o kurtarılabilen ruhtaki işkence izleri her an yanındaydı. Ağır yaralarla sarılmaya çalışıyordu yaşama. Birkaç barda bazen sahne aldı. Özgün bir şey üretemedi. Barı dolduramadı. O bar senin bu bar benim dolaştı bir süre. Bir ara doğduğu ile gidip babasının işlerine yardımcı olmak istedi. Gitti de. Ancak bir yıl kalabildi orada. Sığamadı küçük bir ile. Yeniden İstanbul'a döndü. Yine aynı yerlerde sürünmeye devam etti üç beş yıl kadar. Yaşı artık kırka gelmişti. Parasızdı. Üstü başı dökülüyordu. Eski dev-

rimci yoldaşlardan görüşebildikleri parasal yardım yapıyordu ona, ama her zaman değil. Gitarı kaldırıp attı bir süre sonra hayatından. Yine çeşitli işlere girip çıktı. Evlenmedi. Kadınlardan nefret ettiği bile söylenebilirdi. Ama bunun nedenini bilen yoktu. Kimse onu bir kadın arkadaşıyla görmemişti onca yıl. İki binli yılların başındaysa ondan bundan birkaç kuruş alarak yaşamaya çalışıyordu artık eski devrimci ne yazık ki. Tanıdıklarını gördüğünde harçlık istiyordu. Çok bir şey değildi istediği. Ancak selam verdiğinizde kesin olarak borçlu çıkacağınızı biliyordunuz. Onun için de gören tanıdıkları, tez elden görünmeden kaçmaya çalışıyorlardı ondan. Hasan da bu durumdaydı işte. Ne zaman Ferhat çıksa karşısına, mutlaka harçlık vermek zorunda hissediyordu kendini. Dahası adam açık açık istiyordu parayı. Nefret ediyordu Hasan bu durumdan. Parayı vermek istemediğinden, zor durumdaki bir dosta yardım etmek istemediğinden değil. İçi acıyordu. O dağ gibi adamın, o eski önderin düştüğü acıklı durum sinirlerini allak bullak ediyordu! Bazen parasının olmadığını söyleyerek uzaklaşıyordu Ferhat'ın yanından. Bazen parayı verir vermez kaçıyordu bir bahane bularak.

O gün akşama doğru keyifli bir haber almıştı Hasan, Beyoğlu'nda bir kafeye girerken. Kutlamak gerektiğini düşündü. Yalnız ve adam gibi bir barda viski yudumlayarak... İyi bir otelin barına gitmeyi düşündü. Kırk yılın başı lüks yerlere giderdi zaten. Bu kez de öyle olsun diye düşündü. Ödeyeceği üç kuruş daha fazlaydı. Ayrıca haber iyi bir yerde kutlanmayı hak ediyordu. Tam o sırada yine Ferhat çıktı karşısına. Yan sokağa sapmak istedi, öfkeden dişlerini gıcırdatırken. Ama başaramadı. Görüldü. Enselendi. Elini cebine attı. Bir süre baktı Ferhat'ın suratına. İçi acıdı yeniden. Onun deli dolu, en

önde koşan halleri gelip geçti gözünün önünden, ardından işkencecilere karşı verdiği yiğitçe mücadele. Bıraksalar uçup gidebilecek bir adam, şimdi karşısında yalvaran bakışlarla para istiyordu. Öfkeden deliye dönmek üzereyken Hasan, bakışlarını yere indirdi Ferhat. Ve çarçabuk yirmi lira çıkarıp uzattı ona Hasan. Başıyla selam verdi sertçe ve yürüyüp çıktı Taksim meydanına sonra. Hevesi kalmamıştı içmeye. Sinirleri bozulmuştu. Başarıyı başka zaman kutlamaya karar vererek attı kendini Kadıköy dolmuşlarına.

Akşamın alacakaranlığında Kadıköy'deydi Hasan ve sinirleri biraz yatışmıştı. Ferhat'a karşı takındığı sert tavırdan dolayı üzgündü her zaman olduğu gibi, ancak elinde değildi bu. Ve her şeyden önemlisi de hedef Ferhat değildi. Acaba kendimi rahatlatmak için mi bunları düşünüyorum, dedi kendi kendine bir ara, ama değildi, emindi bundan. Kutlama mı? Belki olabilirdi. Ancak biraz daha sakinleşmeye karar verdi. Deniz kıyısında uzun bir tur attı. Yorulduğunu hissetti ve bir şişe şarabı hak ettiğini söyledi kendine gülümseyerek. Seyrek aralıklarla sadece canı şarap istediğinde gittiği bir yer vardı ve ayakları oraya götürdü onu. Bir şişe şarap söyledi garsona. Yanında da peynir tabağı. Orayı severdi Hasan. Fonda Latin ya da Yunan müziği olurdu genellikle. Kuşlar ötüşüp uçuşurdu bahçedeki ağaçların dallarında. Müdavimler sanat, edebiyat çevresindendi daha çok. Rahatça demini çekebilir, notlarını alabilir, kitap bile okuyabilirdi orada. Yazacağı bir roman üzerine notlar alıyordu sırtını duvara verdiği masada.

Bir ara yorgun olduğunu hissetti. Arkasına yaslandı. Kalemi elinde evirip çevirmeye başladı. Bir zamanlar hallaç pamuğu gibi attığı, her köşesine girip çıktığı İstanbul'da çoğu yer anılarla yüklüydü onun için. Böyle geçirdi içinden. Ve bir 'gece vakti' çıkıp geldi karşısına sislerin ardından. Keyifle başlayacakmış gibi yapıp da hüzünle süren ve öyle de noktalanan bir gece vakti...

Bir dostunun nikâhında bulunduktan sonra uzun bir yürüyüş yapmış ve vapura doğru yürürken bir şarkı ıslığa dökülmüştü dudaklarında. Telefonu çalmıştı o sırada. Ulan hergele, yine buldun beni değil mi, diye sitem etmişti içinden, ekrandaki numaraya bakarken.

"Bak," demişti felsefeci Salih, "hiç anlamam usta. Kitabın iyi sattı. Bu da demek oluyor ki, bu akşamki biralar senden. Ona göre ha..."

"Tamam ulan hergele," demişti Hasan gülerek, "sen olduktan sonra dilenir yine o biranın parasını buluruz. Kaç tane dostumuz var ki şu hayatta? Kaç kişi felsefi saçmalıklarla beynimin ırzına geçiyor ki?"

"Sorun değil," demişti Salih kahkaha atarak, "sen birayı ısmarla, ben senin bütün hakaretlerini görmezden gelmeye hazırım."

"Akşam mekânda buluşuruz, hadi eyvallah," diyerek kapatmıştı telefonu Hasan.

Aklında çay vardı, sigara vardı Hasan'ın. Ve akşama daha birkaç saat vardı. Güneşin içki burcuna girmesi de gerekiyordu ayrıca içki için. Gündüz içmezdi, içenleri de sevmezdi pek. Bilirdi bunu arkadaşları. Vapurun açık bölümüne oturacak, çayını söyleyecek, sigarasını yakacak ve gazetesini okuyacaktı. Jetonunu almıştı. Vapura binerken çalmıştı telefonu. Numara tanıdık değildi, sesini kısıp koymuştu cebine aleti. Yerine oturduğunda yeniden çalmıştı telefon. Numara aynıydı. Açmıştı bu kez.

"Hasan Bey, sizsiniz değil mi?" demişti bir kadın. Sesi ağlamaklıydı. Kendini zor tutuyordu.

"Özür dilerim hanımefendi, sizi çıkaramadım. Hasan benim, siz kimsiniz?" demişti Hasan.

"Ben..." diyebilmişti kadın ancak ve ağlamaya başlamıştı. Bir süre hıçkıran kadın kendini toparlamayı başararak, "Ben," demişti, "Leyla'nın annesiyim. Beni tanımadınız, ama ben sizinle daha önce de birkaç kez görüştüm. Kızım için. Biliyorsunuz ağır yaralıydı kızım."

Kaynar sular dökülmeye başlamıştı birden Hasan'ın başından aşağıya sanki. Yine mi o kadın demişti içinden. Yine mi sen? Ne istiyorsun benden hâlâ? Ne yapabilirim ki bunca yıldan sonra kızın için? Yakamı bırakmayacaksın asla değil mi? Hasan söylenirken içinden, telefondaki ses, artık ses olmaktan çıkmış, hıçkırığa dönüşmüştü. Beklemişti Hasan. Kötü bir şeyler olduğu açıktı, ama ne, diye düşünmüştü. Bu kadın daha önce aradığında da ağlardı, ama bu kadar içten, yürekten ağlamazdı. Ne olmuştu acaba? Çok bekletmemişti kadın Hasan'ı.

"O kadar aradım seni evladım," demişti kadın ağlamadan bu kez, "kızım seni görmek istiyordu. Son isteğiydi belki de bu. Sen bilemezdin elbette son isteği olduğunu, ama öyle oldu..."

Yeniden sesi kesilmişti kadının. Telefondan hıçkırıklar geliyordu sadece. Demek oldu, diye düşünmüştü Hasan. Kız büyük bir ihtimalle aldığı ağır yaralar nedeniyle ölmüştü:

"Artık gelmene gerek kalmadı. Kızım bu sabah öldü!"

Hiçbir şey diyememişti Hasan. Telefon öylece kalakalmıştı kulağında. Şaşkın bakışları dolaşmıştı çevresinde bir süre. Sonra kendini toparlayabilmişti biraz. Ve kendi kendine söylenmeye başlamıştı:

"O öldü... O öldü... O öldü..."

İşte ancak o zaman anlayabilmişti kadının telefonu kapattığını. Telefonu almıştı kulağından ve basmıştı kapat düğmesine yorgun, neredeyse cansız parmakları.

Çay söyleyecekti, vazgeçmişti. Sigarasını yakmıştı ama. Gazetesini çantasından bile çıkarmamıştı. Aşağıya inmiş, dalgalara daha yakın olmak istemişti. Belki de sert bir rüzgâr almak istiyordu. Uzun süre dalgın dalgın bakmıştı dalgalara. Başının üzerinden adamın biri martılara simit atıyordu. Martılar neredeyse saçlarını yalayıp geçiyordu, nevaleyi kapma yarışında. Ama aldırmıyordu bunlara Hasan. Yüreği sıkışıyordu durmadan. Ağlamamak için zor tutuyordu kendini. Ama başaramayacaktı. Biliyordu bunu. Ve nihayet bırakmıştı kendini. Yaşları dalgalara karışıp gitmişti vapur iskeleye yanaşana kadar.

Gözaltlarındaki morlukları, gözündeki şişliğin yanında mağrurluğu, gözbebeklerindeki hüznü, yürüyüşündeki tedirginliği, hareketlerindeki ağırlığı, rakıyı seven bir adamın her zamanki neşesinin yerine üzüntüyü görmüştü Hasan'da Salih, selam verip otururken. Salih'in hayatı yoksullar arasında geçmişti. Kendisi de yoksuldu zaten. Bir süre öğretmenlik yapmış, bu işin ona göre olmadığını anlamasına yetmişti bu birkaç yıl. Evlenmiş, bir kız çocuğu olmuş, sonra karısı tarafından terk edilmiş bir yalnızdı. Hayatın nereye doğru aktığı hakkında bilgisi vardı. Olayları analiz etmekte iyi sayılırdı. Ancak çoğu insanda olduğu gibi, iş kendine geldiğinde çuvallıyordu. Yapması gerekenleri biliyordu kuşkusuz. Ama o da kendine benzeyen adamlar gibi, o ilk adımları atamıyordu. Bir şey ya da bir şeyler elini ayağını tutuyordu.

"Hocam," demişti, "uzun zamandır tanırım seni. Çok öfkeli, derin hüzünlere düşmüş hallerini de gördüm. Ama bugün bir başka hal var sende. Yakınlarının başına bir şey mi geldi yoksa?"

"Yok, Salih iyiyim," demişti Hasan, kendine çok yabancı bir ses tonuyla, "Keyfim kaçtı biraz, neyse, sorun değil, iki kadeh atınca neşemi bulurum."

Yıllardır tanıdığı arkadaşına inanmamıştı Salih, ama sesini de çıkarmamıştı. Garsonu çağırıp bir ufak rakıyla meze söylemişti. Bir yandan da kaçamak bakışlarla izlemişti Hasan'ı. İlk kadehi neredeyse yutarcasına içmişti Hasan. Beş dakika geçmeden ikinciyi doldururken, "Baba sen gündüz içmezdin bildiğim kadarıyla, ama buraya içkili geldin, her ne kadar saklamaya çalışsan da. Şimdi de kadehi yuttun iki dakikada. Sende bir şeyler var. Bak, sakın palavra atmaya kalkma bana! Ulan suratin mahkeme duvarı gibi, ne oluyor Hasan?" demişti Salih.

Parmaklarıyla kadehi sıkmıştı bir süre Hasan, yanıt vermeden. Sessizliğine düşüncelerini eklemiş birkaç dakika ve bir sigara yakmıştı sonra. Gözlerini kısıp suratını ekşitmiş, elini saçlarında gezdirmişti. Ve birden, "Yahu kardeşim, hayatımızda hiçbir gün tam olarak mutlu geçmeyecek mi bizim gibi heriflerin? İlle de büyük bir keyfin yanında berbat bir hüznü mü yaşamak zorundayız biz?" demişti Hasan.

Durum anlaşılıyor, diye geçirmişti içinden mavi gözlerini arkadaşının yüzünde gezdirirken Salih.

"Bırak şimdi felsefeyi de ne olduğunu anlat hocam," demişti Salih, kararlı bir ses tonuyla.

"Berbat bir haber aldım," demişti Hasan, "Her şey çok iyi gidiyordu bugün benim için. Sonra sen aradın. İyi dedim, demleniriz keyifle. Ve ardından o telefon. O kadın aradı."

"Hangi kadın?"

"Bugün hastanede kızı kollarında ölen bir kadın..."

"İyi de senin ne ilgin var bu işle?"

"Şimdi ilgim yok. İlgi ta on sekiz sene öncesine dayanıyor Salih. Hem de ne ilgi!"

"Anlaşılan," demişti Salih bu konuşmanın ardından, "bu akşam senin bir kırılmanı konuşacağız."

"Tam da üstüne bastın dostum," demişti Hasan, "umarım anlatırken, zırlarken, hüzünlenirken canını sıkmam."

"Saçmalama, sen benim dostumsun."

"Teşekkür ederim, ama dostlarımızı da sıkmamız gerekmiyor herhalde, böyle keyif almamız gereken bir masada."

"Ben sıkılmamaya hazırım dostum, sen anlatmaya hazırsan başla..."

Böyle anlarda nereden başlanırdı başa geleni anlatmaya? Karşındaki ne kadar ciddi dinlerdi seni? Anlattıklarının ne kadarını anlayabilirdi? Ne kadar empati kurabilirdi seninle? Sıkıldığını dostça belli edebilir miydi, yoksa sesini çıkarmadan öylesine mi dinlerdi? Soruları bırakmıştı bir kenara Hasan. Salih iyi bir arkadaştı, halden anlardı, onun için rahat olabilirdi onun karşısında.

"Salih," demişti, "Puşkin, bir erkeğin âşık olduğu ya da mükemmel hazlar yaşadığı bir kadını asla unutamayacağını söyler, bilirsin. O kadın yaşadığı sürece içinde kalır o erkeğin. Buna ben de inanıyorum. Birkaç arkadaşım oldu, böyle şeyler yaşadığım. Ve onları asla unutmayacağım, biliyorum bunu. Peki ya kadınlar Salih? Ruhlarını verdikleri erkekleri unutabilirler mi, yaşadıkları sürece?"

"Puşkin kesinlikle haklı," demişti Salih, "ayrıca sorduğun sorunun yanıtı da bence 'hayır'dır. Kadınlar unutmazlar ruhlarını verdikleri erkekleri. Hep ararlar onları. İsterse o erkeğin üzerine elli erkek sevsinler. Değişmez bu. Böylesine ilginç sadakat anlayışı vardır kadınların."

"Ölümsüz aşklara inanmazdım ben Salih," demişti Hasan, hüzün dolu bir ses tonuyla, "ancak bir olay, bir yaşanmışlık, bir kadın, temelinden değiştirdi bu düşüncemi."

"Hastanede annesinin kollarında ölen kadın?" demişti Salih.

"Evet, Leyla," demişti Hasan, "bugün ölmüş. Ve on sekiz yıl önce başlayan öykü, onun açısından bitti, eğer öteki dünya yoksa eğer. Varsa yandım zaten. Neyse, üniversite yıllarında başladı bu iş Salih. O zamanlar hızlı devrimcilerden biriydim, biliyorsun, anlatmıştım sana o yılları. Aşk meşk ilişkileri şimdiki gibi değildi. Kız arkadaşlarımızı yoldaş olarak görüyorduk. Erkek gibiydiler yanımızda. Mücadele arkadaşlarımızdılar. Evet, çoğumuz kırsal kesimden gelmiştik. Ama sol teori, bizi çok kısa zamanda adam etmişti. Kadın erkek eşitliğini içselleştirmiştik. Zordu bu aslında Salih. Düşünsene bir yığın feodal kalıpla geliyorsun büyük kente ve bir sol hareketin içinde buluyorsun kendini. Daha burjuva ilişkileri yaşamadan bir ileri aşamaya geçmeye kalkıyorsun. Ve bunu da başarıyorsun yaralı bereli bir şekilde de olsa. Diğer sol siyasi hareketlerin kızlarıyla ilişki kurmamız olanaksıza yakındı. Kalıyordu geriye, kitle diyerek küçümsediğimiz kızlar. Zaman yok. Ayrıca onların patronu, öğretmenleri gibi görüyorduk kendimizi. Hızlıydık, gözümüzü budaktan sakınmıyorduk. O kızlar hem korkuyordu bizlerden, hem de gizli bir hayranlık duyuyorlardı bize karşı. Yanımızdaki yoldaş bacılara çok iyi sahip çıkıyorduk. Onlarla eşitlik temelinde ilişkimiz oluyordu. Bu da çekiyordu, kızları. Yakınlaşmak istiyorlardı bize elbette, ama korkuları geride tutuyordu onları. Sanıyorum üçüncü sınıftaydım fakültede. Esmer bir kız vardı selamlaştığım. Ancak kız o zaman daha bir kentli sol hareketten insanlarla takılıyordu. Militan değildi. Sempatizandı diyebilirim. Bu kız ilgilenmeye başladı benimle Salih. Ama ne ilgilenme! Gözünü benden ayırmıyor, her gittiğim yeri öğrenip orada bitiyordu. Ben de kaçmakla meşguldüm ondan o sıralarda. Bir ara benden umudu kesmiş olacak ki, yanıma geldi ve konuşmak istediğini söyledi. Beni sevdiğini

anlattı. Elleri titriyordu konuşurken, çok heyecanlıydı. Orta boylarda, fiziği düzgün, cümlelerini tane tane kurmayı başarabilen biriydi. Yirmi yaşındaydı Leyla. Aldım sazı elime tabii ki. Devrimci hareketi anlattım. Yarınımın ne olacağını bilmediğimden, aşk ilişkilerinin mücadele azmimi düşüreceğinden dem vurdum. Ancak bunları söylerken doğrudan gözlerinin içine bakamıyordum. Çünkü yalan söylüyordum. Ona ısınıyordum konuştukça. Ayrıca birinin seni sevmesi, istemesi, beğenmesi, arzulaması çok hoş bir şeydir. Gururum okşandı elbette, ama bunu ona belli edemezdim. Etmedim de zaten. Kestirip attım. Olmaz bu iş! Ama o direndi ve defalarca konuştu benimle daha sonra. Kız resmen sırılsıklam âşıktı bana. Ve ben inatla onun aşkını görmezden geliyordum. Böylece okulu bitirdik ve koptuk birbirimizden Salih."

"Kıza veda bile etmedin Allah bilir dangalak arkadaşım benim," demişti Salih hüzün dolu bir gülüşle.

"Ettim Salih, ettim," demişti Hasan, "garip bir şekilde oldu bu veda. Yaz dönemi sınavlarının sonuncusuydu. Aynı amfide sınava girdik. İkimizin de iyi geçmişti sınavı. Dışarıda yanıma geldi. Merdivenlerde. Artık ben gidiyorum dedi. Nereye gideceğini sordum. Antalya'ya yerleşeceğini söyledi. Yazın tatile gelmemi önerdi memleketine. İstanbul'da kalıp çalışacağımı söyleyerek kabul etmedim. Boynunu büktü. Beni hiç mi sevmedin, hiç mi hoşlanmadın benden, dedi. Gözlerinin içine bakışımı hiç unutamamış Salih. Üzüldüm, utandım, yerin dibine geçtim. Az da olsa hoşlanıyordum ondan. Ama bunu söyleyemedim. Simsiyah uzun saçları vardı. Gencecik bir kızdı. Dal gibiydi, incecik. Çenemin altına usul usul yasladı başını. Bir an ne yapacağımı şaşırdım o merdivenlerde. Çevreme baktım kaçamak bakışlarla. Hafiften sardım onu ve saçlarını öperek, "Elveda kara kız," dedim ve ayrıl-

dım yanından. Geriye bakamadım Salih. Bunu yapamadım. Dağ gibi bir adam olarak görüyordum kendimi. Ama yürürken ayaklarım yerden kesiliyordu sanki. Öfke içindeydim kendime. Yürüyüp gittim..."

Kadehinden bir yudum almıştı Hasan sonra. Bir sigara yakmış ve yaslanmıştı arkasına. Gözleri kapanmıştı. Anlattıklarını hazmetmeye çalışmıştı bir süre. Çevresinde olup bitenden kopmuştu kısa bir an. Öyle ki, Salih'in aynı soruyu üç kez sorduğunun bile farkına varamamıştı. Ancak dördüncü cümle girebilmişti kulağına:

"Gidiş o gidiş oldu sanırım. Bir daha gördün mü kadını?"

"Hayır," demişti Hasan, "geçen yıla kadar hiç haber alamadım ondan. Ta ki bir yaz başı akşamına kadar. Telefonu yayınevinden mi, artık ortak arkadaşlarımızdan mı buldu bilmiyorum, ama buldu işte ve aradı beni. Sesinden tanıdım onu. Hâlâ şiveli konuşuyordu. Ağdalı bir ses tonu vardı. Bazı harfleri hafiften uzatıyordu."

"Ulan işe bak," demişti Salih, "onca yıl sonra karşına çıktı kadın yeniden ha!"

"Evet, öyle oldu," demişti Hasan, "evlenmiş okulun ardından Antalya'da. Ama hep mutsuz olmuş anlattığına göre. Üç çocuk yapmış. En büyüğü on altı, ortancası on dört, küçüğü de on yaşındaymış. Kocasından şikâyet etti bir süre. Hayatı ve ilişkileri yazan bir adamdım ve benden akıl istiyordu, beni bir zamanlar deli gibi seven bir kadın! Pek bir şey diyemedim. Nihayetinde uzun yıllar geçmişti aradan. Kocasını tanımıyordum. Nasıl bir ilişkisi olduğunu bilmiyordum. Palavra sıkmanın gereği yoktu yani. Arada bir arayıp arayamayacağını sordu bana. Olabilir tabii ki dedim. Ve ilk konuşmamız böylece noktalandı."

"Ya sonra..."

"Sonraları sık aramaya başladı. Bir keresinde ne yapmam gerekiyor, artık heriften nefret ediyorum, dedi. Ekonomik durumunu sordum. İyiymiş maddi vaziyeti. İyi iş yapan bir mağazası varmış. Kendi ayakları üzerinde durabilir anlamına geliyordu bu. Ayrıl adamdan dedim o zaman. Ne diye nefret ettiğin bir adamla yaşayacaksın ki!"

"Ne yaptı kadın peki?"

"İki ay sonra yeniden aradı beni. İstanbul'daymış. Ve bana önemli bir haberi varmış. Görüşmek istiyordu. Tamam dedim. Ve sık gittiğim bir kafede buluştuk. Birazcık yaşlanmıştı sanki. Yaşı kırka yıkındı artık ve ama hep o kara kızdı. İçe dönük, sessiz, sakin, ama iç dünyasında kıyametler kopan bir kadın. Saçları yine uzundu. Çok şık giyinmişti, ama bu bana geldiği için değildi. Öyle giyiniyordu ve yakışıyordu ona. Kocasından ayrıldığını söyledi pat diye daha konuşmamızın başında. Ne yapmayı düşündüğünü sordum. Sana geldim dedi. Artık seninle olmak istiyorum. Yalvarıyordu resmen. Bir ay, bir yıl, süresi önemli değil, seninle olmak istiyorum diyor da başka bir şey demiyordu. Şaşırıp kalmıştım. Ben ona ayrıl derken, çık bana gel dememiştim ki! Ayrıca bir umut da vermemeye dikkat etmiştim. Ama o anlaşılan hâlâ seviyormuş beni. Ayrılmış ve çıkıp gelmişti işte."

"Berbat bir durum be hocam..."

"Evet, aynen öyle dostum. Düşünsene on sekiz sene ölmeyen, küllenmeyen bir aşk. Sen git evlen bir biriyle. Ama gerdek gecesinde bile sevdiğin adamı düşün. Onunla yattığını, ona sarıldığını hayal et. Onun içine girdiğini ve boşaldığını düşün. Tam on sekiz yıl. Bu arada üç çocuğun olsun. Her çocuğunu doğurmak için hastaneye gittiğinde, doğum odasına girip saçını okşayan, seni yanağından öpen adamın sevdiğin

olduğunu düşün. Böyle bir şey işte Salih... Çok zor durumdaydım. Ama sevgilim vardı, ona söyledim. Çok üzüldü tabii ki. Sevgilin olmasa ne yapardın diye sordu. Yine olmazdı dedim, onu sevmediğimi, ama ona değer verdiğimi, aşkına saygı duyduğumu anlattım. Tabii ki bir kulağından girip ötekinden çıktı bu sözlerim. Âşık bir kadına ne anlatabilirsin ki Salih! Ağlamaklı bir yüz ifadesiyle ayağa kalktı, beni rahatsız ettiğini söyleyerek özür diledi ve bir gölge gibi çıktı kapıdan bu zarif kadın."

"Gerçekten de bazı aşklar kolay ölmüyormuş be Hasan," demişti Salih, sigarasını dudakları arasında evirip çevirirken.

"Aşk hâlâ ayaktaydı Salih," demişti Hasan, "benim yıkım ekibi gibi çalışmam bile öldüremeyecekti onu üstelik."

"Hikâye bitmedi anladığım kadarıyla."

"Kadından birkaç ay haber alamadım. Ben aramadım, o da aramadı. Belli ki çok canı yanmıştı. Kestirip attığım için arayamamıştı. Onun yerine annesi aradı bugün. Gerçi daha önce de aramıştı kadın defalarca. İnsanın talihi bir kez tersine dönmesin Salih, düzeltmek, ayağa kalkmak çok zordur. Kadın kocasından ayrıldıktan sonra Antalya'dan taşınmış. Gölcük'te bir ev almış ona kocası ve oraya yerleşmiş, iki çocuğuyla birlikte. Büyük kız babasında kalmış. Kısa bir süre sonra da bildiğin gibi 19 Ağustos depremi yerle bir etmiş yaşadığı yerleri. Çocukları rastlantı eseri yanında değilmiş. Anneannelerinde tatildeymiş çocuklar. Yalnızmış evde ve enkaz altında kalmış. Bir gün sonra ulaşabilmiş ona kurtarma ekipleri. Çok sayıda kemiği kırılmış. Ciğerleri zarar görmüş. Ağır yaralı olarak hastaneye kaldırmışlar onu. Birkaç gün komada kalmış. Kendine geldiğinde ilk istediği şey ne olmuş biliyor musun Salih?"

Nereden bilebilirim ki gibilerinden başını sallamıştı Salih.

"Bazı dergilerde çıkan yazılarımı toplamış Leyla," diye devam etmişti Hasan, "ayrıca bir de deneme kitabım varmış evinde. Yazılarım ve kitap enkaz altında kalmış. Annesine yalvarmış o yazılarla kitabı bulup kendisine getirmeleri için. Kitap ve yazılar bulunmuş koca enkazda nasıl olduysa. Bir isteği daha olmuş. Beni görmek istiyormuş. Annesi üstlenmiş bu görevi. Ve kadın aradı beni. Kendini tanıtarak kızının durumu anlattı ve isteğini iletti bana. Gelebileceğimi söyledim. Leyla Bursa'da bir hastanede yatıyormuş. Gelebileceğimi söyledim ama, sonra aldı beni bir dert. Ulan diyorum gideceksin de, ne sıfatla bulunacaksın orada? Kadın ağır yaralı. Belki de son isteğidir seni görmek. Tamam, iyi de kocası, Leyla'nın anlattığına göre taşra kafası taşıyan biri. Yanında akrabaları, kocası, çocukları var. Bir yanım diyor ki, sen bir insansın, vicdan taşıyorsun. Geçmişte ne yaşanırsa yaşansın yaralı bir insan seni görmek istiyor, git. Diğer yanımsa ne sıfatla gideceksin deyip duruyor. Birkaç gece sabahlara içki içip bu durumu düşündüm Salih. O sıralarda annesi tekrar tekrar aradı. Bir türlü gidemedim. Korktuğum için değil hoca. Beni tanırsın, böyle şeyler korkutmaz beni. Ama bir şey korkuttu sanırım. Aşkını sürekli olarak geri çevirdiğim bir kadının ölüm döşeğinde karşısına çıkıp ne diyecektim? Bu korkuttu beni işte Salih... Aradan sanırım on beş gün geçmişti ki, annesi aradı işte. Bugün yani. O narin insan ölmüştü. Yazılarım ve kitaplarım yastığının altında, tazeliğinden hiçbir şey kaybetmemiş on sekiz yıllık aşkı kalbinde, ölmüştü. Aşkını kalbine gömmüş ve mezarına götürmüştü sonsuz bir zarafetle..."

Daha fazla dayanamamıştı Hasan. Sel gibi akmaya başlamıştı gözyaşları. Ellerini masanın üzerine koymuştu, başını

da ellerinin üstüne. Ve oracıkta sessizce hıçkırmıştı bir süre. Sonra saçlarında bir el hissetmiş ve kaldırmıştı başını. Salih'in kardeş parmakları saçlarındaydı. Doğrulması için işaret etmişti Salih. Doğrulmuştu ağır ağır Hasan. Masada sessizlik hâkim olmuştu sonra bir süre.

"İnan çok üzüldüm dostum," derken, elini dostça omzuna atmıştı Hasan'ın Salih. Ve sonra, "Sanırım," demişti, "kadını iki şey yıkmış. Biri İstanbul diğeri de senin gibi bir adamla tanışmış olması. Siz ve bacılarınız ilişkilerinizde modern tavırlar sergiliyordunuz. Bundan etkilenmiş kadın. Sevmiş seni. Ancak sen karşılık vermeyince sanırım unutmak için olsa gerek, memleketinde kendisini anlamayacak taşra kafası taşıyan biriyle evlenmiş. Ancak aradığını bulamamış tabii ki. Sevdiğin bir adam varken, sana hiç uymayacak biriyle evleniyorsun, anlaşmak, mutlu olmak mümkün değil elbette. Adamla yaşadığı mutsuzluk sana olan aşkını daha da besleyip büyütmüş."

Doğruları söylüyordu felsefeci. Onaylamıştı söylediklerini başıyla Hasan.

"Hoca," demişti Salih, "sana, izin verirsen bir soru soracağım... Şöyle bir şey düşündün mü?"

Nasıl, gibilerinden bakmıştı yüzüne Hasan.

"Ondan biraz da olsa hoşlanıyordun," demişti Salih, "hayatında bir kadın olmasına karşın, belki de birkaç gününü geçirmiş olsaydın kadınla, seni yücelttiği yerden yere indirebilirdi. O büyük aşkının ayakları yere basar, senin de sıradan bir fani olduğuna karar vererek rahatlatabilirdi kendini. Bunu düşündün mü hiç?"

"Düşündüm sevgili dostum," demişti Hasan, "hem de kaç kez. Ancak olmayacak bir şeydi bu. Birincisi kadın beni sonsuza kadar istiyordu. O üç günle yetinecek biri değildi. Ölümüneydi onun aşkı. İkincisi kız arkadaşıma kıyamaz-

dım. Kendi kendime onu aldatmayacağıma söz vermiştim. Zira ona gelinceye kadar, birinci karım hariç herkesi aldatmıştım. Bunu yapmadım dostum."

Hasan, anlatmaktan ve olayı yeniden yaşamaktan yorgundu. Duyguları dumura uğramış, sızlayan vicdanı gırtlağına sarılıp duruyordu. Salih, arkadaşının çektiği acı yüzünden üzgündü. Artık kalkma zamanıydı mekândan. Hesabı Salih ödemek istemiş, başıyla onaylamıştı Hasan.

"Bu gece bana gidelim, seni bu halde bırakmak istemiyorum," demişti Salih yolda.

"Yalnız kalmak istiyorum ve bu kararım kesindir," demişti Hasan arkadaşına.

"Lanet olsun, yine o ıssız evde bir köpek gibi sabaha kadar yaralarını yalayacaksın değil mi?" diye çıkışmıştı Salih arkadaşına.

"Bunu hak etmedim mi sence?" diye bir şeyler gevelemişti ve karışmıştı gecenin karanlığına Hasan...

Ne zaman ilk çalıştığı işyerinin sokağından aşağıya doğru Sirkeci'ye inmeye kalksa, acı bir anı gelip yakasına yapışıyordu Hasan'ın. Cağaloğlu'nda Gazeteciler Cemiyeti'nde bir dostuyla buluşmasının ardından akşamüzeri Sirkeci'ye inip vapurla Kadıköy'e geçecekti. Ama o sokağın başında değiştirdi yolunu. Değiştirmek zorunda hissetti kendini. Pişmanlıkla karışan, bazen akan bazen acı acı güldüren, başlarda çok da anlam veremediği bir kırılma yaşamıştı seksenli yılların ortalarında. Sultanahmet'te bir çay bahçesine oturdu ve bir kez daha cebelleşmeye başladı anıyla...

12 Eylül darbesinin üzerinden yaklaşık üç yıl geçmişti, ancak baskılar sürüyordu. Binlerce devrimci hâlâ kaçıyordu polisten. Birini daha darbe öncesinden iyi tanıyordu Hasan. Adamın ailesinin evi İstanbul'daydı, ancak evine gidemiyordu doğal olarak. Hakkında kesinleşmiş hüküm yoktu henüz. Polislere buyrun memur bey ben geldim demesi olanaksızdı. Darbecilerin kötü ünü dünyaya yayılmıştı. Adından nasıl eminse, işkence göreceğinden de o kadar emindi. Sular durulana kadar kaçmaktan başka çare bulamıyordu. Örgütün saygın isimlerinden biri araya girdi ve adamı bir süre evinde misafir etmesini istedi Hasan'dan. Adama güveniyordu Hasan. Ayrıca arkadaşıydı. Birlikte nice kavgalara girmişler, nice geceler afiş yapıştırmışlardı duvarlara, ceplerindeki o son derece mütevazı öğrenci harçlıklarını paylaşmışlar, birlikte aç kalmışlar, birbirlerinin yaralarını sarmışlardı, korsan gösterilerde omuz omuza savaşmışlardı.

"İki ay," demişti hatırlı kişi, "sonra bir yer bulacağız. Aslında arkadaşı İstanbul dışında da saklayabiliriz, ama burada lazım bize. Tedirgin olma sakın."

Tedirgindi elbette Hasan. Onca yıldırma harekâtı, işkence öyküleri, arkadaşlarının başına gelenler, onun da gözünü korkutmuştu. Ancak siyasete neredeyse izin verilecekti. Ortam biraz olsun yumuşuyordu. Askeri yönetimin hızı biraz kesilmişti. Ayrıca kendisi aranmıyor, adının sanının, kimliğinin belli olduğu bir kurumda çalışıyordu. Kurumda çalışanların listesinin sıkıyönetimde olduğunu ise söylemeye gerek yoktu tabii ki. Ancak ne olursa olsun adam arkadaşıydı. Riski göze almalıydı. Ayrıca başka bir yol bulabilselerdi, hareket gelip kendisine yapmazdı bu öneriyi.

Adam üç ay kadar kaldı evinde. Haftada bir ancak, o da geceleri çıktı evden dışarıya. Meslekte daha çok yeniydi ve çok az maaşı vardı Hasan'ın. Ama hiç gocunmadı, o küçük maaşı bölüştüler kaçak arkadaşıyla. İyi yemek yapıyordu kaçak. Hamarat biriydi de. Sanki evde bir kadın varmış gibi düzenliydi her şey. Sonunda gitme vakti gelmişti. Bir başka yer buldular adama ve gitti.

Bir gün çalıştığı yerde kapıdaki görevli aradı Hasan'ı. Misafiri olduğunu söyledi. Kim olduğunu sordu Hasan. Adını verdiler. Eski kaçaktı. Demek ki artık kaçmasına gerek kalmamıştı. Yemeğe çıktılar öğleyin. Hakkındaki davanın düştüğünü ve artık özgür olduğunu söyledi adam. Ve de iş aradığını. Yetenekliydi, uyanıktı, girişkendi, ağzı laf yapıyordu. Mademki artık temizdi, yöneticileriyle konuşabilirdi Hasan. İki üst düzey yöneticisi de içeriden çıkmıştı 1974 affıyla. Yetenekli insanlardı onlar da. Durumu açık bir şekilde anlattı Hasan ve eski kaçağı görüşmeye beklediğini söyledi yöneticilerden biri.

İlk iki yıl hiçbir sorun yaşanmadı aralarında. Ve bir gün müdürlük koltuklarından biri boşaldı. Hasan da istiyordu koltuğu, eski kaçak da. Ancak Hasan kendi hakkı olduğunu düşünüyordu. Evinde baktığı kaçak bir insanın kendisine rakip olacağını aklının ucundan bile geçirmiyordu. Onun için de rahattı.

Ve bir sabah büyük bir şok yaşadı Hasan. Erkenden ofise gitmiş, çayını yudumluyordu. Tam da o sırada personel şefi çıkıp geldi.

"Afiyet olsun Hasan Bey," dedi adam, "oturabilir miyim?"

Elbette anlamında başını salladı Hasan.

Doğrudan konuşa girmeyi tercih etti şef. "Maalesef artık sizinle çalışamayacağız," dedi adam sözcüklerin üzerine basarak. Çay dolu bardağı ağzına götürürken öylece kaldı. Hasan.

"Tensikat emri verdi patron," dedi Şef. "Bazı personelle yollarımızı ayırmamız gerekiyordu. Ve ne yazık ki bunlardan biri de sizsiniz."

Elindeki dosyayı koydu masaya adam. Bir süre inceledi dosyayı şaşıran Hasan. İmzalamasını istedi şef. Yöneticileriyle konuşmak istediğini söyleyerek imzalamadı. Çayını bitirdi, adamı savdı başından ve yöneticilerden birinin ofisine girdi.

"Neden ben?" diye doğrudan sordu sorusunu.

"Öteki arkadaşla senin aranda tercih yapmak zorunda kaldık ve onu seçtik" dedi müdür.

"Anladım," dedi Hasan ve çıktı odadan. Çekmecelerini topladı, veda törenini daha sonraya erteleyerek, çıkıp gitti dört yıl çalıştığı kurumdan.

Durumu berbattı aslında Hasan'ın ama o anda bunları düşünecek halde değildi. Kovulmasına çok içerlemişti. Hele de kendisinin işe soktuğu adamın tercih edilmesi çok sık-

mıştı canını. Bu arada karısı da aynı işyerinde çalışıyordu ve yedi aylık hamileydi. Birikimleri yoktu. Üç kuruşluk tazminat alabilecekti, o da taksitle. Ne yapacağını akşam evde karısıyla değerlendirmeye karar vererek, akşama kadar dolaştı durdu İstanbul sokaklarında.

Hasan'ın kovulmasının hemen ardından müdürlük postuna oturmuştu eski kaçak. Artık iyi kazanıyordu. Arkadaş çevresi değişmiş, Hasan'la pek görüşmez olmuştu. Hasan ise üç aylık işsizliğin ardından daha büyük ve sağlam bir firmada işe başlamıştı. Keyfi de yerindeydi kazancı da.

Gazeteciler Cemiyetinin lokalinde akşam rakılarını yudumluyordu Hasan'la bir çalışma arkadaşı. Adam karısından boşanmış bir süre önce. Ayrıca işten atılmış ve buna neden olan da eski kaçakmış. İşyerinde adam hakkında dedikodu yapmış ve işten atılmasına neden olmuştu. Tam o sırada eski kaçak birkaç arkadaşıyla girdi içeriye. Bir masaya yöneldiler. Başıyla öylesine bir selam verdi ve döndü arkasını eski dostlarına.

"İşte geçen yıl bu pezevenk neden oldu işsiz kalmama," dedi adam eski kaçağı işaret ederek.

"Sanmam," dedi Hasan, "onu hep düzgün bir adam olarak tanıdım ben."

Alaycı bir gülümseme belirdi adamın dudaklarında. "Sen öyle san," dedi sonra, "bu it senin atılmana da neden olan tek insandır. Belki bilmiyorsun, ama müdür hakkında konuştuklarınızın hepsini yetiştiriyordu patrona. Eee, patron da oğlu gibi severmiş meğer bizim müdürü. Bağırıp çağırır, hakaret eder adama, ama tutarmış onu işte. Bilirsin, bazı patronlar bu tip götleri pek sever. Müdür de yapar tabii ki. Senin hikâ-

yede de aynen böyle oldu. Adamı senin yerine müdür yaptılar, seni de kovdular."

"Ulan anasını avradını..." diye gürleyecekti ki Hasan, tutmayı başardı kendini.

Arkadaşı uyardı Hasan'ı hemen, "Bana bak sakın benim söylediğimi kimseye söyleme. Hele o piçe hiç! Ayrıca senin meselenle ilgili de konuşma. Aradan beş yıl geçti. Zaten onu da kovacaklarmış duyduğuma göre."

Sadece okkalı bir "Vay beeee!" demekle yetindi Hasan.

Tarih tekerrür etti üç beş ay sonra. Hasan işinde ilerlemişti. Eski kaçak işsiz ve parasızdı. Rakı parasını bile bulamıyordu. Otlanmak zorunda kalıyordu tanıdıklarının masalarından. Hasan'ı bir kez daha ziyaret etti işsiz müdür. İş aradığını söyledi, Hasan'ın vaziyeti bilmediğinden emin bir şekilde. "Olur, konuşurum yönetimle," dedi Hasan, "ama her şeyi açıkça konuşacağım, ona göre."

"Beni iyi anlat adamlara dostum," dedi eski kaçak gitmek için ayağa kalkarken, "iyi bir pozisyon ve maaş gerek bana."

"Elbette," dedi Hasan ve gönderdi adamı.

Öğle yemeğinde konuştuğu müdürü kahkahayı bastı duyduklarının ardından. Sonra ciddi bir yüz ifadesiyle, "Yani sen şimdi böyle bir adamı işe almamı mı istiyorsun benden?" dedi müdür.

"Çok yakın bir gelecekte koltuğundan olmak istiyorsan neden olmasın?" dedi Hasan.

Müdür bu kez daha ölçülü bir kahkaha atarken, belli belirsiz tebessüm etmekle yetindi Hasan. Ama içinden akıp gidiyordu sitem dolu cümleler... *Ulan sahtekâr, Allah belanı vermesin senin... Ulan zamanında neden söylemedin bana gerçeği.*

Dört yıl birlikte çalıştık seninle. Ben taşın altına elimi koydum sersem herif, sen neden sustun? Neden konuşmadın, neden kaçağa düştüğünde sana evinde bakan arkadaşına anlatmadın gerçeği. Seni böyle bir vefasızlığa iten nedeni neden sakladın benden? Neden en az kendin kadar sevdiğin karının daha iyi bir yaşam için başının etini yediğini, para para diye tutturup ruhunu çaldığını anlatmadın bana? Ben sana, benden daha çok ihtiyacın olan o müdürlüğü hiç tereddüt etmeden bırakırdım ulan!

Bozkırda yaz başka bir güzeldir. Güneş sırtınıza vurduğunda sımsıcak olur içiniz, kemikleriniz ısınır. Gölgeye geçtiğinizdeyse üşüdüğünüzü hissedersiniz. Yaz başlarında toprak uyanıklığın zirvesindedir artık. Bazı meyveler ufaktan belirmiştir dallarda. Çiçekleri dökmüştür ağaçlar. Ancak doğada envai çeşit bitki vardır ve hepsinin de insanı sarhoş eden kokuları okşar ruhunuzu. Kendinizden geçersiniz sanki. Mis kokulu bir âlemin içinde tatlı tatlı ve güven içinde sürüklenirsiz bir yerlere doğru. İyi ki buradayım dersiniz, iyi ki burada yaşıyorum. Burada doğdum ve Tanrı kısmet ederse de burada öleceğim. Bir de kendiniz ve hayatla sert kavgalarınız yoksa ve kazandığınızla geçinecek kadar eliniz iş tutuyorsa değmeyin keyfinize. İşinizi kurabilir, para kazanabilir, herkesin birbirini tanıdığı o küçük ilçenizde geçinip gidebilirsiniz.

Genç bir adamdı Cemil. Babasının kıt olanaklarına karşın, ziraat fakültesini bitirmiş, bir meslek sahibi olmuştu. Ancak sol harekete daha on sekiz yaşında girmişti. Yiğit bir adamdı. Kalenderdi. Dost canlısıydı. Zekiydi. Öderlik yeteneği vardı onda. Üniversiteden mezun olduktan birkaç ay sonra on ay ceza aldı. Sırf afiş astı diye insana on ay net ceza verilmezdi o zamanlar. En çok içeriye düşer biraz dayak yer, kısa zamanda da salıverilirdiniz. Ancak Cemil için böyle olmadı. İşi kitabına uydurarak on ay ceza verdiler ona. Ancak olayın bir de iyi ya-

nı vardı. Cezasını ilçedeki cezaevinde çekecekti Cemil. Yarı açık cezaevi gibi çoğu ilçe cezaevleri. Ancak sorun bu değildi. Sol harekette ildeki kadrolardan sorumlu pozisyondaydı Cemil. Ve kafası çok karışıktı okulu bitirdiğinde. Çok kitap okuyan, düşünen bir insandı. İçinde yer aldığı hareketin ülke sorunlarını algılamasında eksikler bulmaya başlamıştı. Sol hareketlerde idol olanlar daha çok yabancı ülke liderleriydi. Mao, Lenin, Stalin, Castro, Ho Chi Min, Enver Hoca... Bu pek aklına yatmıyordu Cemil'in. Bunun yanında devrimcilerin köy kökenli olmasının getirdiği sığlık da hoşuna gitmiyordu. Sol hareketlerde olması gereken açıklık da yoktu ona göre. Kız erkek ilişkileri çok katıydı. Ülkedeki yarı feodal yapı, devrimci hareketlere de sızmıştı ona göre. Bunun yanında iyi bir meslek vardı elinde ve babası büyük baskı yapıyordu, hareketten elini eteğini çeksin diye. Bir şey daha vardı. Hareketinin önderleriyle girdiği bir tartışmada, yıllar sonra tartışılacak şeyleri öne sürmüştü keskin bir öngörüyle ve dışlanmaya başlamıştı hareketten. Ve on aylık hapis cezası vardı önünde. Sonunda kararını verdi. Babasıyla konuştu, sonra üniversite yıllarında evlendiği karısıyla. İkisine de hareketten ayrıldığını, cezasını çeker çekmez iş hayatına atılacağını söyledi. Babası ve eşi çok sevindi bu karara. Ve ertesi gün gidip küçük kızına sarılıp doya doya öptü onu Cemil. Karısı ve babasına veda ederek teslim oldu.

Orta Anadolu'ya yaz gelmişti ve Haziran ayının ortalarıydı. Cemil yarı açık cezaevinde gardiyanın biriyle tavla oynamış, günlük voltalarından birini atıyordu cezaevinin bahçesinde. Pazar günleri görüş günüydü. Gardiyanlardan hepsini tanıyordu Cemil. İyi çocuklardı gardiyanlar. Saygıda kusur etmiyorlardı ona ve ellerinden gelen yardımı yapmaya

çalışıyorlardı. Altı aylık cezası kalmıştı. Hareketten ayrıldığı için kırıktı gönlü. Yoldaşlarına, kendine kırıktı. İçinde bir boşluk vardı. Kendisini korkaklıkla, pasifistlikle suçlayacaklarını biliyordu. Yapıyorlardı bunu da. Ama o kararını vermişti ve kendi yoluna gidecekti, onun için de bunlara aldırmasına gerek yoktu.

Bunları kafasında evirip çevirirken Cemil, Gardiyan Muhammet görüşmecisi olduğu haberini verdi.

Tevfik yirmili yaşların başında bir üniversite öğrencisiydi ve yaz tatili için birkaç haftalığına gelmişti ilçeye. Cemil çok severdi onu. Akıllı, olgun, saygılı, yurtsever bir devrimciydi Cemil'e göre.

"Abi nasılsın, seni özledim, gel bir sarılayım sana," dedi gözlerinin içi gülen Tevfik.

"Ulan ben de seni özledim ufaklık, sen nasılsın?" derken sımsıkı kucakladı onu. Duvarın dibine çömeldiler sonra. Birer sigara yaktılar. Hal hatır sormalar, memleket meseleleri derken, asıl konuya girdi Tevfik, göz ucuyla ilerideki gardiyanı kontrol ettikten sonra.

"Abi," dedi fısıltı halinde bir ses tonuyla, "beni aslında Remzi Abi gönderdi sana. Biliyorsun bizim hareketten değil, ama yurtsever, gerçek bir ağabeyimiz. Bizi de çok sever. Seni de tabii ki. Abi, Remzi Abi huzursuz ve bunun nedeni de sensin. Bir şeyler olacağından kuşkulanıyor. Bilirsin biraz kulağı deliktir onun. Senin başına bir şeyler gelecek diyor da başka bir şey demiyor bu aralar."

"Hadi sadede gel Tevfik," diye uyardı onu sert bir ses tonuyla Cemil. Bir şeyler kotarılacağını sezmişti çünkü.

"Abi," dedi sıkıntılı bir ses tonuyla Tevfik, "sadedi şu... Remzi Abi seni buradan kaçırmamız gerektiğinde ısrar ediyor."

"Hadi canım sen de," dedi Cemil ayağa kalkarak, "yahu şunun şurasında altı ayım kaldı. Bitirip çıkacağım buradan. Yahu cezaevindeyim zaten. Biliyorsun hareketten de çekildim. Ha polis biliyor mu bunu bilmiyorum. Ama onca zamandır ortalıkta görünmedim. Gelip teslim olmuşum. Hareketten de kimseyle görüşmüyorum. Adamlar bir şeyler anlamıştır artık. Hayır, bu olmaz. Kaçmam. Anlamsız bir şey bu! Kaçıp da yıllarca saklanamam ben. Gereği yok ki Tevfik. Remzi'ye ilet bu söylediklerimi."

"Abi yapma," diye diretti Tevfik, "bu devleti sen benden çok daha iyi biliyorsun. Remzi Abi bir koku almasa sana bu teklifi yapmaz. Hem zor değil ki buradan kaçmak. Gardiyanlara iki sopa atsak, tırsarlar, kaçarsın rahatça. Büyük bir kentte izini kaybettirirsin. Sonrası Allah kerim..."

"Bak Tevfik," dedi Cemil gardiyanları işaret ederek, "iyi çocuklar onlar. Her türlü kolaylığı gösteriyorlar bana. Saygı duyuyorlar. Biri daha yeni evli. Şu işi bulana kadar akla karayı seçti adam. Öteki ikisinin ikişer çocuğu var. Adamların eşleri çalışmıyor. Ben kaçarsam, bunların analarının şeyine mart karı yağdırır bu deyyuslar. Meslekten atarlar en azından, bırak ceza almalarını. O çocukların aç kalmasına razı olamam. Ben kaçmam Tevfik. Hem onları hem kendimi yakamam. Bunun yanında babama söz verdim cezamı çekip iş kuracağıma dair. Olmaz, katiyen olmaz."

"Son sözün bu mu abi?" dedi Tevfik yenilmiş bir insana özgü o çaresizlikle.

"Evet," dedi Cemil kararlı bir ses tonuyla. Ayağa kalktı Tevfik, ardından da Cemil. Birbirlerine sarıldılar ve çıkıp gitti genç devrimci.

Sabah kahvaltısına oturduğunda aldı kara haberi Cemil. Genç gardiyan hızla yaklaştı Cemil'e ve haberi verdi sözcükleri hızla birbiri ardına dizerek:

"Abi asker yönetime el koydu. İhtilal oldu. Bu gece sabaha karşı. Radyolar durmadan haberi veriyor."

Donup kaldı Cemil önce. Bir şey diyemedi. Dudaklarından tek bir sözcük bile çıkmadı. Ter bastı onu birden. Sağ ol haber verdiğin için diyebildi genç gardiyana bir süre sonra. Kahvaltı yapacak hali kalmamıştı. Bahçeye çıkıp bir kenara çömeldi. Kafasından elli bin türlü şey geçiyordu. Eski yoldaşlarının başına ne gelecekti acaba? Kendisine ne olacaktı? Yok, diye geçirdi içinden hemen. Hareketi bırakmıştı ve cezaevindeydi işte. Cezasını çekip çıkacaktı. Darbecilerin ne işi olacaktı ki kendisiyle. Biraz olsun rahatlattı onu bu düşünce.

İki hafta sonra bir gece sabaha kadar hiç uyuyamadı Cemil. Yarı uyanıktı daha doğrusu, kâbuslar görüyordu. Kayalardan atılıyor, tam bedeni parçalanmak üzereyken bir dala tutunmayı başarıyor, kendi ölüsünü taşıyor, mezarından çıkmaya çalışıyor, sorgu melekleriyle kavga ediyor, arkadaşlarının işkencede çığlık sesleriyle uyanıyordu dalgınlıklarından. Yatağından kalkıyor, seri voltalar atıyordu küçük koğuşunda. Sonra uzanıyordu. Gözlerini kapatmaya korkuyordu, yeniden kâbus görmemek için. Sabah ezanı okunurken kapısı vuruldu ve bir gardiyanla dört polis içeriye girdi:

"Çabuk eşyanı al gidiyoruz."

"Nereye bu saatte?" diyecek oldu Cemil, ancak iki polisin aynı anda bedenine inen cop darbeleriyle kesildi sesi. Acele tarafından giyindi ve bir ekip otosuna, tekme tokat bindirildi.

Feci bir dayak eşliğinde il emniyet müdürlüğünde bir hücreye atıldı Cemil. Biraz kendine geldiğinde olaylara anlam vermeye çalıştı ama başaramadı. Her yanı sızlıyordu. Hareketi bırakmış biriydi o. Kendi kendine onu neden içeriye aldıklarını sorup duruyordu. Daha iki yıl öncesine kadar

bu hareketin sorumlularından biriydi. Demek eskiye dönük de sorguya çekilecekti. Ürperdi, korktu, direnmeye karar verdi sonra. Ama neden direnecekti ki? Artık bıraktığı bir hareket vardı ortada. Kadroların çoğu değişmiş, kimisi zaten içeriye alınmıştı. Bildiği çok az şey kalmıştı harekete dair. İlk işkence seansında, polis bildiklerini anlattı Cemil'e. Lanet olsun, bu adamlar onun bildiği her şeyi biliyordu. O zaman saklanacak bir şey yok diye düşündü. Ancak polisler onun teyit ettiği bilgilerle yetinecek değildi. Dahasını istiyorlardı. Her şeyi. Bildiklerini, bilmediklerini, hissettiklerini, ruhunu istiyorlardı Cemil'den. Ne anlatırsa anlatsın işkencede, aynı şeyi söylüyordu işkencecileri:

"Ulan piç, sen o orospu çocuklarının şefiydin, bu kadar mı biliyorsun, it?"

Ve yeniden işkence seansı... Ancak Cemil'in itiraf edecek bir şeyi yoktu. Bildiklerini polis biliyordu zaten ve o yeni bir şey bilmiyordu. Ancak polisler kararlıydı. İşkenceye devam. Hem de aylarca. İlk ayın sonundan itibaren Cemil gerçeği az da olsa anlıyordu aklının başında olduğu zamanlar. Bu adamlar diyordu içinden, bilgi peşinde değildi. Bilgiye ulaşmışlardı zaten. Yıldırmak istiyorlardı. Ruhunu ezmek, kişiliğini ayaklar altına almak, ruhunu dağlamak, sıfırlamak istiyorlardı kendisini.

İşkence seansları sadece fiziksel değildi. Karısını da aşağılıyordu adamlar bu işkence seanslarında. Karısının ilçede herkesle yatıp kalktığını, kendisini sık sık boynuzladığını, onun aşağılık bir fahişe olduğunu tekrarlayıp duruyorlardı. Ağır fiziksel ve psikolojik işkence sağlıklı düşünmesini engelliyordu Cemil'in. Ne yapacağına, neye inanıp neye inanmayacağına karar veremiyordu. Bir süredir de direnmeyi bırakmıştı. Direnecek hali kalmamıştı. Acımasız bir kayıtsızlık-

la tahammül etmeye, dahası sağ kalmaya çalışıyordu. Dördüncü ayın sonunda artık sağlıklı düşünemez olmuştu. Düşünceleri berrak değildi. Bir noktaya sabitleniyordu bakışları. Ağlıyor, gülüyor, kimseyi tanımıyordu. Sesler kafasına çekiç gibi iniyor, kendini bile unuttuğu anlar oluyordu. Ve bedeninin bir parçası, sağ kolu da ihanet ediyordu ona. Beyninin verdiği emirlere zoraki uyabiliyordu kolu.

İki ay sonra posası çıkmış bir halde bıraktılar onu. Hakkında takibat olmayacaktı. Cezasını zaten bitirmişti işkencede. Mahkeme salıvermişti bu yarım kalmış adamı.

Çıkmıştı, özgürdü Cemil. Ancak o özgürlüğün tadına varacak halde değildi. Aklının yarısını almıştı darbeciler. Düşünceleri bulanıktı, analiz yeteneği darbe almıştı. Sağ kolu sürekli seğirtiyor, titriyor, hissizleşiyordu. Aylarca tedavi gördü. Ruh sağlığına asla kavuşamayacağını anlıyordu ailesi artık, kendisi bunun çok da farkına varamasa bile. Ama kolu çok incitiyordu onu. Sağ kolunu kullanamayan genç bir adamdı o.

Ruh sağlığının yerinde olduğu zamanlarda çocukları çok severdi. Ama kızını bile sevmeyi beceremiyordu şimdi. Bu yeteneğini de almıştı elinden işkenceciler. Mesleğini de yapamıyordu doğru düzgün. Kafasını toparlayamıyor, analiz yeteneğini kullanamıyordu. Babasının iteklemesiyle bir işyerinde işe yaramaya çalışıyordu.

Birkaç yılı böyle geçirdi Cemil. Karısıyla ilişkileri hiç iyi değildi. Zaman zaman düşman gibi bakıyordu karısına. Bir şey söylemediği için olup biteni anlamıyordu kadın. Soru sorduğunda da tersleniyordu. Kızı artık beş yaşına gelmişti. Ve annesine sık sık iki soru soruyordu küçük kız:

"Babam neden ya öfkeli ya da olur olmaz her şeye gülüyor anne?"

"Babam bana neden iki koluyla da sarılmıyor?"

Bir şey diyemiyordu genç anne. Bir yandan da evlilikten başka her şeye benzeyen evliliğini sorguluyordu. Devam etmek istiyordu elbette. Kızının babasıydı Cemil. Ve bu önemliydi kadın için. Ancak Cemil artık sağlıklı bir beyne sahip değildi. Zihin dünyası parçalanmıştı. Onu düşman gibi görüyordu. Aklının yarısını kaybetmiş, muhakeme gücünden yoksun bir adamdı kocası. Bir gün genç bir kadın bir haber getirdi ona. Kocası eskiden samimi olduğu bir arkadaşının kafasında bira şişesi kırmıştı. İddialara göre, adam Cemil'in karısına hakaret etmişti. Oysa doğru değilmiş bu. Adamcağız, evli bir kadının çapkınlıklarıyla ilgili bir fıkra anlatmış. Cemil'in bulanık zihni ise, işkence seanslarında polislerin karısı hakkında söylediklerinin aynısını arkadaşının da söylediği kararına varmış ve şişeyi patlatmış kafasında.

Bunun üzerine hiç durmadı kadın. Kızını da yanına alarak çekip gitti.

Yetenekli ve iddiası olan bir devrimciydi, Hasan'ın da yakından tanıdığı Salim. 12 Eylül darbesi öncesinde iddiasının desteklediği hırsı ve yetenekleri onu bir yerlere taşımıştı kısa zamanda. Genç, tuttuğunu koparan, tutkulu, bir işi ele aldığında sonuna kadar gitmeden bırakmayan bir genç adamdı. Liderlik özellikleri vardı. Ekip kurmakta zorlanmayan biriydi. İnsanları etkileyebiliyordu. Çok okur, düşünür, araştırır, sorgular, olması gereken yerde olmasını bilirdi. Aynı zamanda eylem adamıydı da o. Heyecanı seviyordu. Korsan gösterilerden bildiri dağıtmaya, kavgalardan afişlemeye, teorik tartışmalardan muzipliğe, nerede istersiniz oradaydı. İnsanları yönetmeyi, yüzlerce insanın karşısına geçtiğinde teklemeden konuşmayı, düşünceleri kabul ettirmeyi seviyordu. Kalabalıkları coşturmayı iyi biliyordu. Kadınlar tarafından seviliyordu. Liderlik özellikleriyle kararlılığı etkiliyordu onları. Serüvenci yanları da vardı Salim'in. Günün birinde, üstelik de o günlerin pek de uzakta olmadığına inanıyordu, devrimin bu ülkede gerçekleşeceğini hayal ediyordu. Yakındı devrim ona göre. Ve elbette ki o zaman etkili bir pozisyonda olmak isteyecekti. Kişilik özelliklerinin, aldığı eğitimin, teorik yetkinliğinin bu işe yetmesi gerektiğini düşünüyordu. O, yönetmek için gelmişti dünyaya özetle. Bütün bunların yanında aynı zamanda şanslı bir adamdı da Salim. Onca eylemine karşın yalnızca birkaç kez içeriye alınmıştı bu kurnaz eylem adamı. Kendini korumasını çok iyi biliyordu. Tilki la-

kabını uygun görmüştü arkadaşları onun için ve ne zaman bunu duysa, bıyık altından keyifle gülerdi.

Darbenin ardından bir süre ortalıkta görünmedi. Zaten okulunu da bitirmişti. Ailesiyle arası iyiydi. Derdini anlatabiliyordu onlara. Aile bireyleri de hakkında araştırmalar yaptı darbeden sonra. Hayır, aranmıyordu Salim. Eylemci arkadaşlarından da pek azı gözaltına alınmıştı. Alınanlar da konuşmamıştı. Bunu öğrenince çok rahatladı. Hareketinin önder kadrolarının çoğu içerdeydi. Kimileri de yurtdışına kaçmıştı. Artık adam gibi bir iş bulup çalışması gerektiğine karar verdi 1982 yılının başlarında.

İşletme fakültesini bitirmişti. Çok sayıda işletme mezunu vardı ülkede. Ancak iş bulmak o kadar kolay değildi. Üniversiteler herhalde en çok işletme mezunu veriyordu. Sayısız firmaya başvurdu. İş bulamadı kafasına göre. Ya önerilen maaş çok azdı ya da kişiliğine, yeteneklerine uygun görmedi işi. Bir süre işsiz gezdi. Sonra babasının ayakkabıcı dükkânında takıldı bir yıl kadar. İş fena değildi. Dingin bir yaşamı vardı. Sektör para getiriyordu öyle ya da böyle. Sonuçta insanlar ayakkabı almak zorundaydı. Ama bu iş ona göre değildi. Dükkânı sabah aç, bekle sonra. Müşteri gelecek, ayağına ayakkabıyı giyecek, beğenecek, bütçesine bakacak ve uygun görürse alacaktı ve Salim de bu işten küçük bir tüccar olarak küçük bir pay alacaktı. Üretim yoktu bu işin içinde. Heyecan yoktu. Yaratıcılık hiç yoktu. Öfkeliydi, umutsuzdu, çaresizdi biraz da. Ancak hâlâ burnundan kıl aldırmaya da niyeti yoktu. O yetenekli ve lider yaratılmıştı. Mutlaka kendine has işler yapmalıydı. Bekliyordu.

Parayı pek sevmiyordu aslında yoldaşları gibi Salim de. Para kapitalizmin bir aracıydı. İnsanı satın alırdı para, köle-

leştirirdi. Ancak onsuz da olmuyordu işte. Evet, para üstat Karl Marx'ın da belirttiği gibi uluslararası bir fahişeydi. Ama ne yazık ki çok gerekliydi, hayati öneme haizdi bu fahişe! Gün geçtikçe sıkıştığını hissediyordu Salim.

Dükkâna gelip giden müşterilerin nelerle ilgilendiğine, ne konuştuklarına dikkat kesiliyordu bazen. İnsanların nasıl yaşadıkları, hayatta hangi sözcükleri kullandıkları, hayata nasıl baktıkları, önceliklerinin neler olduğu, nasıl bir kimlikle hayatlarını idame ettirdikleri önemliydi onun için. Duydukça, düşündükçe, gördükçe umudunu kesiyordu ülkeden yavaş yavaş. Kendi dönemindeki kuşak birden bire yok olmuştu sanki. Bir zamanlar, insanlar nasıl olur da sağcı olabilir, diye düşünen Salim, çevresinde onca apolitik, sağcı, hatta dini bütün tipi gördükçe afallıyordu. Bunlar da nereden çıkmıştı! Ne çok soruyordu kendine bu soruyu. Ne çok sordu. Ve hiçbir zaman da kendini tatmin edecek bir tek sağlam yanıt veremedi bu sorularına.

Bir öğlen vakti dükkâna gelen iki kadının orada bulundukları sürece sevgililerini çekiştirmesi, üstelik de kendisinin yanında bunu uluorta yapmaları tepesini attırdı ve kovdu kadınları. Ve o gece işi bıraktığını, başının çaresine bakacağını söyledi babasına.

1984 yılı başında karlı bir kış günü iş aramaya karar verdi ve evden çıktı sabahın erken saatlerinde. Gazeteleri aldı, baştan sona inceledi iş ilanlarını. Arkadaşlarına haber saldı, iş aradığına dair. Bir ay sonra iş buldu. Kendi mesleğiyle ilgisi yoktu işinin, ama iş işti. Bir gazetede düzeltmenlik işiydi bu. Ana dilini iyi konuşuyordu Salim. Türkçe'yi seviyordu ayrıca. Çoğu zaman arkadaşlarına takılırken, "Ulan bu dili sevmemin bir nedeni de konuşulduğu gibi yazılıp, yazıldığı gibi konuşulması. Derdini daha iyi nasıl anlatabilirsin ki?" derdi.

Hevesle sarıldı işine, ancak daha baştan bir sorun vardı. Okuldan tanıdığı bir genç kadının emri altında çalışacaktı. Şefiydi kadın. Ve okulda burnu havalarda olan Salim değer vermezdi böyle insanlara. Onlar sıradan insanlardı, "kitleydi." Politik bir yanları yoktu. Ot gibi yaşayıp giden tiplerdi bunlar. İddiaları yoktu hayata ve devrime dair. Ülke sorunlarıyla yakından ilgilenmezlerdi. Bir zamanlar dükkânına gelen ve kovduğu iki kadın gibi sevgililerinden, ayakkabılardan, giyimden, evlilikten, kocalarından, çocuklarından söz eden insanlardı. Ufuksuzdu bunlar! Ama bunlardan biri başındaydı işte. Gerçek buydu. Abide gibi dikiliyordu önünde gerçek. Çalışmak zorundaydı. Yakında evlenmeye karar vermişti. Belki de kısa süre sonra çocuğu olacaktı. Evleneceği kadının hakkını yiyemezdi. Ona iyi bir yaşam sunmalıydı. Yalan söyleyecek hali yoktu elbette, ancak çalışmak, eve para götürmek zorundaydı. Bazen de utanıyordu bu düşüncelerinden. Çalışmak, üstelik de kıytırık bir işte! İddiasız biri olmak. Herkesin yaptığını yaparak evlenmek, heyecanlardan uzak durmak, kocaman bir iş ordusunun sayısız dişlilerinden biri olmak, belki gelecekte bir köşe başı kapmak... Bunları düşündükçe beyni uğulduyor, başına sancılar giriyordu Salim'in. Yüreği sıkışıyor, kendinden utanıyordu. Ama artık hayat değişmişti. Eski dönem bitmişti ve bir daha da tekrarlanmayacaktı. Yıl 1986'ydı. Para önemliydi ülkede. Dışa açılmak, ihracat, birey, dolar, borsa, kendini kurtarma fikri, köşeyi dönme, rüşvet, ticaret önemliydi. Kendine yabancı ne varsa önemliydi ülkede artık. Delirecek gibi oluyordu bazen bunları düşündükçe. Uykuları kaçıyor, öfkeleniyor, daha yeni evlendiği karısıyla kavga ediyor, huzursuzluk çıkarıyor, geçimsizlikle damgalanan biri olup çıkıyordu. Kapitalizmin tam da bu olduğunu düşünüyordu. Başların ayak, ayakların

baş olduğu, her türden ahlaksızlığın, hırtlığın revaçta olduğu bir sistem... Ama daha bitmemişti. Son birkaç darbe daha yiyecekti daha çalışma yaşamının başlarında. Yükselebilmek, bir yerlerin başında olabilmek için arkadaşlarının, dostlarının, yoldaşlarının sırtına basarak çıkabiliyordun o yerlere. Başka türlü ya altta kalıp sürekli olarak eziliyordun ya da kovuluyordun, dışlanıyordun, adam yerine koyulmuyordun, yoksul kalıyordun; birinci darbe buydu. İkinci darbe ise daha sertti. Geçmişte tanıdığı devrimciler düzene çok çabuk adapte olmuştu. Bunu düşündükçe aklını oynatacak gibi oluyordu. Daha dün omuz omuza birlikte savaştığı arkadaşları düzenin en önemli bekçilerinden biri olup çıkmıştı. Yahu diyordu içinden, bu insanlar bu kadar kısa zamanda nasıl böylesine benimseyebilmişti bu anasını sattığımın sistemini? Bu nasıl olabilirdi? Ve bu adamlar bir zamanlar birlikte savaştıkları insanları nasıl görmezden gelebilirdi üç kuruş para ve mevki için? Bu insanlara ne olmuştu? Beyni almıyordu bunları Salim'in. Ama yapacağı bir şey yoktu. Bu insanlar o kadar çoktu ki? Ne yapabilirdi? Yahu, diyordu, koca işyerinde, bırakın devrimi, hayatı konuşabileceğim insan bile yok. Ya da bezgin birkaç kişi ancak bulabilirim, onların da konuşmaya mecali yok. Lanet olsun.

Yıllar akıp gidiyordu ve iki çocuk babasıydı Salim artık ve yaş da kemale ermeye başlıyordu. Yolun yarısına gelmişti. Henüz şakaklarda beyaz teller yoktu, sakallarında da. Ancak artık yukarıdan aşağıya doğru dönmeye başladığını, zirve yaptığını, zirveden inişinse çok daha hızlı olacağını hissediyordu. İlkeleri vardı onun ve hep olacaktı. Kimseyi ezmeyecekti. Ezmedi. Yalan söylemeyecekti. Söylemedi. Başkasının işini kendi işi gibi bilecekti, öyle davrandı. Arkadaşlarını is-

piyonlamayacaktı patron ve amirlerine. Öyle davrandı. Elinden gelenin en iyisini yapacaktı. Ekip çalışmasına önem verecekti. Şişinmeyecekti yaptıklarıyla. Arkadaşlık, dostluk ilişkilerine her zaman önem verecekti. Yaptı bunları. Ama bir şeyler hep yanlış gitti. Salim ezildi, insanları ezmemek için onca çaba harcamasına karşın. İşe aldığı adamlar tarafından işten attırıldı. İşsiz gezdi aylarca. Patronlara ispiyon edildi. Dostları yukarılara çıkabilmek için omuzlarına basmaya kalktı. İtilip kakıldı. Yeri geldi adam yerine konulmadı. Yüzüne gülen insanlar arkasından türlü dolaplar çevirdi. Zekâsına hakaret edildi. Az kazandığı için paralı tanıdıkları tarafından üstü kapalı da olsa horlandı.

Birkaç iş değiştirdi bu arada. Ancak nereye gitmişse hemen hemen aynı tiplerle karşılaşmaktan yakındı. Ona göre, yeteneksiz, haris, hırsları yeteneklerinden çok önde, bilgisiz, hödük, acımasız, ahlaksız, paraya tapan, cahil, yaşadıkları ülkeden bihaber, düşünmeyen, okumayan, hayatı anlamaya çalışmayan insanlardı bunlar.

Bu arada çocukları neredeyse lise çağlarına geliyordu. Bu kez de onların geleceğini düşünmeye başladı ve canı fena halde sıkıldı. Çocuklarına sağlam bir gelecek hazırlayamayacaktı, artık açıktı bu iş. Düzenle sürekli kavga ederek yapamazdı bunu. Bir ara uzlaşmayı düşünerek birkaç deneme de yaptı. Ama olmuyordu. Yüzüne gözüne bulaştırdı her şeyi. Yüzsüzlük, yalakalık, politik davranmak, yüze gülüp arkadan konuşmak, adilik, gelene ağam, gidene paşam demek ona göre bir iş değildi. *Vay be,* diye söylendi kim bilir kaç kez, *ulan yalakalık, puştluk da öyle kolay değilmiş meğer. Bunlar da yetenek gerektiriyormuş, belki de doğuştan yatkın olmak gerekiyormuş bu işlere.* Sonra kendinden tiksinerek vazgeçti yönetime, patronlara yakın olma denemelerinden. Ona göre işler değil-

di bunlar. O çalışır, emeğini ortaya koyar ve hakkını isterdi. Hepsi bu kadardı işte... Ancak gelecek korkusu da vardı hayatın içinde. Ve Salim'i pençesine almaya başlıyordu. Çocuklar üniversite okuyacaktı. Ve o kırk beş yaşına geliyordu. Kazancı azdı. Ne yapacaktı peki? Acaba çocuklar için fedakârlık yapabilir miydi ilkelerinden? Denedi, defalarca denedi. Önüne fırsatlar da çıktı. Ama olmadı yine. Yapamadı. Çocuklarının istikbalinin sağlama alınması önerisini, önüne atılan bir kemik gibi gördü. Utandı kendinden. Kendini bir köpek gibi görmekten nefret etti. Kuyruğunu kısıp oturmak ona göre olamazdı. Şiddetle reddetti bu önerileri. Eski arkadaşlarıyla, dostlarıyla bir araya gelerek iş olanaklarını araştırdı. Küçük bir şirket kurarak bir yerlerden para kazanmaya başlayabilirlerdi. Üstelik de kimseleri ezmeden sömürmeden yapabilirlerdi bu işi. Ama yanıldığını anladı çok geçmeden. Arkadaşları eski arkadaşlar değildi ya da onlar da en az kendisi kadar az kazanan insanlardı. Bu arada insanların çoğu artık kendi kesesinin peşindeydi. Devir değişmiş, arkadaşlığın, dostluğun, yoldaşlığın yerini para kazanma hırsı almıştı. Hayır dedi ve döndü içindeki yalnızlığa bir kez daha.

Ve artık sakallarına aklar düştü. Şakaklarındaki beyaz tellerin sayısı siyahları katladı birkaç yıl içinde. Kızı üniversiteyi kazandı. Güç bela okutmaya çalışıyorken kızını, tek bir maaşın yetmediği çıktı ortaya. Ek bir iş daha yapmaya başladı Salim. Sonra oğlan kazandı üniversiteyi. Karısı sık sık mesaiye kalmaya başladı bu kez. Ve bir gün, öğleden sonra, işyerinde birlikte çalıştığı eski bir dostu, tek gerçek dostu yanına geldi:

"Hocam, şu sigorta sicil numaranı ver bakayım."

Nedenini merak etmeden verdi numarayı Salim.

Biraz sonra arkadaşı çıkıp geldi yanına muzip bir ifadeyle. Önce bir kahkaha attı ve "Senin," dedi, "emekliliğin dolmuş hoca. Artık ne zaman istersen emekli olabilirsin."

O anda kaynar sular döküldü sanki Salim'in başından aşağıya. Daha dün, o arkadaşı vasıtasıyla işe başlamıştı. Sonra kadroya alınmış, sigorta işlemlerini başlatmıştı. O zamanlar gencecik, kara sakallı, tığ gibi bir delikanlıydı arkadaşı. Peki ya şimdi, "Sen artık emekliliğini hak ettin," diyen yaşlı adam kimdi? Kimdi bu ak sakallı, ak saçlı, şişmanlamış, yüzü yaşlanmış adam? Bu dost, yirmi iki yıl önce onun işe alınmasına ön ayak olan adam mıydı? Evet, o, tabii ki o, dedi içinden ve acıyla gülümsemeye çalıştı. Ve teşekkür bile edemedi arkadaşına, hem bir zamanlar kendisini işe aldırdığı, hem de emekliliğinin artık geldiğini haber verdiği için...

"Merhaba üstadım nasılsın?" dedi Hasan.

"İyiyim," dedi Yusuf o her zamanki sıcaklığıyla. Ancak telefonda sesindeki tınıdan bir sıkıntısının olduğunu sezdi Hasan.

"İyi olduğunu hiç sanmıyorum," dedi Hasan, "senin iyi olduğun zamanları iyi bilirim ben."

"Bir gazeteye gittim ve canım sıkıldı, lanet olsun," dedi Yusuf bu kez.

"Sevgili dostum," dedi Hasan, "memleket acayip gelişti. Ve ben de bundan yararlanıyorum. Bir büyük kitabevinin kafeteryasında kitap okumaya çalışıyorum. Ama sanırım kelaynak kuşu gibi kaldım burada. Bütün masalar dolu. İnsanların çoğu bağırıp çağırarak derdini anlatmaya çalışıyor birbirine. Kitapla pek alışverişleri yok. Dediğim gibi ben de kitap okumaya çalışıyorum burada. Gel istersen yakınlardaysan laflarız."

"Valla iyi olur," dedi Yusuf, "biraz kafamı dağıtmam lazım."

Bir ara şiire takmıştı kafayı Yusuf. İki şiir kitabı basılmıştı. İyiydi şiirleri. Hayata dair şeyler yazıyordu. Biraz toplumsal gerçekçilik, biraz birey, birkaç şiirinde de aşkı ele almıştı. Sonra denemeye yönelmişti. Ardından öykü kitabı gelmiş, son olarak da toplumsal değişimlerin bireyi nasıl etkilediğini irdeleyen bir kitap yazmıştı. Dost bir adamdı Yusuf. Güvenebilirdiniz ona. Çok iyi bir kitap okuruydu yazarlığının yanında. Analiz yetene-

ği iyiydi. Dobra bir insandı. Yalansızdı. Sevenlerine değer verirdi. Kimseleri ezmeye kalkmayan biriydi. Birçok eski devrimci gibi o da evliliğinde dikiş tutturamayıp boşanmıştı. Ancak eski karısı ve oğluyla ilişkileri sağlıklıydı. Biraz dağınık biriydi. Kız arkadaşlarının hemen hepsi şikâyet ederdi dağınıklığından. Ve dertlerini de Hasan dinlemek zorunda kalırdı.

Hızlı yürümüş olmalıydı ki, terlemişti Yusuf, Hasan'ın karşısına oturduğunda. Elindeki çantayı masanın üzerine bıraktı ve hemen garsona seslendi:

"Çok acil olarak demli bir çaya ihtiyacım var."

"Ne oldu Yusuf?" dedi Hasan, "ne bu telaş?"

"Yok bir şey hoca," dedi Yusuf, "canım fena halde çay istiyor. Hatta bir demlik bile götürebilirim. Sinir sistemim biraz hırpalandı sanırım, telefonda söylemedim sana ama..."

"Her şey benim de sinirimi bozuyor bu aralar reis," dedi Hasan, "inan bazen kendime bile tahammül edemiyorum. Kitap işi mi canını sıktı senin?"

"Yahu kardeşim, bu anasını sattığımın memleketinde, artık dostluk mostluk kalmadı, inan," dedi sert bir ses tonuyla Yusuf, "bir zamanlar en yakınlarımızda olanları bile avucunun içine almış sistem. Ve sayıları az da olsa bu namussuzlar, emin ol ki, düzenin köpeklerinden daha sadık hale geldiler."

"Anlaşılan biri ya da birileri fena halde damarına basmış senin Yusuf," dedi Hasan ciddi bir ses tonuyla.

Çayı getiren garsona döver gibi bir ses tonuyla teşekkür etti Yusuf. Çantasından piposunu çıkardı, tütünü doldurup bastırdı ve yaktı.

"Bugün eski arkadaşlardan birinin yanına uğradım," dedi, "bu arada belki haberin yoktur, bir romanım çıktı. Daha yeni. Haber veremedim sana, kusura bakma hoca. Kitabını

karpuz gibi tanıtmak olmaz tabii ki, biliyorsun, ama bu namussuzun çıktığından da insanların haberi olması gerekiyor, değil mi? Ben de böyle bir halt yemek için gittim eski yoldaşlardan birine."

"Kime?"

"Tanıyorsun onu. Sizin okuldan mezundu, senden bir yıl önce..."

"Hıım... Bu kadar öfkelendiğine göre, dost kazığı yiyip geldin yanından sanırım."

"Keşke öyle olsa... Dost kazığı dosttan yenir hoca. Ortada dostluk diye bir şey göremedim ben, lanet olsun!"

"Neyse Yusuf, anlatsana ne oldu?"

"Sık aramazdık birbirimizi onunla. Ancak yılda nereden baksan on kez arayıp sorardık birbirimizin hatırını. Bu arada birkaç kitabımın tanıtımına yardımcı da olmuştu on sene kadar önce. Onunla aynı evde bir yıl kaldım 12 Eylül darbesinden önce. İyi arkadaştık o zamanlar. Korsan gösteriden tut da forumlar, işgaller, yazılamalar, bildiri dağıtmalar... Hep birlikteydik. Üç kuruşumuz olsa paylaşırdık. Benim olan onun, onun olan benimdi. Severdik birbirimizi. Kollardık. Darbeden sonra da kopmadık. Yine birbirimize yardımcı olmaya çalışıyorduk. Doksanlı yılların ortalarında büyük bir gazetede etkili bir pozisyona geldi. Ben yazardım, o ise yönetici. İşimiz düşüyordu tabii ki birbirimize. Ayrıca ille de birbirimize işimizin düşmesi gerekmiyor ki. Kimin kime ihtiyacı varsa yanında olmalı. Onca şeyi paylaşmışız geçmişimizde. Hoca, kitabımı alıp yanına gittim. Çaylarımızı yudumlarken söz ettim ona kitaptan. Ellerinden öper, şefkatine ihtiyacı var kitabımın, iyi bir çalışma oldu, umarım beğenirsin gibilerinden bir şeyler söyleyerek tanıtımı için birkaç satır yazdırmasını rica ettim..."

Bir süre sustu Yusuf. Kitabını çantasından çıkarıp elinde evirip çevirdi. Bir ara arka kapağına baktı. Oradan bir cümleyi okudu Hasan'a. Kitabı masaya bıraktı ve garsona iki çay söyledi.

"Ne yaptı adam?" dedi Hasan.

"Yanına gidip gideceğime pişman etti beni be! Kitabı lütfen eline aldı. Kapağına, arka kapak yazısına baktı. Sayfalarını hızla çevirdi. Yüzünde hiçbir ifade yok ama. Ne hayırlı olsun, ne çocuklara söylerim bir şeyler yaparız gibi bir şey söyledi. Bir ara kaçamak baktı yüzüme. Ve o bakışlarında, iyi de benim ve gazetemin ne çıkarı olacak senin bu kitabın tanıtımından der gibi bir hava sezdim. Acayip canım sıkıldı. Yahu hayırlı olsun bile demedi. Sanki sırtına dağlar kadar yük bindirmişim gibi bir havası vardı. Öfkeden deliye döndüm. Ter bastı sırtımı. Ama bir şey de demedim. Teşekkür ettim zamanını aldığım için. Kitabımı masaya bıraktım ve kaçarcasına çıktım odasından. O eskiden her şeyimi paylaştığım yoldaştan, dosttan eser kalmamıştı. Bunu çok iyi anladım."

Çayından son yudumu aldı Hasan ve kalkıp biraz yürümeyi teklif etti Yusuf'a. Sahile indiler. Poyraz vardı ve dalgalar orta şiddette dövüyordu sahili. Moda sahilini çok severdi Hasan. Bazen bir taşın üzerine oturup saatlerce kitap okur, düşünür, içinden şarkılar mırıldanır, dalgaların sesini dinleyerek kafasını dağıtmaya çalışırdı. Taşların üzerine oturup birer sigara yaktı iki dost.

"O vatandaşla daha önce benim de seninkine benzer bir hikâyem oldu dostum," dedi Hasan, "ama üzerinde durmadım. Makul bile karşıladım diyebilirim."

"Nasıl yani?" dedi Yusuf.

"Olup biteni yerli yerine oturtunca, öfkelenmenin bir anlamı olmadığını anladım," dedi Hasan, "darbeden sonra çok

şey değişti ülkede Yusuf. Bunları sen de biliyorsun, ama içine sindiremiyorsun. Ben sindiriyorum. Ne yazık ki böyle... Kamu yararı, toplumsal fayda, bilinçli bir toplum, adalet, eşitlik, özgürlük, yoksula yardım, sosyal devlet gibi kavramlar, küresel bazda yükselen neo-liberal akımın altında kaldı. Tu kaka oldu yani bu kavramlar. Yerine geçenlere bakalım şimdi... Yükselen değerler bunlar! Bireysellik, gemisini kurtaran kaptan, ki bu topraklara yabancı bir şey değil aslında. Başarı, hırs, kazanma azmi, asla azla yetinmeme, mütevazılıktan tümüyle vazgeçme, lüks yaşam özentisi, altta kalanın ezilmesi, yoksuldan tiksinme ve daha neler neler... Bu arada bir de Sovyetler çöktü ya, ballı börek oldu iş. Kapitalizmin kesin zaferi. Yükselen değerlerin daha da yükselme dönemi. Ve doğal olarak böylesine güçlü bir dalga da insanların düşüncelerini derinden etkileyecekti. Kaçınılmazdı bu. Sağlam siyasi görüşlere sahip, bel kemiği olan, siyasi bilinç sahibi arkadaşlar direndi bu dalgaya. Hâlâ da direnenler var. Ama zayıflar teslim oldu. Kimi ekonomik nedenlerle uzlaştı düzenle, kimi zaten açıktı bu rüzgârlara ama bizim dönemde farkına varamamıştık. Kimi bir süre direndikten sonra, başka çare olmadığını anladı ve geçti o saflara. Kimine yeni düzen daha cazip ve kolay geldi. Say artık sayabildiğin kadar Yusuf."

"Bu kadar basit mi hoca bu işler? Bu kadar kolay mı bir insanın tümüyle farklı birisi olup çıkması?" dedi öfkeyle Yusuf.

"Evet, bu kadar kolay! Sen bir şekilde hazırsan bazı şeylere, kolay... İçinde varsa yani. Ayrıca o insanlar tümüyle farklı birileri olup çıkmadılar. İçlerinde varolanlar, koşullar olgunlaştığında ortaya çıktı. Hepsi bu işte..."

"Dostluk, yoldaşlık hikâye yani, öyle mi?"

"Kesinlikle değil dostum! Bak biz seninle hâlâ dostuz, öyle değil mi? Bunca yıl birbirimizi kırmadık. Hep yardımcı ol-

duk birbirimize. Başarılarımıza birlikte sevindik. Kayıplarımıza birlikte üzüldük. Bu işler biraz da insanın içine bağlı olan şeyler. Kumaş sağlam olmalı yani. O dönemi biraz da fırtınalı bir hava gibi düşünmek gerekiyor Yusuf bence. Her kesimden, her türden insan bir araya gelmişti. Şimdi kalkıp da sana insanların neden o devrimci saflarda yer aldığını anlatacak değilim. Bunu biliyorsun zaten. Elli bin tane nedeni vardı bunun. Devrimci bir dalga bir araya getirmişti bizi. Devrimci dalga hız kesince, hatta dalga bile olmaktan çıkınca, herkes gitmesi gereken yere gitti, olması gereken yerde oldu. Gelelim dostluğa. Dostluk her zaman vardır Yusuf. Ama şunu unutmamak gerek. Dostluk yapacak insanların adam olması şarttır önce. İnsan olması demek daha doğru olabilir. Hayata bakışın da çok önemli elbette. Sen, ben ve bizim gibi düşünen insanlar der ki; bir başkasına yardım edebildiğim zaman bundan keyif alırım. Birinin elinden tutmak, onun için bir şeyler yapabilmek mutlu eder beni. İşte böyle düşünürsen de dostluk kurabilirsin insanlarla. Baksana seninle kaç kez bir araya geldim şu son dönemde dostum. Yazacağım romanın iyi olması için elinden geleni yapıyorsun, bunun farkında olmadığımı mı sanıyorsun? Bütün entelektüel birikimini koydun ortaya. Üstelik benden hiçbir şekilde hiçbir çıkarın yok. Bu dostluk değil de nedir Yusuf?.."

Ayağa kalkarken kaçamak bir bakış attı Hasan'ın yüzüne Yusuf ve, "Hadi dostum biraz daha yürüyelim," dedi.

İzmir'de kasım ayında organize edilen kitap fuarına katıldı romancı. Beklediği sayıda ziyaretçisi olmadı. Ama gelenlerin önemli bir kısmının öğretmen ve üniversite bitirmiş, iş güç sahibi insanlar olması keyfini az da olsa yerine getirdi. Söyleşinin başlarında üniversitede edebiyat okuyan genç bir kız geldi yanına. Kendini tanıttıktan sonra bir kitap aldı ve uzattı yazara imzalaması için. İmzaladı yazar ve oturmasını istedi genç kızdan. Narin, sıcak bir kızdı, adı Gamze'ydi. Gözlerinin içi gülüyordu. Yazarın bir romanını üniversitede tez konusu yapmak istediğini söyledi Gamze. Ve bunun için de yazarla konuşmalıydı. Hem kitabını, hem de yazarlık öyküsünü. Nasıl bir kafa yazmış olabilir bu kitabı? Gamze'nin merak ettiği şeylerden biri de buydu.

"İki saat kadar burada olmam gerekiyor," dedi romancı Gamze'ye, "bitime yakın gelin, Alsancak'a geçer, bir kafede konuşuruz. Birkaç kadeh bir şeye de ihtiyacım var. Bu imza günleri her zaman baskı altına almıştır beni nedense."

Bir kafeye girip oturdular. Bir süre sonra içeride sıkılınca, garsondan dışarıda, bahçede bir yer bulmasını istedi Hasan. Kasım ayı soğuk geçmezdi pek İzmir'de, ama o gün böyle değildi. Isınıyordu soğuk. Dışarısı tenhaydı, gürültü patırtı yoktu, daha rahat konuşabiliyorlardı. Öğrenci çok şey sordu yazara. Hasan içtenlikle yanıt verdi öğrencinin sorularına. Genç kızın kafasındaki soru işaretlerini ortadan kaldırmaya

çalıştı. Genç kız ilk kez hayranı olduğu bir yazarla oturup sohbet ettiğinden söz ederken, birkaç metre ötede, elindeki kitabı göğsüne bastıran yaşlı bir kadın ilişti gözüne Hasan'ın. Kadın merakla bakıyordu yazara. Ayağa kalktı Hasan ve yaşlı kadına kendini tanıtarak sordu:

"Beni arıyorsunuz sanırım, elinizdeki kitap benim de..."

Birden bütün yüzü aydınlandı kadının. Sözcükler ağzından çıkmak için acele ediyordu sanki. Heyecanlıydı yaşlı kadın. Bir sandalye çekti Hasan ve oturmasını rica etti yaşlı okurundan. Oturdu kadın ve hemen girdi konuya:

"Standınıza geç bir saatte gelebildim. Yetişemedim. Oradaki görevlilere sizin nerede olabileceğinizi sordum. Alsancak'ta bir okurunuzla olacağınızı söylediler, ancak bar ismi veremediler. Sizi bulabilmek için tam yedi bara girdim. Ama pes etmedim ve sizi buldum. Nasılsınız evladım?"

Annesinden otuz yıldır uzaktı Hasan. Bir kadın, üstelik de bu kadın ne tuhaftır ki annesine de benziyordu, kendisine evladım diye hitap ediyordu. Kadın çok sevdiğini söyledi Hasan'ı. Kitaplarının hepsini okuduğunu, bu arada kendisinin de emekli edebiyat öğretmeni olduğunu anlattı. Bu bilgi çok mutlu etti Hasan'ı. Yaşı yetmişin üzerinde bir insanın kitabına bir imza alabilmek için o bar senin bu bar benim sürüklenmesi çok duygulandırdı onu. Yaşlı kadın kocasıyla birlikte düşmüştü yollara. Ve adamcağız biraz ileride otomobilini park etmiş, eşini bekliyordu. Telefon numarasını aldı yazar, yaşlı okurunun ve sonra bir süre baktılar genç okuruyla ağır ağır uzaklaşan kadının ardından.

Gamze de çok heyecanlanmış, can kulağıyla dinlemişti konuşulanları. Yaşlı kadının tavrı çok duygulandırmıştı onu da.

Bir ara elleri uzandı yazarın ellerine. Kenetledi parmaklarını ve birden sağanak gibi boşaldı gözyaşları. Hiçbir şey söylemedi Hasan. Sadece bakmakla yetindi genç kızın yüzüne. Gözyaşları dindi bir süre sonra Gamze'nin. Bir şeyler söylemeye çalıştı, olmadı, yutkundu, yeniden denedi, sözcüklerin ağzı burnu kırılıyordu, gülümsedi. Nihayet bitti ağlama seansı. Parmaklarını daha da sıktı ve, "Hocam çok duygulandım hoca hanımın tavırlarından," dedi, "biliyorsunuz gelecekte ben de yazarlıkla kazanmak istiyorum hayatımı. Acaba günün birinde benim de bu yaşlı hanım gibi okurlarım olacak mı? Beni de bulmak için bunca çaba harcayacak mı okurlarım?"

Bir süre sustu Hasan. Bakışları ufuklarda gezindi, sonra Karşıyaka sahillerinde, gelen giden vapurlara baktı ve, "Olabilir," dedi mırıltı halinde bir ses tonuyla.

"Nasıl ama hocam?" dedi Gamze, gözlerinin içine bakarak.

"Bukowski, John Fante'yi tanıttığı bir yazıda şöyle der: 'Fante, hayatı nasıl yaşadıysa sözü de öyle yazdı: Yalın, cesur ve yürekten.' Bu işin anahtarı sanırım bu Gamze," diye yanıt verdi genç kızın sorusuna Hasan.

Anlamıştı onu Gamze. Gece İstanbul'a dönmesi gerekiyordu Hasan'ın. Gamze'ye veda etti ve havaalanının yolunu tuttu. Uçak yolculuğu kırk elli dakika ancak sürüyordu, ama uzun yol otobüslerinde bile uyuklamayı başaramayan Hasan, keyifli bir uykuya daldı uçağa bindiğinde. Çok sonraları ise bu anısını naklederken bir dostuna şöyle diyecekti:

"İçkinin hiçbir katkısı olmamıştı uykuya o yolculukta, adım gibi eminim bundan."

"Tam olarak ne demişti profesör kadın evliliği hakkında, hatırlamaya çalış?" diye çıkıştı kendine otel odasında tur atan Hasan. Anadolu'nun sahil kentlerinden birinde o otel odasında neden bulunduğunu, neden evinde değil de orada olduğunu düşünmeyi bir yana bıraktı. Arayan kız arkadaşından yediği fırçaları, sitemleri, bırakıp gitme tehditlerini de bir yana bıraktı. Bunları başka bir zamana erteleyebilirdi.

Daha o gün tanışmıştı bir fakültenin dekanı olan yetmiş yaşlarındaki profesör kadınla. Ve kadın samimi bulduğu için açılmıştı Hasan'a. Belki de içkinin de etkisi vardı, diye düşündü bir an. Ama olamazdı bu. Yetmiş yaşındaki bir kadın kırk beş yıl önceki ilişkisini anlatmaktan neden çekinsin ki? Neden bunu konuşabilmek için içkinin vereceği rahatlığa ihtiyaç duysun? Kendine güveni tam, kiminle neyi, hangi koşullarda konuşması gerektiğini iyi bilen biriydi. Önemli bir akademisyendi. Çağdaş, bilgili, sıkı bir eğitimciydi. Bireyin özgürlüğüne çok değer veriyor, öğrencilerine arkadaş gibi davranabiliyordu. Sevimli, açık, kaprissiz, alçakgönüllü bir kadındı.

"Tamam, tamam, şöyle demişti değil mi?" diye söylendi Hasan, "En iyi kolejlerde okudum. İngiltere'de en iyi üniversiteyi bitirdim. Ama gidip benden yüz yıl öncesini yaşayan bir adamla evlenerek içine ettim üç yılımın. Sürekli olarak ders çalıştım. İnsan içine pek çıkmadım. İnsanlarla iletişimde zorlandığım için değildi bu tavrım. Bir tercihti. Okulumu bitirmek, hayata atılmak istiyordum bir an önce. Atlı kovalı-

yordu beni sanki. Ve evleneceğim adamla tanışana kadar bir tek flörtüm bile olmadı. Kimsenin eli elime değmedi. Gönül ilişkilerine dalan kızlara küçümseyerek bakıyordum. Arkadaşlarımın çoğu erkekti gerçi, ama erkek olarak görmüyordum onları. Onların da beni kadın gibi görmelerine izin vermiyordum. Kimseye ilgi duymadım. Sevgiye hiç ihtiyacı olmayan güçlü genç kızı oynadım yıllarca. Erkek dünyasını tanıyamadım bu nedenle. Benden gerçekte ne istediklerini, benim onlara ne vermem gerektiğini bilmiyordum. Ve işte sonuç... İngiltere'de okumuş, ancak kafası on dokuzuncu yüzyılda kalmış bir adamla evlendim sonunda..."

Konuşmanın detaylarını şimdi daha iyi anımsıyordu Hasan. Gerçi konuşmanın üzerinden birkaç gün geçmişti, ancak kafasında her zaman bir alay tilki dolaştıran Hasan'ın ayrıntıları anımsaması kolay olmuyordu her zaman.

Kadın Kerkük'te doğmuş bir Türkmen'di. Kerkük'te iyi bir koleje gitmiş. Varlıklı bir ailenin kızıymış. On altı yaşında Türkiye'ye taşınmış ailesiyle. Ancak Türkiye'de kalmak istemediğini anlamış çok geçmeden. Ve ailesi koleji bitirir bitirmez yurtdışına göndermiş kızlarını. İngiltere'de Oxford'u iyi bir dereceyle bitirmiş genç kız. Sonra lisansüstü eğitimini de tamamlamış İngiltere'de, yine iyi bir dereceyle. Bu arada dillere inanılmaz bir yatkınlığı varmış. Arapça, İngilizce, Farsça'yı anadili gibi biliyormuş. Yurtdışında kalması için ısrar etmiş hocaları. Ama bu yetenekli genç kadın ülkesinde çalışmak istiyormuş. Bir yıl sonra dönmüş Türkiye'ye. Henüz yirmi iki yaşında ve lisansüstü eğitim almış, parlak bir beyin... Ama Türkiye'de tutunamayacağını çok geçmeden anlamış. Yeniden İngiltere'ye dönmüş, bir adamla tanışmış ve adamı çok da tanımadan evlenmiş.

Gerçek bir cehennemi yaşamış evliliğinde anlattığına göre. Adamla hayatın hiçbir alanında uyumlu değillermiş. Adam anne babasına aşırı bağımlı biriymiş. Kadını ikinci sınıf insan olarak gören, baskı yapan biriymiş. Ailesinde özgür havayı teneffüs eden ve bunu yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak gören genç kadın, büyük sıkıntılar yaşamaya başlamış daha evliliğinin ilk yıllarında. Bir ara boşanmayı düşünmüş ve aile büyüklerine açmış meseleyi. Hepsi şiddetle karşı çıkmış. Ailede böyle bir şeye izin vermeyeceklerini söylemişler. Onurlarının kırılmasından, rezil olmaktan, lekelenmekten çekinmişler. İlk yıl bir çocuğu olmuş kadının. Boşanmayı düşünürken bir çocuk daha getirmiş dünyaya ertesi yıl. Ve daha fazla dayanamayacağını anlamış, "geri kafalı bir adamın varlığına." Durumu, çok sevdiği, babası gibi gördüğü büyük ağabeyine açmış. Ağabeyi anlamış genç kadını. Ve aileye baskı yaparak çıkarmış en küçük kardeşini cehennemden.

Odasında dolanıp duruyordu Hasan. Kapıyı açıp balkona çıktı. Aya, yıldızlara, biraz ilerideki denize baktı. Profesörün yüz hatlarını düşündü. Küçüklüğünü, gençliğini, ailesiyle ilişkilerini, profesörün gençken güzel bir kız olup olmadığını? Muhakkak ki öyleydi, diye söylendi içinden. Hâlâ hayat dolu bir kadındı o. Ayrıca yüz hatları çok düzgündü. Yüzü anlamlıydı. O yaşta bile kilosu yoktu, tığ gibiydi. Büyük olasılıkla gençliğinde erkeklerin ilgisini çeken biriydi. Ayrıca konuşmalarının bir yerinde spor yaptığını da söylemişti kadın. Ve şöyle demişti gülerek:

"Bedenimi yolda bulmadım, tabii ki özenle bakmam gerekiyor ona."

İçeriye girip koltuğa çöktü Hasan. Zihninin sanki karıncalandığını, geçmişe, epey uzak bir geçmişe ait bazı silik görüntülerin gözünün önünden bir an için geçtiğini duyumsadı. Ama ne olduğunu çıkaramadı bunların. Başından çok şey geçmiş, on binlerce insanla tanışmıştı. İçki içiyordu düzenli olarak, dolayısıyla da hafızasının ona oyun oynaması normal bir durumdu. O da buna yordu görüntüleri ve kalkıp duşa girdi. Duşta da rahat değildi. Saçını yıkarken gözlerini kapadığında bu kez kavgalı gürültülü bir ortam düştü zihnine. Rahatsız olmuştu bu ortamdan. Hayatı kavgalarla geçmişti. Özellikle de kadınlarla ilişkilerinde ağız dalaşları iki üç ay sonra başlardı. Ve artık nefret ediyordu bunlardan. Hemen suyun altına soktu başını ve açtı gözlerini. Görüntüleri unutmaya çalıştı. Hayatı zordu onun. Hangi anının ne zaman karşısına çıkacağını bilemiyordu. Herhangi bir şey, bir anıyı tetikleyebiliyordu. Yeniden suyun altına soktu kafasını. Gözlerini kapatmadı ama. Bir an için birkaç tahtasının eksildiğini düşünerek ürperdi suyun altında. *Yahu,* dedi içinden gülerek, *altı üstü bir anı, ne oluyor sana evlat?*

Duşunu aldı, çıktı banyodan, havluyu beline sardı. Başını baş havlusuyla kurularken, kadının gözlerine bir ara dikkatle baktığı geldi aklına. Griydi kadının gözleri. Baykuş gözleri gibi. Keskin. Hayat dolu. Ürkütücü, enerji dolu. Delip geçen. Gülerken bile ciddiyetinden asla ödün vermeyen, buyurgan gözlerdi profesörün gözleri. *İyi de bu gözlerden sana ne? Tamam, etkilemiş olabilir seni o gözler. Yirmi beş yaşına kadar hiçbir erkeğe yâr olmamış o bakışlar,* diye geçirdi içinden. *Bir erkeği avucunun içine alıp her şeyi yaptırabilecek bakışlar. Azıcık yumuşadıklarında ama... Tavırlara birazcık da işve eklendiğinde...* Giyinmeden, belinde havluyla dolaşıp duruyordu odada Hasan. Zihni gidip geliyor, geçmişini tarıyor, ama neyi ara-

dığını çıkaramıyor, kendine kızıyor, bırak kendinle uğraşmayı diyordu. *Ama o gözler, o gözler...* diye söyleniyor, içinden durmadan. O gözlerde bir şey vardı. Sert kadınlara özgü bir şey! Kendini aptal gibi hissediyordu. Gözlere, bakışlara, gözlerin rengine takmıştı ve bunu neden yaptığının bile farkında değildi. Gözlerini kapattığında silik bir görüntü gelip geçmişti zihninden ve sadece bir kadın vardı, belirgin bir şekilde, o görüntüde. Ama yüzünü seçememişti o bir saniyelik anda.

Çarçabuk giyindi. Anahtarı cebine atarak lobiye indi. Oradan otelin restoranına seğirtti ve kendisine hemen bir neskafe yapılmasını istedi sert bir ses tonuyla, "Plastik bardakta olsun," diye de ekledi ardından. Nazik bir adamdı oysa ve üç gündür o otelde kalıyordu. Herkes onu sevmiş, kimse saygıda kusur etmemişti ona. Tuhaf bir bakış attı birkaç görevli Hasan'a. Ama önemsemez gibi davrandılar. Herhalde bir sorunu var, diye düşünmüş olmalılardı. Evet, sorun vardı elbette. Ama sorunun ne olduğunu Hasan da bilmiyordu.

Yolun karşısına geçti elinde plastik bardakla Hasan. Yürürken arada bir yudumladı kahvesini. Deniz kıyısına vardığında bardağın yarısını bitirmişti. Bir banka oturdu orada. Bir sigara yaktı. Dalgalara baktı bir süre. Gözlerini kapadı sonra. Başı zonkluyordu. Alnına götürdü ellerini ve masaj yapmaya çalıştı. Bir faydası olmadı. Çok sayıda genç insanın kavga ettiğini gördü Hasan. Birbirine giren insanların bağrışları çınlar gibi oldu sonra kulaklarında. Gözlerimi kapadı. Ve yine o kız. Biraz önce profilden gördüğü kız. Sert bir yumruk atıyordu karşısındaki adama. Sonra saçlarından çekerek kafasını duvara çarpmaya çalışıyordu adamın. Bir adam elindeki sopayla vurmak istiyordu kızın kafasına. Arkadaşlarından biri tam

zamanında yetişerek yapışıyordu sopaya. Yan gözle bakıyordu arkadaşına kadın. Gözlerine bakıyordu Hasan. Büyüyordu kadının gözleri. Gözbebeklerindeki öfke ve kararlılık da büyüyordu. Bedeni savruluyordu kadının. Çevresinde kavganın ortasında başka kadın yoktu. Tek başına onca erkeğin ortasında dövüşüyordu kadın. Gözlerine odaklandı Hasan, sürüklenircesine. Alamıyordu o gözlerden kendini. Kadının kararlılığı etkiliyordu onu bir yandan da. Erkek gibi kadın, diye söylendi içinden. Osmanlı kadını, ama erkeklerle birlikte dövüşüyor. Gözler, bakışlar, sertlik, ateş gibi yanan gözler. İri, gri gözler...

Açtı gözlerini Hasan. Hatırlamıştı sonunda onu. Hayran olduğu, uzaktan âşık olduğu kadının gözleriydi onlar. Yanına yaklaşmaya asla cesaret edemediği kadının gözleri. Kendisinin ve takdir ettiği çok az insanın dışında kalan devrimcileri, mücadelede pasif kalmakla suçlayacak kadar pervasız bir kadının gri gözleri! *Sislerin ardında yeniden buldum seni. Ey duygularımdan asla haberi olmayan gri gözlü kadın, seni buldum! Bir sahilde, gözlerim kapalıyken. Otuz yıl öncesinden çıkıp geldin karşıma işte. Denizin kıyısında bir bankta oturuyorum Semra. Bak nereden nereye geldik, görüyor musun? Bir profesörün gri bakışlarında buldum seni. Artık sen olmayan seni buldum...*

Bir süre denizi seyretti Hasan sahilde. Ayağa kalkıp yürümeye karar verdi kumsalda. Âşık olduğu kadının başka hallerini de anımsıyordu yavaş yavaş. Tartışmalarına birkaç kez tanık olduğu için Marksist teoriye hâkim olduğunu anımsıyordu. Çok kararlı konuşmalar yapıyordu Semra. Devrime sonuna kadar inanıyordu. Sıkı bir militandı. Orta halli bir ailenin kızıydı ve devrim meseleleri yüzünden ailesiyle ilişki-

leri kopmanın eşiğinde, pamuk ipliğine bağlıydı. Kızlarını, okuyup kendini kurtarsın diye teknik üniversiteye sokmuşlardı, ama o devrimi takmıştı kafaya. İşte bunu hazmedemiyordu ailesi. Ama onların bu düşüncesi umurunda değildi Semra'nın. Bildiğini okuyan kararlı biriydi o. *Peki*, dedi kendine kendine Hasan, kumlara bata çıka ilerlerken sahilde, *güzel bir kadın mıydı senin âşık olduğun bu Semra?* Elinde olmadan başını iki yana sallarken, *Yooo*, dedi içinden, *güzel değildi, ama onda çok sayıda devrimciyi çeken bir şey vardı. Belki kararlılığı, mücadeleciliği, gizli seksapeli... Yok, yok, onda böyle bir şey yoktu. Ya da vardı da sen göremiyordun birader o yaşta, hemen kestirip atma. Asık suratı. Tersliği. Ulaşılmazlığı. Bunlar da çekiyor erkekleri kadınlara. Olabilir pekala...*

Artık, ok yaydan çıktı, diye devam etti Hasan. *Profesörün gözleri seni alıp otuz yıl öncesine götürdü usta. Duygularından hiçbir zaman haberi bile olmayan bir kadın çıkıp geldi sislerin ardından. Gri gözleri getirdi onu senin bugününe. Belki de takıntılı birisin sen. Mutlaka öylesindir. İnsanlar seni vurdumduymaz, dünya yansa bir kalbur samanı yanmayacak biri olarak görüyorlar. Ama öyle olmadığını iyi biliyorsun sen. Olmayacak şeyleri bile dert ederek uykuların kaçmıştır nice geceler. Ki, bu Semra meselesi hiç de o olmayacak şeylerden değildi. O zamanlar güçlü şeyler hissettiğin bir kadındı o. Ve bir şeylerin onu sana anımsatması doğal. Neyse, sen geçmişinde yaşayan biri de değilsin aslında. Ama anlaşılan geçmişin takip ediyor seni. Belki de geçmişinde yaşadığın ya da yaşamadığın bazı şeylerin sonuçlarını yaşıyorsun şimdide. O zaman şöyle de düşünmen gerek. Acaba nasıl bir kaderi oldu Semra'nın? O ele avuca sığmayan keskin devrimcinin darbenin hemen öncesi ve sonrasındaki yaşamında başına neler geldi?*

Geçmişiyle boğuşurken zihninde, hatırı sayılır bir dalganın gelip onu dizlerine kadar ıslattığını iş başa geldiğinde anlayabildi ancak Hasan. Güldü kendine ıslandığı için. Uzak geçmişte kalmış bir kadını kafaya taktığı için gülmeye devam etti sonra bir süre daha. Ama içinden bir ses gülmek yerine, kadının kaderine doğru yürümesi gerektiğini söylüyordu. Kim bilir, belki kendi geçmişinin bir parçası da gizlenmişti o kaderde...

Semra'yı çok iyi tanıyan bir eski yoldaştan dinlemişti hikâyeyi bir gece vakti, o dönemi yaşayan erkeklerin duygusal ilişkilerini konuşurken. Üzülmüştü. Ama sislerin ardına göndermeyi başardığını düşünmüştü zamanla Semra'nın hikâyesini... Başarmış mıydı gerçekten?

Darbeden bir yıl önce, hareketin İstanbul önderlerinden biriyle ani bir kararla evlenmişti Semra. Kocası da hayatını devrime adadığı için, ilişkilerinin devrimci eylemlerine sekte vurmaması gerektiğini söyleme gereğini hissetmiyorlardı birbirlerine. Evlilikten klasik anlamda çok şey de beklemiyordu genç kadın. O daha çok mücadelesini güçlendirecek bir olgu olarak bakıyordu evliliğe. Öyle de olmuştu gerçekten. Kadın erkek eşitliğinde de zaten sorunları yoktu. Semra erkek gibi bir kadın olduğu için baskıya çanak tutacak biri değildi. Kıskançlık, kapris yoktu ilişkisinde. Arada bir cinsellik de yaşayan iki arkadaş gibiydiler kocasıyla.

Ancak 12 Eylül 1980'de, tüm ülkede olduğu gibi, Semra'nın hayatında ve evliliğinde de çok şey değişecekti. Kocasıyla farklı mekânlarda karşılamışlardı ertesi günü. Kocasını buldu. Bir süre konuştular. Kaçmaları gerekiyordu. Gerçi henüz haklarında arama kararı yoktu, ama her an olabilirdi.

Göz önünde, siyasi polisin çok iyi tanıdığı insanlardı ikisi de. Arandıkları haberini aldılar birkaç gün sonra. Saklanmaları gerekiyordu. Diğer yoldaşlarla hemen ilişkiye geçerek örgütü dağılmaktan kurtarmaları gerekiyordu. Mücadele bayrağını yükseltmek gerekiyordu. Bunun için de polisin eline düşmemeleri gerekiyordu. Bu arada birlikte görünmemeleri de şarttı. Polis ikisini de iyi tanıyor olsa da, aradıkları daha çok evli bir çift olacağı için durum tehlikeliydi. Eşi başka bir ile giderken yakalandı. O kaçmaya devam etti. Parasız kaldı. Polis takibinden son anda yırttığı zamanlar oldu. En yakın arkadaşlarının korkunç işkenceler gördüğü yollu haberler ruhunu dağladı. Hareketi çok ağır darbeler alıyordu ardı ardına. Onca yıl verdikleri emek çok kısa bir zamanda ziyan olup gidiyordu ve hiçbir şey yapamıyordu. Beş kilo verdi bu süreçte. Hafif kemerli burnu ile elmacık kemikleri daha bir belirginleşti. Aynaya baktığında yüzünün inceldiğini gördü. Kocasından uzun zaman haber alamamıştı. Özlemişti onu, ama içeride işkencecilerin elindeydi işte. Bu da bir yıkımdı onun için. Semra bir koca nasıl sevilir pek bilen bir kadın değildi. Dahası duygularını çok önemseyen bir kadın değildi o. Ancak kocasını insan olarak çok seviyordu. Takdir ediyordu mücadelesini. Kararlılığını, insanlığını, merhametini seviyordu.

Darbenin üzerinden altı ay geçtiğinde yakalandı Semra. Hareket dağılmış durumdaydı artık. Binlerce yoldaşı içerideydi. Polis gereken bilginin çoğunu almıştı. Semra konuşsa bile söyleyeceği şeylerin çoğunu polis biliyordu artık. Ama yine de işkence tezgâhından geçmekten kurtulamamıştı. Bilgi vermemişti polise. Direndikçe işkencenin dozunu artırmıştı polis. Bazen alay ediyorlardı genç kadınla, zaten bildikleri şeyleri neden itiraf etmiyor diye. Ama o yine de konuş-

muyordu. Konuşmadığı sürece de sıkça eziyet görüyordu. İki yıl tutukluluğun ardından bıraktılar Semra'yı.

Dışarıdayken rahat değildi Semra. Kocası içerideydi. Evliliği fiilen bitmiş durumdaydı. Zaten ne doğru düzgün bir balayı yaşamıştı, ne de duygularını tümüyle özgür bırakarak doyumsuz geceler. Bunlar yabancı şeylerdi onun dünyasına. Ve henüz yirmi dört yaşındaydı. Kocasıyla arada bir görüşebiliyordu. Dışarıda hayat berbattı. Arkadaşlarından koparılmıştı. Ailesiyle ilişkileri kötüydü. Okulu bitirememişti. Ülkede asker ne diyorsa o oluyordu. İş bulması gerekiyordu. Ama ne iş yapacaktı? Diplomayı alamamıştı. Tanıdık bildik birilerinin yanına da gidemezdi. Mimlenmiş biriydi o. Polisin sıkı takibi altındaydı hâlâ. İnsanların başlarını derde sokmak istemiyordu bu yüzden. İş başvurularından da sonuç alması kolay değildi. Adamlar mutlaka güvenlik soruşturması yapıyordu. Bir yıl kadar gelip geçici işlerle idare etti. Seçimler gündeme geldiğinde biraz rahatlamıştı. Normalleşmenin ilk adımlarıydı bu ne de olsa. Belki de daha rahat iş bulabilirdi. Buldu da. Uzaktan bir akrabasının şirketinde işe başladı seçimlerin ardından. Çalışkan, zeki, tuttuğunu koparan, cin gibi bir kadındı Semra. Kısa zamanda sevdirmişti kendini insanlara. Arkadaşlarıyla bağını asla koparmıyordu, koparamazdı da. O mücadele insanıydı. Avukat tutmaktan para teminine kadar elinden gelen ne varsa yapıyordu onlar için. İçeriden çıkan arkadaşlarına psikolojik destek veriyor, iş bulmalarına yardım ediyor, hapisteki arkadaşlarının çocuklarına ablalık yapıyordu.

İki yıldır dışarıdaydı ve o eski sertliği giderek yumuşuyordu. Eskiden kot pantolon, kirli bir parka, bağcıkları asla doğru deliklerden geçirilmemiş botlar yetiyordu ona. Ama artık dönem o dönem değildi. Bir işyerinde çalışıyordu. Ken-

dine bakmak zorundaydı, her ne kadar nefret etse de bundan. Etek giyiyordu. Kalçalarının, göğüslerinin, bacaklarının, boynunun erkeklerin ilgisine mazhar olması ilk başlarda olduğu kadar öfkelendirmiyordu onu. Çoğu zaman kızıyordu kendine bu yüzden, eski Semra ile yenisi hakkında karşılaştırmalar yaptığında. Acaba değişiyor muyum sorusunu sorup duruyordu kendine.

Kocası anlaşılan daha yıllarca kalacaktı içerde. Her ne kadar seçimler yapılsa bile ülkede insanlar kitaptan, politikadan uzaklaştırılmıştı. Aklı başında, ülkesini yürekten seven, oturup teorik konuşmalar yapabileceği pek kimse yoktu dışarıda. Para çok önemli hale gelmişti. Eski değerlere itibar eden pek yoktu. Ahlak anlayışı değişmişti. Toplum değil, birey ön plana çıkmıştı. Kazanma hırsı, lüks yaşam geçerli değerlerdi artık. Devrimse ya hiç gerçekleşmeyecek bir düştü ya da bir başka bahara kalmıştı en iyi ihtimalle. Çok üzülüyordu Semra. Bu arada kendini, hareketini, arkadaşlarını, hatta Marksizmi bile sorguluyordu zaman zaman.

1986 yılında başarılı bir avukatla tanıştı Semra, iş gereği. Karizmatik bir adamdı. İşini iyi biliyordu. Dürüst bir adam olduğunu anlamıştı Semra kısa zamanda. Darbe öncesi sağ sol işlerine bulaşmamıştı. O da orta halli bir ailenin çocuğuydu. İstanbul Teknik Üniversitesi'ni bitirmişti seksen öncesinde. Otuzlu yaşlarının ortalarındaydı. Tuhaf, diye geçiriyordu içinden Semra, adamın yanında hep kitaplar gördüğünde. Sanki kitap okumak sadece sol kesimin tekelindeymiş gibi. "Kitle" kitap okumazdı ona göre. Adam bilinçliydi. Entelektüel birikimi iyiydi. Hoşuna gidiyordu bu durum Semra'nın. İş gereği arada bir buluşuyorlardı. Adamla, zamanla çok şeyini konuşabileceğini düşünüyordu genç kadın. Adam iyi bir dinleyiciydi. İnsanı yargılamıyordu. Saygılıydı. Birbirlerini

yokluyorlardı arada bir. Semra o zamana kadar yoldaşlarının dışında kimseye anlatmamıştı başına gelenleri. Hele özel yaşamına ilişkin tek kelime bile edecek biri değildi. Bu adama karşı bir sıcaklık hissediyordu içinde. Onunla konuşmak keyif veriyordu Semra'ya. Adamın yanında rahat hissediyordu kendini. Ve bir akşam vakti, bir barda iki kadeh atmaya karar verdiler. Orada konuşmuştu Semra işte. Açmıştı iç dünyasını. Yıllardır biriktirdiklerini anlatmıştı, "sıradan" bir adama. "Sıradan" adam, sözünü hiç kesmeden dinlemişti onu. Acıma hissine saplanmadan, saygıyla, anlayarak, gözlerinin içine bakarak, dikkatle dinlemişti adam, Semra'nın anlattıklarını. Adama saygı duymuştu Semra. Kendisini dinlediği ve anladığı için teşekkür etmişti. Adam hoşlanıyordu Semra'dan. Ancak belli etmemeye çalışıyordu bunu, parmağında evlilik yüzüğü taşıyan bu ilginç kadına.

Daha sonraki buluşmalarının birinde, parmağındaki yüzüğü evde "unuttuğunu" dehşet içinde fark etti genç kadın. Utandı kendinden. Yüzü kızardı, içi acıdı. Acaba bilinçli mi yapmıştı bunu, yoksa sıradan bir unutkanlık mıydı? Tam olarak kestiremiyordu bu tavrının perde arkasını. Adamın parmağındaki ize bir süre baktığını hatırlıyordu ama daha sonra.

Giyimine daha bir özen gösterdiğini de fark etti çok geçmeden. Vücut hatlarını ortaya çıkaracak giysilerle barışıyordu utangaç bir tavırla. Sık sık mini eteğini çekiştirip durduğunu anımsadıkça gülüyordu kendine. Ama hâlâ yanaklarında bir yanma hissi vardı böyle durumlarda. Kocasına düzenli olarak gidiyordu görüş günlerinde. Para götürüyor, her tür ihtiyacını karşılamaya çalışıyor, ona yazıyordu. İçeride rahat etmesi için elinden geleni yapıyordu.

Bir arkadaşıyla paylaştığı daireden ayrılıp yalnız kalabileceği küçük bir ev tuttu. Adamla görüşmeye devam ettiler.

Bir keresinde Adalar'a gittiler, piknik yapıyor, konuşuyor, denize giriyor, ama asla duygulardan söz etmiyorlardı.

Geceleri yalnızlığından başka kimselerle paylaşmadığı yatağında uykusuzluk çekiyordu zaman zaman. Adamı özlediğini düşünüyordu bazen. Ama bu özlemin adını koyamıyordu. Kızıyordu kendine. Sıradan insanlara teslim olacak biri değildi Semra! Muhtemelen boşlukta olduğu için istiyordu adamı yanında. Adamla birlikteyken, çektiği acıları, yalnızlığını unutabiliyordu ancak. Bir de işlere çok yoğunlaştığında. Adamla daha seyrek görüşmeye karar verdi, uykusuzluk çektiği bir gece. Ancak ertesi gün adamın davetini geri çevirecek gücü bulamadı kendinde. Kocasına ihanet ettiğini düşünmüyordu henüz. Bir şey yapmış değildi çünkü. Adamın elini tutmamış, âşık olmamıştı ona; yatmamışlar, bu işleri hiçbir şekilde dile getirmemişlerdi. Ama bir şey daha var, diye geçirdi içinden Semra, işe mola verdiği bir öğleden sonra: *Onunla olmak hoşuna gidiyor. Baksana onunla buluştuğun zaman evlilik yüzüğünü evde bırakıyorsun. Geceleri olmadık bir zamanda aklına düşüyor. Haftada iki kez işyerine uğruyor ve onun geleceği günü bekliyorsun, itiraf etmesen de kendine. Aşırı olmasa da heyecanlanıyorsun onu gördüğünde. Sırtını ter bastığı zamanlar oluyor. Yok, yok kızım sana bir şeyler oluyor.*

Semra, kapalı, erkeksi dünyasında bir karşılık bulmakta zorlanıyordu başına gelene. Oysa her şey son derece açıktı. Adama apaçık ilgi duyuyordu. Bütün emareler bunu gösteriyordu. Ama o evli bir kadındı. Erdemli biriydi. Kocasına ihanet edemezdi. Değerli saydığı hiçbir şeye ihanet edemezdi. Peki ya kendi duygularına edebilir miydi? Bilmiyordu. Kendi duygularının labirentinde neler olup bittiğini bilmiyordu! Hissedebiliyordu ancak.

Bir kez daha buluştular akşam vakitlerinde iş çıkışı. Adam her zaman olduğu gibi kravatlı gelmemişti buluşmaya. Gömleğinin yakası açıktı. Spor bir pantolon giymişti. Çok şık duruyordu giysileri üzerinde. Semra da şıktı. Birbirlerine iltifat ettiler bir süre. Adam gözlerinin içine bakıyordu Semra'nın. Heyecanlanmıştı Semra, ama belli etmemeye çalışırken zorlanıyordu. Birkaç kez, bazı sözcükleri ezip büzdü dudaklarında. Adam dansa kaldırdı Semra'yı. Pek dans bilmese de ayak uydurdu erkeğe. Çok yakın dans ediyorlardı. Adamın teninin kokusunu alıyordu genç kadın. Adam biraz daha çekti onu kendine. Hafiften başının döndüğünü hissetti. Sonra başını kaldırıp gözlerinin içine baktı Semra. Adam gözleriyle gülüyordu Semra'ya. Sırtı terlemeye başlamıştı genç kadının. İndirdi bakışlarını. Bütün bedeni titredi bir an için. Loş ışıklar, içtiği iki kadehin verdiği rehavet, dört yıl kimseyle birlikte olmamanın getirdiği açlık kafasını bulandırıyordu Semra'nın. Oturalım dedi adama. Oturdular. Birer kadeh daha getirdi garson. İçkisinin yarısını bitirdiğinde, kendine hâkim olmakta zorlandığını hissetti Semra. Biraz daha kalsalar, adamla gidebileceğini düşünerek irkildi. İzin isteyip lavaboya gitti ve yüzünü yıkadı soğuk suyla. Biraz daha iyiydi şimdi. Masaya döndü. Bir ara adam ta gözlerinin içine dikti bakışlarını. Heyecanlanmıştı Semra. Adamın parmakları birkaç santim ötesindeydi elinin. Tuttu tutacaktı elini adamın. Parmakları iradesine meydan okumaya hazırdı. Anlıyordu bunu. Ve o ana kadar bir erkeğin karşısında hiçbir zaman hissetmediği bir şey gelmişti başına. Vajinasından gelen sıvılar külotunu ıslatmıştı. Gerçi kocasıyla sevişirken de oluyordu bu, ama o kadar sıvı gelmiyordu. Lanet olsun, akıyor resmen, diye geçirdi içinden. Ve işte o an kalkması gerektiğini düşündü. On dakika daha kalsa, gidecekti adamla. Emindi

bundan. Adamdan kendisini eve bırakmasını rica etti. Saygıyla onayladı bu kararını adam.

O gece çok zor uyuyabildi genç kadın. İlk kez başına böyle bir şey geliyordu. Yoksa, diye düşündü, aşk dedikleri bu mu? Peki ya cinsel arzu? Hoşlanmak? Sevmek? Hangisiydi bunlardan adama karşı hissettikleri? Düşünüyor, ama işin içinden çıkamıyordu. Bir kadın arkadaşı, kendisini anlayacak kapasitede bir ablası da yoktu, her şeyi anlatabileceği. Orta yaşlarda bilge bir kadın vardı sevdiği. Ona güvenebilirdi. Ama, diye geçirdi içinden, kaya kadar sert bir kadın olarak tanıyor seni o. Alay edecek seninle. Yüzüne karşı olmasa da içinden. Gülecek sana. Ne oldu diyecek o sert kadına. Bir zamanlar ele avuca sığmayan erkek Semra, gidip de "sıradan" bir yakışıklıya mı kaptırdı gönlünü? Üstelik de evliyken. Kocası hapisteyken! Vazgeçti Semra. Kimseyle konuşacak durumda olmadığına karar verdi. Ama bir kişi hariç diye söylendi hemen ardından kendi kendine. Kocasıydı bu kişi. Onunla her şeyini konuşabilirdi. Her şeyi ancak ona anlatabilirdi. O erdemli bir kadındı. Kocasının bilmesi gerekiyordu gönlünün birine kaydığını, bunun nasıl bir şey olduğunun adını tam olarak henüz koyamasa da. Evet, kocasıyla bunu konuşacaktı. Her şeyi anlatacaktı ona. Islandığını değil elbette ama bir erkeğe ilgi duyduğunu ve boşanmak istediğini söyleyecekti kocasına.

Adamla iki gün görüşmedi Semra. Aramadı da. Adam aradığında yok dedirtti. Biraz zaman kazanmak istiyordu. İki nedenle istiyordu bunu. Kocasıyla konuşmadan önce adamla bir araya gelmeye çekiniyordu. Akıp gitmekten korkuyordu adama doğru. İkincisiyse duygularını tartmak istiyordu o birkaç günde.

Artık yüz yüze görüşebiliyordu evliler cezaevlerinde, seksen ortalarında. Ama zaman azdı, onun için hoş beşin ardından hemen konuya girdi Semra. Çok zor oldu bu. İlk lafı bulana kadar ecel terleri döktü. Her yönüyle değer verdiğim kocama anlatılacak iş değil bu, diye isyan ediyordu içinden. Ancak buna zorunlu olduğunu da biliyordu. Bir başka adama gidecekse bunu ilk önce bilmesi gereken kocasıydı. Öyle olmalıydı. Devrimci ahlak bunu gerektiriyordu! Bir çırpıda ortaya koydu meseleyi Semra, kocasının gözlerine hiç bakmadan, bakamadan...

Görüşmenin bitimine üç dakika kalmıştı. Susuyorlardı. Sanki sonsuza kadar sürecek bir sususuştu bu. Ağzını açmıyordu kocası. Yüzü kireç gibiydi. Gözlerinin feri gitmişti. Karısı bir başka adama âşık olmuştu. Onu tercih etmişti. Ve şimdi yoldaşı, karısı, karşısına oturmuş bunları anlatıyordu ona. O içerdeydi. Daha üç yıl yatacaktı. Kaçamak bir bakış attı Semra'ya yerinden ağır ağır kalkarken ve "Seni anlıyorum," diyebildi sadece, mırıltı halinde bir ses tonuyla. Ve adımlarını sıklaştırdı hücresine doğru.

Kocası giderken gözyaşlarına boğuldu Semra. Sonra hemen toparladı kendini, eski bir alışkanlık zıpkın gibi çakıldı beynine sanki. Düşmanın, faşistlerin önünde ağlanmaz diye geçirdi içinden. Her ne olursa olsun dik durmalıydı bir devrimci. Sonra acı bir gülüş belirdi yüz hatlarında. Dik durmak ha! diye söylendi kendi kendine ve kalkıp çıktı görüşme odasından, gözyaşlarını silerken.

Adam deli gibi arayıp duruyordu Semra'yı, haftanın ilk iş günü, sabahın erken saatlerinden beri. Dışarıda bir işi olduğu için öğlene doğru gitti şirkete Semra. Ve adam yeniden

aradığında çıktı telefonuna. Özlediğini söyledi adam tok bir sesle. Bir şey söylemedi Semra. Akşama buluşmayı teklif etti adam heyecanla. Olur dedi genç kadın, düşünceli bir ses tonuyla.

Semra durgundu adamın karşısında. Dalıp gidiyordu bazen. Nedenini sordu adam kibarca, ama 'yok bir şeyim'den başka yanıt alamadı. Üzerinde de durmadı bu durumun daha sonra. İçkilerini yudumladılar. Biraz rahatlamıştı Semra. Adam ondan çok hoşlandığını söylemişti ilk kez. Yanıt vermemişti Semra. Ama öyle bir bakmıştı ki adamın gözlerine, her şeyi anlamıştı erkek. Semra âşık olmuştu! O akşam ilk kez elini bırakmıştı adamın ellerine. Ama hüzünlü bir bırakıştı bu. Adamı çok istiyordu. Sığınmak istiyordu ona. Onunla sevişmekten ziyade, küçük bir kız gibi çırılçıplak kucağında yatıp dinlenmek, okşanmak, korunmak, sonra da derin bir uyku çekmek istiyordu.

Adam gözlerinin içine bakarak, "Hadi bebeğim, bana gidelim bu gece, lütfen," dedi gecenin ilerleyen saatlerinde.

Bir süre düşündü Semra, bakışlarını kaçırmaya çalışıyordu âşık olduğu adamdan. Adam yineledi önerisini, iç gıdıklayan, davetkâr bir ses tonuyla. Neredeyse hadi beni götür, istediğin yere götür beni, seninim diyecek gibi olmuştu Semra, ama dizginlemişti bir kez daha duygularını.

"Lütfen, beni anla, bu gece olmasın," dedi ölgün bir ses tonuyla.

Çenesini okşadı adam nazikçe ve kaldırırken başını Semra'nın, "Neden bebeğim?" dedi yumuşacık bir ses tonuyla.

"Bugün onunla konuştum," dedi Semra, hüzünle.

"Tamam, sen nasıl istersen," dedi adam, dudaklarına götürürken genç kadının ıslak avucunu.

Heyecandan öleceğini düşünüyordu Semra, âşık olduğu adamla Şile'ye giderken o cuma akşamı. İlk kez kocasının dışında bir erkekle birlikte olacaktı. Çok istiyordu bunu. Ama karmaşık duygular içindeydi yine de. Nasıl olacaktı? Kendini kasacak mıydı? Yoksa her şeyi oluruna mı bırakacaktı? Sevişmeyi iyi bildiği söylenemezdi. Biraz görev gibi yapıyordu bu işi kocasıyla. Oysa şimdi daha adamı görür görmez ıslanıyor, heyecandan ne yapacağını şaşırıyor, terliyordu.

Akşam yemeğinin ardından sahilde el ele dolaştılar bir süre. Avuç içleri sürekli terliyordu Semra'nın. Gece hava serindi, ama engel olamıyordu bu tere işte. Otel odasında her şeyi kendisine bırakmasını istedi adam. Usulca, ağır ağır, sanki nadide bir çiçeği okşar gibi soydu Semra'yı. Bedeninin her yerini öpücüklere boğdu. Okşamaları kadife gibi yumuşaktı. Bir süre sonra karşılık vermeye başladı Semra. Ve çok geçmeden bütün bedeninin alev alev yandığına tanıklık etti. Bıraktı adama kendini. Öpülmenin, arzulanmanın, okşanmanın hazzını yaşadı uzun bir süre. Sonra kendisi harekete geçerek, her yanına dokundu adamın, her yerini öptü. İçten, arzuyla, içine alırcasına. İki gün iki gece kaldıkları Şile'de doymak bilmiyordu adama Semra. Her an, adam yanındayken bile tenini özlüyor, ona dokunmasını istiyor, elini bırakmak istemiyor, hep içinde olması için bahaneler yaratıyordu. Hiç böyle hissetmediğini düşünüyordu. Sevişmeden bu kadar büyük hazlar alınacağını bilmiyordu. Hayallerinin çok ötesinde bir şey olduğunu düşünüyordu yaşadıklarının. O titremeler, bütün ruhuyla boşalmalar, erkeği içinde birkaç dakika daha tutabilmek için o anda icat ettiği numaralar, kendisine çok yabancı geliyordu. Ama olmuştu bütün bunlar. O granit gibi sert genç kadın gitmiş, yerine bir erkeğe, üstelik de bir zamanlar küçümsediği "sıradan" insanlardan bir erke-

ğe bütün ruhuyla, bedeniyle teslim olmuştu. Bu adam artık aradığı adamdı. Onu bırakmayacaktı.

Pazartesi günü aramadı Semra'yı adam. Salı günü telefon ederek, bir iş seyahatine çıkacağını söyledi. Üzülmüştü Semra, onu bir hafta göremeyeceği için. Ama iş işti ve buna bir şey diyemezdi. Katlanacaktı. Adamı sevdiğini söyleyerek kapattı telefonu. Geceleri sabah olmayı bilmiyordu. Adamın dönüşünü özlemle bekliyordu Semra. Sevişmelerini yeniden ve yeniden kurguluyordu zihninde. Hazlar alıyor, bazen delirdiğini düşünüyor, artık uyuması gerektiğine hükmediyor, işinden geri kalacağı korkusuna kapılıyordu. Adamla her gün en az bir kez telefonla konuşuyordu, ama bu ona yetmiyor, sinirleniyor, gereksiz kaprisler yapıyor, sonra kendine sövüp sayıyordu. Bir adama bu kadar bağlanmanın ne kadar doğru bir tavır olduğunu evirip çeviriyordu kafasında, ama bir sonuca varamıyor, olan uykusuna oluyordu.

Bir hafta böyle gelip geçmişti. Artık adamın dönmesi gerekiyordu İstanbul'a. Ama dönmemişti. Semra öyle biliyordu. Çalıştığı şirkete hizmet vermeyi bıraktığını öğrendi Semra, avukat sevgilisinin. Çalıştığı şirketten de ayrıldığını söylüyorlardı her aradığında. Ama inanmamıştı Semra. Şirkete gitmişti birkaç kez. Adam gerçekten ayrılmıştı şirketten. Beyninden vurulmuşa dönmüştü genç kadın. Adama ulaşamıyordu bir türlü. Aşk başına vurmuştu, deli gibi istiyordu adamı. Sevişmek, dokunmak, öpmek istiyordu. Sarılmak, adam içindeyken sabahlamak istiyordu. Ona sığınmak, delicesine öpüşmek istiyordu, ama adam yoktu ortalıkta. Bir hafta geçmişti. Üç kilo vermişti Semra, duygu dünyası karmakarışık hale gelmişti. Olanlara bir anlam veremiyordu. Bir yan-

dan adamın başına bir şeyin geldiğinden endişeleniyor, öte yandan böyle bir şey olsa duyulur nasıl olsa diye teselli ediyordu kendini.

Adamdan haber alamayışının onuncu günüydü, biriyle konuşmak istiyordu artık Semra, daha fazla dayanamayacağını, çıldıracağını hissediyordu. Orta yaşlı kadın arkadaşına giderek olup biteni anlattı gözyaşlarıyla. Kadın sarıldı Semra'ya. Gözyaşlarını sildi. Ve adamı anlattı ona: "Kadın avcısı, yakışıklı, kadınların içindeki boşluğu, özlemi çok iyi görüp değerlendiren profesyonel bir zampara..."

Beyninden vurulmuşa dönmüştü Semra. Hıçkıra hıçkıra ağladı bir süre. Sonra kendini toparlamaya çalıştı, işyerinde olduğunu anımsayarak. Kadın şefkatle okşadı Semra'nın saçlarını. Gözyaşlarını sildi, sarıldı genç kadına yeniden. Bir süre sonra biraz olsun kendine gelmişti Semra.

"Kocandan sonra ilkti bu adam değil mi Semra?" dedi kadın, "ve senin kocan içerde."

"Evet," anlamında başını salladı Semra, utancından kadının yüzüne bakamayacak bir halde.

"Bu tür adamlara dikkat edeceksin kızım," dedi kadın.

"Ne yapacağım ben şimdi?" diye sordu Semra, gözyaşları yanaklarından süzülürken.

"Bu adamları iyi tanıyacaksın kızım," dedi kadın, "bir de kadın olduğunu, özellikle de genç bir kadın olduğunu asla unutmayacaksın."

İşte o anda gözleri büyüdü Semra'nın. Kadının onun geçmişini çok iyi bildiğini anlamıştı...

Dizlerinden aşağısı ıslak pantolonuyla sahilde ağır adımlarla yürüdü Hasan. Mendireğe yakın bir yerde durdu. Üşü-

müştü bacakları ama aldırmadı buna, oturacak bir yer arandı. Genç sevgililere biraz uzakta bir taş gördü. Gidip oturdu. Bir sigara yaktı. Ufka dikti sonra yorgun bakışlarını. Kapattı gözlerini. Bir profesör gelip geçti karanlığın içinden, bir Semra. Sonra görüntüleri karışıp durdu birbirine. Bir bütün oldular. Hemen ardından sonsuz parçalara bölünerek dağılıp gittiler. Sonra parçalar yeniden bir araya gelip kendi yüzlerini buldular.

İkisi de çok iyi kadınlardı diye geçirdi içinden Hasan. Ama ikisi de hata yapmıştı. Birbirlerine benzeyen tek yanları gri gözleriydi, diye devam etti içinden konuşmaya. Aile yapıları farklıydı. Yaşadıkları dönem farklıydı. İdealleri farklıydı. Yaşadıkları ortam farklıydı. Ama bu iki kadını bir araya getiren, onların kaderlerine yön veren ve acılarına kaynaklık eden iki şey vardı.

Erkek dünyasını tanıma şansını vermemişlerdi kendilerine. Biri hayata bir an önce atılmak için delice okumuş, erkeklerden uzak durmuştu. Öteki ise, devrimci mücadelede erkek gibi davranmış, ama erkek dünyasını tanıma fırsatını kaçırmıştı. İkinci ortak paydaları ise, kendi duygularına yabancı bir hayat sürmeleriydi.

Bir dalga hızla saldırdı sahile. Ancak bu kez tedbirliydi Hasan. Bacaklarını kaldırdı ve dalganın gelip gitmesine gülümseyerek baktı. Ve şöyle mırıldandı oteline gitmek üzere ayağa kalkarken:

"Biri yaşadığı çağın yüzyıl gerisinde kalan bir adamla evlendi, öteki ise bir profesyonel zamparaya âşık oldu..."

Hafızanın insana oyunlar oynadığı bir gerçekliktir elbette. Ancak öyle şeyler vardır ki, hafızanın gücü yetmez onlarla oynamaya. O anıların karşısında pes eder ve en korunaklı yerinde saklamak zorunda kalır onları hafıza. Bazı şeyler insanların kısacık hayatlarında en temel faktörleri oluşturur. Onları unutamazsınız. Bilinçaltınıza gönderme çabası ise boştur. Gitmezler. Uygun bir anda dikilmeye hazırdırlar karşınıza sanki.

Aralık ayının başlarında otobüs Sarıyer'e yaklaştığında, cam kenarında oturan Hasan'ın da başına bu gelmişti işte. Uzun boylu, esmer, utangaç bir tavırla ve de usulca yanına yaklaşmakta olan adamı gördüğünde düşündüğü şeyler... Ölümü düşünüyordu Hasan, o sıralarda kendine çok uzak, ama bir başkasının hayatına dalmak üzere olan ölümü... 26 yıl önce, bir insan öleceğini bilir elbette diye düşünüyordu Hasan, Turhan'ı tedirgin bir halde beklediği çay bahçesinde. Ve her insan doğal nedenlerle vakti geldiğinde göçüp gitmeyi tercih eder diye devam ediyordu... Yatağında huzur içinde ölmek isteyenler ezici çoğunluktadır. Yaşarken anlamlı, iyi işler yaptıktan sonra ölmek isteyenler çoktur. Geride bir iz bırakmak isteyenler de öyle. Ölüm vakti geldiğinde en sevdiklerinin yanı başında olmasını ister insan elbette.

Ancak bazı ölümler var ki, dehşete düşürür insanı. Zamansızdır, anlamsızdır, insafsızdır, erkenden de erkendir bu ölüm-

ler. Ve daha gencecik yaşta vaktinizin çok azaldığını, her an ölümle burun buruna geleceğinizi hissedersiniz. Dahası bilirsiniz bunu. Öylesine iyi bilirsiniz ki, bir soluk daha fazla almak için canınızı dişinize takarsınız. Bazen de her şeye boş verebilirsiniz elbette. Nasıl olsa çok kısa bir süre sonra olmayacaksınızdır hayatta. Evet, böyle de düşünebilir insan. Ya hayata sıkıca sarılır ya da boş verirsiniz. Ama gencecik yaşlarda öyle kolay boş veremezsiniz. Dehşet bütün ruhunuzu sarar bu acımasız gerçek karşısında. O dehşetin hiçbir zaman yakanızı bırakmayacağını, bir daha hayatı asla sevemeyeceğinizi düşünürsünüz. Ölüme mahkûmsunuzdur artık. Ama bu doğal bir ölüm değildir. Ne zaman gelip bulacağını bilmiyorsunuzdur. Her an saklamak zorundasınızdır kendinizi ondan. Üstelik ölüm öncesi yaşamak zorunda kalacağınız korkunç olaylar da işin cabasıdır. Yaşamla ölümü sorgulayacak çok vaktiniz yoktur. Ama yaşanılası da çok az şey vardır. Berbat bir durumda olduğunuza karar verirsiniz. Çok az zaman vardır. Üstelik bu zaman da tam olarak sizin değildir. Özgür değilsinizdir bir kere. Düşman her yerdedir ve kaçacak çok az yer vardır. Damarlarınızdaki kan çekilip gitmiştir sanki. Gözünüzün feri sönmeye yüz tutmuştur. Henüz yirmili yaşların başında bir çocuksunuzdur. Ancak sırtınızda hayattan elini eteğini çekmiş seksen yaşında bir ihtiyarı taşır gibisinizdir. Sizin olmayan sizdir o. Veya öteki siz. O yaşlıyı hissedersiniz. Onunla olmaktan, onu içinizde, sırtınızda, ruhunuzda, hayatınızda taşımaktan nefret edersiniz, ama başka çareniz yoktur. O artık sizinledir, isteseniz de istemeseniz de. Her an ölümünüzü, ona ne kadar yakın olduğunuzu hatırlatıp duracaktır size. Öldüremezsiniz onu. Kovamazsınız. Sırtınızdan, ruhunuzdan kaldırıp atamazsınız. Yok sayamazsınız. Gölgenizden daha yakındır size. O sizsinizdir aynı zamanda...

Otobüsten indi Hasan Sarıyer'de. Arkadaşını aradı. Gelip onu almayı teklif etti arkadaşı otomobiliyle. Hayır, dedi ve biraz yürümek istediğini ekledi ardından. Birkaç sözcük, geçmişinden bugünün üzerine çullanıyordu sanki. *Gencecik bir adam,* diye geçirdi içinden, montuna sıkı sıkıya sarınırken. *Sanki daha dün gibiydi, o çay bahçesinde karşılaşmamız.* Ölümle yaşam düşmüştü zihnine, 26 yıl önce olduğu gibi. Ve ölüm galip gelmişti yaşama. *Yaşamın bir parçası olduğu için değil,* diye söylendi içinden Hasan, *zamansız, acımasız ve erken geldiği için.*

Bir banka oturup sigara yaktı. Boğazın bütün güzelliği serilmişti önüne. Seyredemiyordu ama. O ölümü düşünüyordu. Ölümden kaçan, ama ona kucak açmakta bir sakınca görmeyen, belki de ona mecbur olan bir adamı düşünüyordu...

İstanbul'da üniversitede okuyordu Turhan. Zeki biriydi. Babası o küçükken ölmüştü. İki ablası vardı ve ikisi de evlenip gitmişti. Altmış yaşlarında, ama en az yetmiş beş gösteren annesi yalnız yaşıyordu doğduğu küçük ilçede. Annesinin babadan kalan küçük bir emekli aylığı, ahırında üç ineği, küçük bir tarlası ve küçük bir evi vardı. İneğin sütünü satıyor, tarlada yetiştirdikleriyle beslenmeye çalışıyor, emekli maaşının üçte ikisini oğluna gönderiyordu İstanbul'a. Henüz lise sondayken, hem anlayamayacağını düşündüğünden hem de söylemek istemediğinden gizlemişti devrimci eylemlerini annesinden Turhan. Üzmek de istemiyordu annesini. Her akşam haberlerde yüreği ağzında radyodan oğlunun öldürülüp öldürülmediğini öğrenmeye çalışmasını istemiyordu Turhan. Anne, oğlunun iyi bir okulda okuyup adam olacağını; genç bir adama hiçbir faydası olmayan o küçük ilçede yaşamak zorunda kalmayacağını düşünüyordu. Gerçi bazı duyumlar alı-

yordu oğluna dair, ama ne zaman sorular sorsa, aksi bir tavırla kestirip atıyordu Turhan. Annesi de çaresiz susuyor, kuşku ve korkularını bastırmaya çalışıyordu.

Bu durum çok uzun sürmedi. Askeri darbenin ardından oğlunun arandığını öğrendi anne. Korkudan deliye döndü. Oğlu ne yapmıştı da aranıyordu? Oğlunun yaptıklarından haberi yoktu ama bir şeyler yapmış olmalıydı ki, asker arıyordu oğlunu. Telefonla, arkadaşları vasıtasıyla ulaşmaya çalıştı oğluna darbenin hemen ardından. Ama başaramadı. Turhan bir hafta sonra haber gönderdi annesine. Arandığını, kaçtığını haber verdi. Ve günün birinde kendisini görmeye geleceğini de ekledi. Haberi götüren sağlam biriydi, Turhan güveniyordu ona. Adam da olduğu gibi iletmişti haberi.

Annenin o günden sonra özlemi kat be kat arttı. Korkuları da öyle. Uyku düzeni altüst olmuştu. Oğlu rüyalarına giriyor, evi basılıyor, polisler don gömlek döve döve götürüyorlardı oğlunu. Bazen rüyalarında oğlunu gözlerinin önünde delik deşik ettiklerini görüyor, çok geçmeden de dehşet içinde uyanıyordu. Kan ter içinde kalıyor, kalkıp üzerini değiştiriyordu yaşlı kadın. Acaba oğlunu ne zaman görecekti? Allah göstermesin ama bir daha görebilecek miydi onu acaba? Her gün onlarca genç öldürülüyordu. Asker fellik fellik arıyordu oğlunu, demek suçu büyüktü. Turhan'ı adam öldürmüş olamazdı! O, karıncayı incitmeye kıyamayan biriydi çocukluğunda. Lise yıllarında da öyleydi. Uzun boyuna, heybetli görünüşüne karşın, yumuşak huylu, sessiz, kalender, pek gülmeyen, ama yüz hatları da sert olmayan bir delikanlıydı. Acaba ne halt yemişti bu oğlan? Bir türlü bulamıyordu kadıncağız.

İlçenin denizden yüksekliği yaklaşık bin metreydi. Kar erken yağardı ilçeye. Aralık ayına karakış derdi halk. O yıl ka-

rakış, adına yakışır bir iş yapmıştı. Yarım metreye yakın kar vardı, hava buz gibiydi. Havva Hanım patates haşlamış karnını doyurmaya çalışıyordu. Biraz da turşu vardı sofrada. Dışarısı sessizdi. Arada bir rüzgârın uğultusu geliyordu. Köpekler havlıyordu bazen. Başka ses yoktu. Bir ara karda ayak sesleri işitti Havva Hanım. Kulak kabarttı. Ses kesildi. Patatesini soyup ağzına götürürken aynı sesi bir kez daha duydu. Ses yaklaştı giderek. Ve evinin birkaç metre ötesinde durdu. Dikkat kesildi yaşlı kadın. Ve kapı vuruldu gece yarısına doğru. Yüreği ağzına geldi. Komşuları iki saat kadar önce gitmişti. O saatte, karda kışta kimseler gelmezdi evine.

"Anne benim, aç kapıyı donacağım," dedi kapıya birkaç kez eliyle vuran Turhan.

Neredeyse yüreğine inecekti yaşlı kadının. Oğlu kapıdaydı! Gece yarısıydı, bir kaçaktı ve kapıdaydı işte! Söz vermiş ve gelmişti! Ayağa kalktı, bir elini kalbinin üstüne koyup sendeleyerek gitti kapıya doğru. Bir an önce varmak istediği kapı, saatlerce yürüse ulaşamayacağı bir yere kadar çekilmişti sanki. Kapının tokmağına asılırken, "Sen misin oğlum Turhan?" diyebildi cılız bir ses tonuyla.

"Evet, ana kapıyı aç, benim," dedi aceleyle Turhan.

Sarıldı annesine Turhan. Bir daha sarıldı. Anasının yüzünü, gözlerini, sonra eğilip elini öptü. Ana, evlat kokusunu çekti içine.

"Otur oğlum," dedi anası, "çok üşüdün. Ocağın yanına gel de hemen ısın. Senin karnın da açtır. Ben hemen bir şeyler hazırlarım."

Yaşlı kadının eli ayağı boşalmış, şimdi de yemek hazırlarken birbirine dolaşmıştı. Bir yandan çok seviniyordu oğlunu gördüğü için, ama öte yandan sanki boğazına sarılacak kadar güçlü, soluğunu kesecek kadar amansız bir sıkıntı vardı içinde. Belli

etmemeye çalıştı bunu oğluna. Turhan karnını doyurdu pek konuşmadan. Birbirilerini kaçamak bakışlarla süzdüler bu arada. Ama ana dayanamadı. Defalarca kalkıp kucakladı oğlunu. Ve artık her şeyi öğrenmenin zamanı geldiğini düşünerek, "Oğlum ne geldi başına, neden her yerde arıyor seni polisler?" dedi.

Artık olup biteni saklamaya gerek görmedi Turhan.

"Ana," dedi kadının küçük elini avuçlarının içine alarak, "liseden bu yana devrimci hareketlerin içinde yer aldım. Sen köy kadınısın. Bunların ne olduğunu anlat deme bana, anlayacak halde değilsin. Sadece şunu bil. Bizler yoksulların, ezilenlerin yanındayız. Onlar için savaşıyoruz. Beni ölesiye merak ettiğini biliyorum. Sen annesin. Ve ben senin tek oğlunum. Yemedin içmedin bana verdin. Okumaya gittim, ama üniversiteyi bitiremedim. Çok olaya karıştım. Ve polis ülkenin her yerinde arıyor beni. Ne kadar kaçarım bilemem ana. Yüzüm ilginç. Akılda kalır. Bir gören bir daha unutmaz. Boyum desem, lanet olsun kime çekti bilmiyorum, uzunum. Neyse ana, senden metin olmanı istiyorum. Buralarda olacağım bir süre. Ama evde kalamam. Köyde de kalamam. Bizim dağlara çıkacağım. Biraz idare ederim oralarda. Sonra ne olur bilmiyorum. Şimdi biraz sonra kalkıp gideceğim ana. Sakın itiraz etme. Çünkü her an gelebilir buraya polisler..."

Sesini çıkarmadan sonuna kadar dinledi oğlunu kadın. Diyecek bir şeyi yoktu. Dua etmekten başka yapacak bir şeyi olmadığı gibi. Sıkıca giyindi Turhan. Yanına bir çanta aldı. İçine yiyecek, birkaç parça giysi, kalın bir pardösü koyup attı sırtına. Tabancasını bir kez daha kontrol etti ve yola koyuldu, annesini sıkı sıkı sarıp kucakladıktan sonra.

"İnşallah senin de başını derde sokmam hoca," dedi Turhan annesiyle karşılaşmasını anlattıktan sonra Hasan'a, "git-

tiğim her yere uğursuzluk getiriyorum da. Aldığım haberlere göre ben çıktıktan bir gün sonra anamın evini basmış, hırpalamışlar yaşlı kadını."

"O da laf mı Turhan?" dedi Hasan. "Sen anlattın durumunu zaten. Ayrıca senin yaşadıkların hakkında epey bir şey biliyorum. Hem burası temiz. Benim hakkımda takibat yok. Okulu bitirdim. İşime gidip geliyorum. Bir süre burada kalabilirsin istersen. Bu arada darbenin ilk günlerinde benim de babamı hırpalamıştı herifler, devir berbat, oluyor böyle şeyler..."

Teşekkür etti Turhan, içten bir gülümsemeyle. Hiç beklemiyordu böyle bir şeyi çünkü ve bunu da itiraf etti Hasan'a. Güldü Hasan.

O gece büyük bir rakı almıştı Hasan. İçip içmediğini sordu Turhan'a. Sormalıydı, zira o dönemde devrimcilerin çoğu içkiye karşıydı. Mücadeleyi zayıflatıyordu içki! Bir de küçük burjuva yozlaşmasına delalet ediyordu! Ama Hasan'ın umurunda değildi böyle şeyler. O hem içerdi, hem de mücadele edebilirdi. Turhan da içiyormuş arada bir.

"Uzun zamandır, kendimi bu kadar rahat hissetmedim hoca," dedi şişeyi işaret ederek, "şunu boğalım bir güzel."

İyi bir masa yaptılar. Rakıya eşlik edecek yardımcı aktörlerin hemen hepsini çıkarmıştı Hasan buzdolabından. Kadehleri tokuşturdular. Turhan güldü hınzırca ilk yudumun ardından.

"Umarım, ben burada keyif yaparken arkadaşlarım polis te işkence görüyor diye düşünerek gülmüyorsun kendine," dedi Hasan.

"Neden böyle düşündün?" dedi Turhan.

"Sizin hareket çok sert Turhan, bizde de yasaklar var, ama sizde daha çok. Bir keresinde sizden bir akrabam, bizim arkadaşların İzmir'de İnciraltı yurtlarında aşna fişne işlerine

fena takmış ve, "Biz devrim peşindeyken sizinkiler karı kovalıyor,' diye bağırmıştı bana."

"Haklısın. İnsani olan çok şeyi yasakladık kendimize. Daha bir tek kız arkadaşım olmadı biliyor musun."

"Benim de öyle. Zaman mı kalıyordu ki bu işlere Turhan. Kız arkadaş dediğin ilgi ister erkekten. Ne kadar devrimci olursa olsun sonunda kadın ayrıca."

"Senin peşine neden düşmedi polis anlayamadım. Beni yanlış anlama ama, bu işte bir terslik var. Sakın ilişkilerini çözmek için rahat bırakmış olmasın seni adamlar?"

"Sanmıyorum. Bunu şimdiye kadar anlarlardı zaten. Kimseyle görüşmüyorum. Ayrıca arkadaşlar da benimle görüşmeye can atmıyor. Bu arada hemen darbe öncesinde Arnavutçu çizgiye karşı çıktığım için, biraz dışlandığımı da hissediyordum. Şayet polis bunu biliyorsa, onlara verebileceğim pek bir bilgi olmadığını düşünmüş olabilirler. Sen neden kalmadın ilçede? O dağlarda, yaylalarda, polisin bilmediği tanıdıklarının yanında yıllarca saklanabilirdin."

"Haklısın hoca, ama hareket istedi İstanbul'a gelmemi. Büyük darbe yedik. Çok arkadaşımız içerde. Lider kadronun yarısı da öyle. Öldürülenler oldu çatışmalarda. Bir kısmı yurtdışına çıkmak zorunda kaldı. Biraz olsun toparlanabilmek için bana ihtiyaçları varmış."

"Peki, bir şeyleri toparlama şansınız var mı Turhan?"

"Bakacağız hoca," diye kaçamak bir yanıt verdi Turhan.

"Neyse, bunlar sizin hareketi ve seni ilgilendiren şeyler," dedi Hasan, "ama emin ol çok endişeliyim senin için. Yahu öyle bir yüzün var ki, gören bir kez daha unutamaz. İkincisi ise bayağı boylu bir adamsın. Bu koşullarda hem harekete katkı yapacak, hem de nasıl kaçacaksın her yerde arandığın, üstelik de tanındığın polisten?"

"İnan bunu ben de bilmiyorum" dedi Turhan, iki elini yana açarak.

Kimin ne zaman, nerede, neden muhbir olacağı bilinmeyen o olağanüstü dönemde, her iki adam da birbirlerine tam olarak açılmaktan çekiniyordu. Dolayısıyla da konuşmalar biraz bildik şeyler üzerinden gidiyordu. Ancak Turhan'ın niyeti en azından birkaç gün kalmaktı o evde. Ve Hasan da bu durumda bazı taleplerini, kuşkularını, hatta korkularını dile getirmek zorundaydı.

"Turhan," dedi adamın gözlerinin içine bakarak, "burada birkaç gün kalabilirsin. Daha fazlası senin için de benim için de tehlikeli olur hoca. Ben sanırım heriflerden yırttım dediğim gibi. Ama şimdi bir kaçağı barındıracağım evde. Üstelik senin adamların iki kez silah çekti bana. İki kez de eşek sudan gelinceye kadar dayak yedim heriflerden."

"Yapma yahu!" dedi Turhan. "Gerçi bizimkiler hemen her fraksiyonla kavgalıydı ya..."

"Bunlar artık geçmişte kaldı Turhan, öylesine söyledim zaten, dert etmiyorum," dedi Hasan rahat bir tavırla, "şimdi sorun senin bundan sonra ne yapacağın."

Silahın peynir ekmek gibi alınıp satıldığı, tuvalette bile insanların yanında bulundurulduğu bir diyarın çocuklarıydı ikisi de. Onun için rahattı Turhan bu konuda. Silahını çıkarıp masanın üzerine koyarken, gözlerinin içine baktı Hasan'ın.

"Bir sakıncası var mı hoca?" dedi masaya dönerken.

"Kız gibi on dörtlü ulan bu," dedi Hasan.

"Sende yok mu silah?"

"Vardı, ama," dedi Hasan, "sattım onu bir süre önce. Hayır, hayır bu yavrunun bir sakıncası yok... Bu arada benim fikrimi sorarsan, kesin olarak yurtdışına gitmen lazım senin

hoca. Örgüt ne der bilemem elbette. Ama İstanbul'da kalırsan polis bulacaktır seni. Ayrıca bunu senin de iyi bilmen gerekir, polis seni bulduğu yerde öldürecekmiş. Mimlemişler seni bir kere. Sizin arkadaşlardan biri bizimkilere söylemiş birkaç ay önce. İşkence seanslarında polis sana ana avrat sövüp bulduklarında öldüreceklerini söylüyormuş sizin arkadaşlara. Hem eylem halinde olup hem de istediğin gibi saklanamazsın dostum. Umarım her şeyi halleder ve kaçarsın dışarıya."

"Bilmiyorum," dedi Turhan düşünceli bir ifadeyle.

"Şayet heriflerin eline düşersen çok ağır işkence göreceksin. İntikam alacaklar senden. Ayrıca aktif birisin, onun için çok sıkıştıracaklar seni," dedi Hasan, öfkeli bir ses tonuyla.

"Aynen öyle hoca," dedi Turhan, "bu dünyaya geldiğime pişman edeceklerdir beni, eminim bundan. Bana en berbat cehennemi yaşatacaklarını biliyorum. O cehennemden kurtulabilmek için koşa koşa ölüme gitmek isteyebileceğimi, ölümü bir kurtuluş olarak göreceğimi çok iyi biliyorum. Ama içeriye düşmeye, yani işkenceye hiç gelemem. Ellerine düşmeyeceğim o heriflerin!"

"Bunu bu harekete girerken düşünmen gerekmiyor muydu Turhan?" dedi Hasan.

"Orası öyle elbette, ama ben işkenceye tahammül edemem," dedi Turhan kararlı bir ses tonuyla, "o heriflerin eline düşmektense öldürürüm kendimi!"

"Senden intikam alacaklarından çok çekiniyorsun sen Turhan," dedi Hasan, "belli ki adamları bu kadar kızdıracak bir şeyler yapmış olmalısın."

"Senden gizlenecek bir tarafı yok," dedi Turhan umutsuzca, "üç dört kez yaralamalı çatışmaya girdim polisle. Her seferinde yırttım. Bunu başardım, ama çember çok daraldı ar-

tık. Beni bulmayı çok istiyorlar ve bulurlarsa doğrayacaklar. İnanılmaz öfkelilermiş bana, senin de az önce söylediğin gibi."

Bir süre sustu Turhan. Bacaklarını uzattı, kocaman elleriyle oturduğu sandalyenin kenarlarına sertçe bastırdı. Boşalan kadehini doldurdu Hasan.

"Adamlarla bir de alay ettim hoca," dedi Turhan, "daha doğrusu öyle davranmak zorundaydım. Bir çatışmada yaralandım. Kalkıp kaçamayacak kadar ağır değildi yaralarım, ama kaçamazdım. Silah vardı yanımda ayrıca. Silahı attım. Yanımda bir polis yatıyordu, yaralı ve baygındı. Bir arkadaşımız da ölmüştü. Polis feci kan kaybediyordu. Yapacak bir şey yoktu? Her ikisinin de kanından sürdüm bolca başıma, yüzüme, kalbimin üzerine. Adamlar çarçabuk yanımıza geldiler. Neden onlarca mermi sıkmadılar üzerime hâlâ bilmiyorum. Ama sıkmadılar işte. Öylece baktılar. Özel bir birlikti sanırım. Sonra da yanlarındaki polislere alın bu ibneyi götürüp morga bırakın dediler."

"Yani sen hafif yaralı olarak morga kaldırıldın," dedi Hasan şaşırarak, "hiçbiri anlamadı mı senin sağ olduğunu?"

"Polisler amatördü," dedi Turhan düşünceli bir tavırla, "yaşları kırka yaklaşıyordu. Emekliliklerine az vardı anlayacağın. Bilirsin o yaşlarda pek başlarını derde sokmak istemezler. Pek de hevesli değiller artık bir yaralıyla, kaçakla cebelleşmeye. Alalım şu ibneyi teslim edelim de kurtulalım diyorlardı başımda. Sonra çekiştirip bir araca attılar beni. Ölü taklidi yapıyordum. Herifler yediler. Gece vaktiydi zaten çatışma çıktığında. Gece yarısına doğru morgda buldum kendimi. Acayip gülesim geldi ama yeri değildi tabii ki. Zor tuttum kendimi. Bir yandan da bacağım hâlâ kanıyordu. Ulan anlayacak burada biri benim sağ olduğumu diye düşünürken, tek

bir görevli kaldığını gördüm morgda. Yerimden ağır ağır kalktım. Suratımı ekşittim. Belime uzandım. Adamcağız donup kaldı. Çığlık bile atamadı. Yüzü kireç gibiydi. Dur işareti yaptım. Sakın bir şey yapmaya kalkma! Yoksa öldürürüm gibilerinden baktım adama. Anladı beni. Olduğu yerde kaldı. Ağzına bir tıkaç soktum. Ellerini arkasından bağladım. Pencere kenarındaki bir boruya bağladım herifi sonra. Elbiselerini istedim. Takım elbise giyiyordu. Allah'tan uzun boyluydu, ama yine de yedi sekiz santim kısaydı benden. İdare ederdi giysileri gece vakti. Ve yürüyüp çıktım oradan. Sonradan polisler öğrendi bu numaramı tabii ki ve küplere bindiler. Yani şimdi heriflerin ellerine canlı düşemem Hasan."

Haklıydı Turhan. O dönemde, kendilerini kızdırmayan devrimcilerden bile intikam alıyordu polisler. Bir de Turhan'ın vaziyetini düşününce, aman Tanrım, dedi içinden Hasan. Bir süre baktı bu inanmış devrimcinin yüzüne. Devrimin silahla olabileceğine yürekten inanıyordu Turhan. Arkadaşları yanında değildi. Neredeyse dağılmış bir hareketi ayağa kaldırabilmek için dışarıda kalan yoldaşlarıyla el ele vererek çalışacaktı. Acaba parası var mıydı? Sordu bunu Hasan, lavaboda yüzünü yıkadıktan sonra gelip yerine oturan konuğuna. Varmış parası.

Çocukluklarını konuştular. Yapmak istediklerini, hayallerini, başlarına gelenleri, kaderlerini, gelecekte olabilecekleri... İyi gelmişti bu konuşmalar Turhan'a. Biraz olsun rahatlatmıştı kendini. Artık uykusu geliyordu. Yatmak için izin istedi. Koltukta yatabileceğini söyledi Hasan. Bir battaniye çıkardı. Yastık verdi konuğuna. On beş dakika sonra horlamaya başladı Turhan. Uyandırmaya kıyamadı konuğunu Hasan. Biraz sonra o da gidip yattı.

Sabah kahvaltı yaparız düşüncesindeydi Hasan, ancak Turhan çocuk gibi uyuyordu. Uzayan perçemleri alnına düşmüştü. Yüzünde sertlikten eser yoktu. Bilge gibiydi de aynı zamanda. Çocuk bilge? İçinde bir çocuk taşıyan dev bir adam. Uzun süre baktı yüzüne Hasan. Kaderine gülümsedi acı acı. Ve kararlaştırdıkları üzere paspasın altına bırakarak anahtarı çıktı evden.

O gün aramadı Turhan. Birkaç yere telefon etti Hasan. Hayır, onu gören ya da haberi olan yoktu. Meraklandı. Acaba başına bir şey mi gelmişti, yoksa konuştukları gibi evden hiç mi çıkmamıştı. İşten akşam saatlerinde çıktı ve doğruca eve gitti. Paspası kaldırıp altına baktı. Anahtar oradaydı ama Turhan evde yoktu. Masanın üzerinde bir not vardı:

"Sevgili dostum. Bir gecelik için bile olsa bir kaçağı konuk ettiğin için teşekkür ederim. Sana daha fazla yük olmak istemem. Başını derde sokamam. Sen temiz kalabilmeyi zaten zar zor başarabildin. Benim ne olacağım belli değil. Harika bir sohbetti. Umarım, en kısa zamanda bir kez daha rakı keyfi yaparız seninle, şayet sağ kalmayı başarabilirsem. Elveda..."

Durumu anlamıştı Hasan. O gerçekten de başka bir insana yük olacak biri değildi. Mert bir insandı. Yalanı, entrikası yoktu. Düzgün bir adamdı Turhan. Umarım, dedi içinden Hasan, umarım başına iş almadan yurtdışına atarsın kapağı, kocaman çocuk.

Aradan yirmi gün geçmişti ve izine rastlayan olmamıştı Turhan'ın. Aramamış, haber göndermemişti. Sanırım polisle köşe kapmaca oyunu iyice ciddiye bindi, diye düşündü Hasan.

Ama çok endişeliydi. Bu dev çocuğun ölmesi korkunç bir şey olurdu. O yaşamalıydı. İyi de nasıl? Bu soruyu belki on kez sordu kendine, işyerine doğru yürürken Hasan.

Masasına geçip oturdu. Çaycıya bir büyük çayla tost söyledi ve yan masadan bir gazete çekti önüne. Birinci sayfada askerlerle ilgili bir yığın haber vardı. Yüzünü buruşturarak göz gezdirdi haberlere. Ve çevirdi sayfayı...

Oradaydı... Bir vesikalık resmini koymuştu habere gazete.

Şöyleydi kısacık haber:

"İstanbul Sarıyer'de polisin dur ihtarına silahla karşılık veren sol terör örgütü üyesi Turhan Yaman, çıkan çatışmada öldürüldü. Polisin verdiği bilgiye göre, teröristin üzerinde bir on dörtlü tabanca ve iki şarjör çıktı. Bu arada çatışmada bir polis ayağından yaralandı."

Başından ne kaynar sular döküldü Hasan'ın ne de şaşırdı. Bir şeyi çok iyi anladı ama. Turhan ele geçmemeye kararlıydı. İşkence görmeyecekti. Hapis yatmayacaktı. Feci bir intikamın kurbanı olmayacaktı. Buna kararlıydı. Polise karşı durmaya çalışmış, çatışmış ve üzerine çekmişti adamları. Ve delik deşik edilmişti o genç bedeni.

O sıralar haberler polis bülteni gibiydi. Polis neyin yazılmasını istiyorsa o yazılıyordu. Öldürülen insanlar mutlaka dur ihtarına uymamış ve silahlarına sarılmış oluyordu!

Ama Turhan'ın haberi doğru, dedi Hasan içinden. O, ne olmayan dur ihtarına uymuş, ne de teslim olmuştu. Çatışmaya girmiş ve öldürülmüştü.

Soğuk bir kış günü akşamüzeri Hasan'ın son çıkan kitabı için imza ve söyleşi düzenlenmişti, daha çok sol kökenli insanların müdavimi olduğu bir kafede. İşletmeciler, Hasan'ın üniversite yıllarından tanıdığı bazı yoldaşların da geleceğini söylediler. Bazılarını darbeden bu yana görmemişti Hasan. Sevindi bu habere. Kitabının satışları iyi gidiyordu. Ayrıca iyi bir roman yazdığını da düşünüyordu. Kafeye çok sayıda okurunun da geleceğini biliyordu. Ama içinde bir sıkıntı vardı yine de. Yeni sevgilisi Funda'yla evinde birlikteydi. Söyleşinin başlamasına yarım saat vardı. Evi yakındı gideceği yere. Ona söyleşiye gelmesinin uygun olmayacağını söyledi keyifsiz bir ses tonuyla.

"Neden?" dedi Funda, "orada olmayı istiyorum, biliyorsun?"

"Okurlarımla rahat bir ortamda olmak istiyorum," dedi Hasan, "zaten kırk yılın başı görüyorlar beni. Konuşmak, özel bir şeylerini paylaşmak, yarenlik etmek istiyorlar. Çoğu da hayranlarım. Sen hem sıkılırsın iki saat boyunca, hem de sen yanımda olduğun için tedirgin olabilirler. Ayrıca orada bütün zamanımı onlara vermemi isterler. Hak veriyorum onlara. Çünkü hayranı oldukları, sürekli takip ettikleri bir insanım. Gönül bağı gibi bir şey bu Funda. Bu arada dediğim gibi en fazla iki saat sürer bu iş. Sonra muhtemelen bir bara gideriz. Sen de katılırsın o zaman aramıza. Çünkü o ana kadar çok şeyi konuşmuş oluruz zaten. Barda keyif yapacağız artık. Ve öyle keyifli bir yerde de yanımda olmanı isterim."

Gönülsüzce kabul etti Funda bu öneriyi.

Hafiften çiseleyen yağmurda paltosunun yakasını iyice kaldırıp ensesini örttü Hasan. Ensesinden çok çekiyordu kışları, tıraş olduğunda. Sanki bulunduğu yerdeki bütün rüzgârlar ensesine geliyordu. İyice gömdü kafasını vücuduna yürürken.

Salonun ortalarına doğru duvara yakın bir yerdeydi oturacağı masa. Üzerinde kitapları vardı. Adının yazılı olduğu bir isimlik ve bir bardak da su vardı masanın üzerinde. Oturacağı yeri şöyle bir göz ucuyla süzdü. Duvara baktı ve otomatiğe bağlanmış gibi sandalyeyi duvara iyice yaklaştırdı. Ve o anda buruşturdu yüzünü. Ama belli etmemeye çalıştı. Sonra utandı, kulakları yanmaya başladı. Eski yoldaşlarının olduğu bir mekânda bile sırtını duvara yaslama gereğini duyduğu için öfkelendi kendine. Kaçamak bakışları dolaştı salonda bir süre. 12 Eylül öncesinin çatışma ortamında bir önlemdi devrimciler için sırtı duvara vererek oturmak. Sizi avlayacak olanı görür önlem alabilirdiniz böylece. Ve bu alışkanlık artık çoğu devrimcide bir davranış kalıbına dönüşmüştü. Ortada tehlikenin varlığını hissetmenin önemi yoktu. Doğal bir refleks olup çıkmıştı bu tavır.

Oturdu ve salonu gözden geçirdi bakışlarıyla. On kadar eski arkadaşı gelmişti söyleşiye. Çoğunu tanıdı. Arkadaşlarının masalarına gitti. Tokalaştılar. Dikkatle izlediler birbirlerini. Daha dün yirmili yaşları sürüyordu bu adamlar, diye geçirdi içinden Hasan, kendini de ekleyerek. Evet, bunlar o çocuklardı. O deli fişek delikanlılar, o ele avuca gelmeyen genç adamlardı bunlar. Ama artık gençliklerinden eser kalmadı diye düşündü. Bir kısmının kendisi gibi birer yorgun demokrat olduğunu biliyordu, duyuyordu, ama kimseyi de kınamaya kalkmıyordu. Bu hakkı kendinde görmüyordu gö-

remezdi. O bir yazardı. Ve işi insanları kınamak değil, anlamaktı. Bazıları, hiç değişmemişsin, dedi Hasan'a. Aynı cümleyi o da bazı arkadaşları için sarf etti. Güldüler, birbirlerine söyledikleri pembe yalanın tadını çıkarırcasına.

Yazı serüveni, insan, hayat, ülkenin bitip tükenmek bilmeyen, asla da çözülmeyen sorunları üzerine bir saat kadar söyleşti Hasan okurlarıyla. Daha sonra kitaplarını imzaladı. Masaları tek tek dolaştı. Her okurunun hatırını sordu, birkaç cümlecikle de olsa. Ve o gece âdet olduğu üzere kendisiyle rakı içmek isteyen okurlarıyla bara gitmeye karar verdiler.

Okurlarına bir barın adresini verdi ve sevgilisini aradı Hasan. Ama telefona yanıt vermedi Funda. Birkaç kez daha denedi, sonunda ölgün bir ses tonuyla telefonu açan Funda, "Ben eve gidiyorum," dedi, "sen keyfine bak."

Birden öfkeyle bağırdı Hasan:

"Sana en fazla iki saat sonra bu işin biteceğini söyledim. Ve yanımda olmanı rica ettim barda. Sen de kabul ettin. Saçmalama. Sevenlerimizle bir arada olacağız. Gelip alayım ya da sen gel diyeceğim, arıyorum seni ve sen eve gidiyorum diyorsun bana. Bu nasıl bir tavır?"

"Bilmiyorum."

"Neyi bilmiyorsun?"

"Gelip gelmeyeceğimi."

"Yahu iki adımlık yer. Yanımda istiyorum seni. Bildiğim kadarıyla bir işin de yok. Gece yarısına kadar benimle kalacaktın çünkü. Çok keyifli geçer böyle akşamlarımız. Gel şuraya yahu!"

"Yok, yok, ben eve gideyim."

"Bir şeye mi gücendin Tanrı aşkına Funda?"

"Hayır."

"Rahatsız mısın?"

"Hayır."

"Bana mı kırıldın?"

"Hayır."

"O hiçbirini görmediğin kadınları mı kıskandın?"

"Hayır."

"Neden gelmiyorsun o zaman? Neden kırıyorsun beni, böyle keyifli bir günümde?"

"Bilmiyorum."

"Lanet olsun, sen hiçbir halt bilmiyorsun, ama ben bir şeyi iyi biliyorum artık."

"Neyi?" diye sordu buz gibi bir ses tonuyla Funda.

"Sana cehennemin dibine kadar yolun olduğunu hemen söylemem gerektiğini," dedi Hasan ve telefonu yere atarak ayaklarının altında dağıttı sokakta.

Bara yarım kilometre kadar vardı. Yürürken kendine söyüp sayıyordu Hasan: *Ulan salak herif, kaç kez yemin ettin, kaç kez söz verdin kendine, bir daha babalarından sevgi görmediği için hırçınlaşan, olmadık işler yapan kadınları hayatına sokmayacağına dair! Kaç kez söz verdin, senden önceki ilişkisinde onuru, kadınlığı yerlere çalınan kadınlarla ilişki kurmayacağına dair. Adamlar eşeğe verdiği değeri vermiyor bu kadınlara. Köle gibi kullanıyorlar onları. İlişkilerinde kendileri olamıyorlar. Yaptıkları her türden eziyeti sevgi kılıfıyla kamufle ediyorlar. Kıskanıyor, dayak atıyor, sosyal yaşamını kısıtlıyor, işinden ediyor, kendine mahkûm ediyor, bedenini hoyratça kullanıyorlar. Üstelik bu kadınların çoğu da üniversite eğitimi almış! Aklını başına al evlat, bu kadınlar üniversite eğitimi filan almamış. Onların okuduğu okulun adı yüksek ilkokul, anladın mı, yüksek ilkokul! Üniversiteyi görece biraz daha iyi koca bulmak için okuyor bu kadınlar, başka da amaçları yok çoğunun.*

Sen salak mısın oğlum, hâlâ anlamadın mı bunu? Ha anladın, tabii ki anladın, ama nasıl anladın? Yazılarında, ilişkileri tartışma seanslarında anladın bunu. İnsanlara söyledin, aman şunu yapmayın, bunu yapmayın dedin! Peki, kendin ne yaptın? Ne kadar kurtarabildin kendini, o kadınların pis tuzaklarından? Beceremedin bunu değil mi? Sakın sadece vicdanına yükleme bu işin günahını. Vicdanlı birisin, anladık. Tamam. Ama aynı zamanda safsın ulan sen! Hatta salağın tekisin! Bak neler söylüyorsun kendine. Bara az kaldı. Yüz metre. Karşılarına çıkacağın insanlar sıradan okurların değil, fanatik hayranların onlar. Yıllardır seninle iki kadeh rakı içerek sohbet etmek için bekliyorlar. Şimdi bu asık suratla mı çıkacaksın karşılarına? Sorarlarsa ne diyeceksin o insanlara? Sevgilim beni anlamadı, kavga ettik, cehennemin dibine git dedim mi diyeceksin ha? O güzel insanların, en keyifli gecesini berbat mı edeceksin aptallıklarınla? Aklını başına al oğlum. Hayatına sokacağın kadına biraz bak, biraz gör içini. Hani içgörü uzmanıydın sen? Anlardın o insanların içindeki şeytanın ne halt yiyeceğini! Nah anlardın, hadi itiraf et bakalım.

Yürü, lan yürü... Bir daha senden önce acı çekmiş, bir erkek bozuntusunun kişiliklerini paçavraya çevirdiği kadınlara psikiyatrlık taslama. Günlerce, aylarca onların yaralarını sarmaya kalkma. Belki sararsın, belki de başarısızlığa uğrarsın, belli olmaz bu. Ama sonuca bak oğlum sonuca. O ezilmiş kadın gider sonunda, kendini bir halt sanmaya kalkan biri olarak çıkar karşına. Aslında önceki adam onu asla hak etmemiştir! Bin bir kez sövüp sayar adama. "O pezevenkle" birlikte olup ruhunu kirlettiği için nefret eder kendinden. Bunları çok açık bir şekilde söyler sana. Sığınır kucağına. Sarılıp uyur seninle. Onu ne kadar da iyi anladığına dair bin kez yemin eder sana. Ne kadar iyi bir insansın sen... Kadın ruhundan çok iyi anlıyorsun. Sen mükemmel bir erkeksin. Tam aradığım adamsın

sen... Ne güzel değil mi? Bir kadının tam da aradığı adam olmak. Peki, nereye kadar ulan, nereye kadar o kadının aradığı adamsın sen ha? Biraz olsun kendini toparlayana kadar! Daha ötesi yok. Peki, ne düşünüyor bu kadın o zaman? Sen onu sevdiğine, ona değer verdiğine, sosyal piramidin ondan çok yukarılarında yer almana rağmen onu hayatına aldığına göre, demek ki çok önemli birisi o kadın. Böyle düşünmeye başlar işte. Ve o anda kesilmiştir biletin. Ha, sen bunu kolay anlayacak bir erkek değilsin, itiraf et bakalım, salak herif! Hadi, korkma, tiksinme kendinden ve itiraf et. Bu akşam başına geldi işte.

Hay anasını satayım, bara da geldim, diyorsun değil mi içinden şimdi. Hayır, bu kafayla içeriye girme. Bir sigara yak. Gerekirse, az ilerideki bara git. Bir kadeh içki iç. Bu arada sinirlerine hâkim olmaya çalış. Kendini düzelt. Suratından düşen bin parça. Normal görünmeye çalış. Bunu başaracak zamanı ayır kendine.

Kadın erkek eşitliğini elbette savunacaksın hödük, sen böyle bir kültür aldın. Ama dikkat et, bunu hak edecek kadınlarla birlikte olmaya bak. Özgürlük ilginç bir olgudur. Ayı balı fazla bulunca karnını doyurduktan sonra kalanı kıçına sürermiş. Bunu hiç unutma. Özgürlüğü fazla bulan insanlar da böyle yapar işte.

Daha düne kadar o kadına yemekleri sen hazırlıyordun değil mi, özenle. Senden önceki ilişkisinde aldığı yaraları sarması için geceni gündüzüne katıyordun. Saatlerce kucağında yatıp uyumadı mı? Ona sevilmenin, adam gibi sevilmenin hazzını yaşatmadın mı? İşten yorgun gelecek diye, her işi yapmadın mı? Kitap bile okumak istemeyen bu kadına, bütün deneyimlerini sabahlara kadar tane tane anlatmadın mı? Kendisini geliştirip, güçlü bir kadın olarak hayatta adını duyurması için elinden geleni yapmadın mı? Onun bu hayatta çok şeyi hak ettiğini defalarca söylemedin mi ona? Cinsellikten bihaber bir kadına, bu işin sırrını öğretmedin mi? Sevişirken, işte bu, sevişmek bu diye çığlık atan o kadın değil miydi? Evet, oy-

du değil mi? Hangi kadındı bu peki, hiçbir neden göstermeden seni bu akşam üzen, o kadar dil döktüğün halde, en güzel gecelerinden birinde yanında olmayan kadın? Senin sevdiğin kadın ha!

Gir içeriye artık romancı efendi. Suratını asma ama. Kadına cehenneme gitmesini söylediğin için de kendine sövüp durma. Bırak vicdanının yakasını artık. İnsanlar cehennemde yaşamak istiyorlarsa bu dünyada bırak yaşasınlar. Sana ne! Sen Tanrı mısın ki, cehennemden cennete koymaya kalkıyorsun onları? Kimsin sen ey romancı?

Söyle bakalım kimsin?

"Hocam hâlâ kuru fasulyeyi eskisi gibi yapabiliyor musun? Yine parmaklarımızı da yer miyiz?" dedi Hasan, adam telefonu açar açmaz.

"Özür dilerim," dedi meraklı bir ses tonuyla adam, "siz kimi aramıştınız?"

"Seni aramıştım eski dost, sesimizi bile unuttun bakıyorum da. Ben Hasan, reis..."

Birkaç saniye sustu adam. Sonra birden sevinç ve heyecan karışımı bir ses tonuyla, "Yahu söylesene hocam senin olduğunu, ben de çıkarmaya çalışıyorum, benim kuru fasulyeyi kim bu kadar iyi bilebilir diye, deminden beri. Demek unutmamışsın bizim maharetimizi. Nasılsın?"

"İyiyim be hocam," dedi Hasan, "yıllardır görüşmedik seninle. Hayat bir yerlere savurdu hepimizi biliyorsun. Neyse, sen neler yapıyorsun? İstanbul'u terk ettikten sonra birkaç kez konuştuk seninle gerçi. Şimdi nerdesin?"

"Hâlâ İzmir'deyim," dedi Cemal, "buralardan ayrılmaya da hiç niyetim yok. Keyfim yerinde."

"Hocam, hanımefendi ne yapıyor?" dedi Hasan, "bildiğim kadarıyla bir mimarlık bürosu açmıştı yıllar önce İzmir'de."

"Aysel iyi hocam," dedi Cemal, "mimarlığa devam."

"Kuru fasulye bir gün önceden suya konuluyordu değil mi Cemal?" diye sordu Hasan.

"Evet, öyle," dedi Cemal, "ne yapacaksın, benim mesleğimi elimden almaya mı karar verdin?"

"Yok, ben iyi bir adamım," dedi Hasan gülerek, "İzmir'deyim ve yarın sana uğramak istiyorum."

"Yapma yahu," dedi Cemal heyecanla, "madem buradasın, neden bu akşam gelmiyorsun yahu?"

"Birilerini görmem gerekiyor bu gece," dedi Hasan, "bu arada fasulye için hazırlanman gerek hoca. Yarın görüşürüz."

Gaziemir'de, cadde üzerindeki kafeteryayı uzaktan gördüğünde, işte bizim oğlanın yeri, dedi içinden Hasan, muhtemelen temiz bir yer, Cemal titiz bir adam çünkü. O her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünen biriydi eskiden de. Kapıda karşıladı Hasan'ı Cemal. Birbirlerini neredeyse otuz yıldır tanıyan, nice eyleme birlikte giden iki eski dost samimi bir havada sarıldılar birbirlerine. Kısa bir hal hatır sormanın ardından geçip oturdular pencere kenarında bir masaya.

Mekân gerçekten de hoştu, Hasan'ın tahmin ettiği gibi. Genç, orta yaşlı herkesin kendini rahat hissedebileceği bir yer yapmış Cemal diye düşündü. İçeride yirmiye yakın masa vardı ve neredeyse tamamı doluydu.

"İşler iyi galiba," dedi Hasan eski dostuna dönerek.

"Ne derler, geçinip gidiyoruz işte. Şimdi bırak işi gücü de, hangi rüzgâr attı seni buraya? Bana kalkıp da senin kuru fasulyeni özlediğim için İzmir'e geldim demeyeceksin, değil mi?" dedi Cemal.

"Telefonda dediğim gibi, İzmir'de işlerim vardı ve gelince de seni görmeden dönmeyeyim İstanbul'a diye düşündüm," dedi Hasan.

"Öyle olsun bakalım," dedi Cemal, "ama amacın ne olursa olsun çok iyi yaptığını söyleyeyim sana hemen hoca. Bu arada bu gece bizde kalıyorsun. Aysel'e de söyledim. Kuru-

nun yanında Ege mezeleri de var. Ben de senin onları sevdiğini unutmadım dostum."

Haklı, diye söylendi içinden Hasan, bu iyiden öte adam. O gerçekten iyi biriydi. Yardımseverdi. İnsanları bıkıp usanmadan ikna etmeye çalışırdı. Hiçbir şeyi zorbalıkla elde etmeye çalışmazdı. Başka çare kalmadığında ancak şiddete başvurulmasından yanaydı Cemal. Vicdanlarıyla az da olsa sorunları olan, biraz heyecanlı tiplerin silaha sarılacakları bir olay, konuşularak sakin sakin halledilecek bir şeydi onun için. Hareketin teorisyenlerinden biriydi. Analiz yeteneği çok gelişmişti. Bir olaya çok farklı açılardan da bakabiliyordu. İyi bir kitap okuruydu. Sadece solu değil, hayatı da okuyordu. Gençlik derneklerinde yöneticilik yapıyordu. Hareketin bir yayın organının yöneticilerinden biriydi. İnsanları örgütlemekte de ustaydı. İyi niyetliydi. Sinirleri alınmış biriydi sanki o. Öfkelendiğine çok az insan tanık olmuştu geçmişte. Asla bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmaya kalkmıyordu. Çok iyi İngilizce biliyor ve yurtdışında olup biteni takip ediyordu. Her eylemi en küçük ayrıntısına kadar planlar, kimi nereye süreceğini çok iyi bilirdi. Birlikte yola çıktığı insanları tanımak için çok çaba harcıyordu çünkü. Yirmili yaşların ortalarında, sanki ellili yaşlarda bir adamın orta yaş bilgeliği vardı onda.

Askeri darbenin hemen ardından içeriye alındı Cemal. İlk girişte hoş geldin dayağından geçti elbette. Ancak o, diğerlerinden biraz daha şanssızdı. Saatler süren bu dayak faslı sırasında asla bağırmamıştı. Dayakçıların zoruna gitmişti bu iş. Bir insan yediği onca dayağa karşın nasıl olur da bağırmazdı, akılları almıyordu bunu. Daha çok gelmişler Cemal'in üzerine tabii ki. Ancak Cemal çok kısa bir sürede anlamıştı işi. Bir-

kaç darbeden sonra avazı çıktığı kadar bağırmış, adamlar da gördün mü biz adamı nasıl böyle bağırtırız der gibilerinden bakmışlardı suratına sırıtarak ve bırakmışlardı yakasını. Cemal ise içinden gülmekten kırılıyormuş!

Darbe öncesinde göz önündeydi Cemal. Polisin iyi tanıdığı biriydi. Legal kuruluşların yöneticisiydi. Eylem yapılmışsa, legal bir derneğin eylemiydi bu. Yazılama yapılmışsa o da öyle. Gazete satışları da yasaldı zaten, çünkü gazetenin kendisi yasaldı. Bazen kapatılıyordu gazete gerçi, ama bir başka matbaada basılıp dağıtılıyordu. Bu durumda da hükümetin geçici süreyle yayınlanmasına izin vermediği bir yayını basıp dağıtmak suçu neyse onu işlemiş oluyordu. Ancak düzenin güçleri için suçlama mı yoktu? Ne kadar illegal eylem varsa hepsini organize etmekle suçladılar Cemal'i. İnatla direndi ve hiçbirini kabul etmedi. Kabul ettiği eylemler, gazete ve dernekle bağlantılı olanlardı sadece. Aylar süren envai çeşit işkencenin ardından görece bıraktılar yakasını. Ancak mahkemede bir sürpriz bekliyordu onu. Sorumlu olduğu gazetede bir çeviri yayınlanmıştı. Çeviri bir komünist partisinin tarihi hakkında bir derlemeydi. Vay sen misin komünist parti tarihi hakkındaki çeviriyi gazetede basan, o zaman gel bakalım buraya! Komünizm propagandası yapmaktan, üstelik de bunu basın yoluyla yapmaktan bastılar cezayı. Önce yüzlerce yıldı bu ceza. Ama zamanla net olarak sekiz yılın yeteceğini düşündü darbeciler ve tam sekiz yıl yattı içerde Cemal.

Mükemmel bir eşti Aysel. Yumuşak huylu, ama kararlı bir kadındı. İki çocuğu vardı ve kocasının üzerine titrediği daha kapıdaki manzaradan belli oluyordu. Hasan'a sımsıcak bir hoş geldin dedikten sonra, "Nasılsın canım?" diyerek sarılıp öptü kocasını.

"Hocam biliyor musun, bu kadın öldürecek beni," dedi keyifle gülerek Cemal, "bir kocayı her akşam sarılıp öper mi bir kadın yahu!"

"Hadi hadi içeriye geçin," dedi Aysel tebessümle.

"Çocuklar nerede Cemal?" dedi Hasan, haylazları ortalıkta göremeyince.

"Biri üniversitede okuyor hocam," dedi Cemal, "diğeri ise arkadaşına ders çalışmaya gitti."

Mutfaktan müthiş kokular geliyordu Hasan'ın burnuna. Anlaşılan kuru fasulye yine mükemmel hazırlanmıştı.

"Yemeğe oturalım mı?" diye sordu Aysel.

"Mümkünse hemen," dedi Hasan, "bu özel yemek için tam dokuz saattir hiçbir şey yemedim ben."

İlginç bir ilişki vardı Hasan ve dostları gibi insanların aralarında. Birbirlerini yıllarca görmeseler bile, ne zaman bir araya gelseler ilişkilerinin sıcaklığı hiçbir zaman kaybolmuyordu. Bıraktıkları yerden devam ediyorlardı. Zamana ve yere bağlı değildi aralarındaki bağ çünkü. Onlar bir dönemde kader birliği etmişti ve birbirlerine her zaman saygılı davranmışlar, birbirlerini sevmişlerdi.

Yemeğin ardından hayattan, yaptıkları işlerden, çocuklardan, ülkenin genel gidişatından konuştular iki saat kadar.

Aysel on yaş küçüktü Cemal'den. Darbeyi on beş yaşlarında yaşamış ve doğal olarak pek bir anlam verememişti. Ancak Hasan'la kocasının konuşacak çok şeyi vardır, diye düşünerek yatak odasına çekildi, birer bardak demli çayı getirip masanın üzerine bıraktıktan sonra.

"Haklısın," dedi Hasan, oturduğu koltuktan dostuna dönerek, "Aslında seninle konuşmaya geldim İzmir'e hoca."

"Konuşuyoruz ya," dedi Cemal.

"Hayır," dedi Hasan, "laflıyoruz. Neyse, sevgili dostum, ben bizim dönemi yaşayan insanların hayatlarından kesitler vermeyi umduğum bir kitap hazırlıyorum. Ve düşündüm ki, senin de buna çok önemli katkıların olabilir. Onun için geldim sana."

"Ne anlatmamı istiyorsun ki hocam?" dedi Cemal, "üç aşağı beş yukarı biliniyor bizim o dönemde başımıza gelenler."

"Onları istemiyorum senden zaten Cemal," dedi Hasan, "benim asıl bilmek istediğim, darbe sonrası bu insanların başına gelenler. Hayatlarını nasıl sürdürdükleri, psikolojileri ve artık kendilerini konumladıkları ya da mecburen oldukları yer."

"Neler buldun şimdiye kadar?" dedi Cemal, "yoksa ilk bana mı geldin?"

"Hayır, sen sondan bir önceki insan olacaksın sanırım hocam," dedi Hasan.

"Beni iyi tanıyorsun aslında Hasan, neden ben?"

"Seni herkesin iyi tanımasını istiyorum, ama asıl nedenim bu değil. Sen seksen öncesinde çok okuyan, düşünen, olayları iyi analiz edebilen, teorisyen, iyi dil bilen biriydin. Ki, o zamandan bu yana neredeyse otuz yıl geçti. Kendini çok daha ilerilere taşımış olmalısın."

"Bilgi olduğu yerde durursa rahatsız eder insanı hoca, üzerine bir şeyler koydum elbette."

"Neyi düşündüm biliyor musun Cemal, senin gibi insanların sayısı çok azdı o zamanlar, şimdi de öyle. Şayet önümüzü kesmemiş olsalardı bu ülkenin ufkunu açacak adamlardan biri olacaktın sen bana göre. Sakın yanıldığımı söyleme."

"Hayatın nereye doğru aktığı, küresel oyuncuların niyetleri, yaşadıklarımızın ne anlama geldiği, bu toplumun sos-

yal, ekonomik, sosyokültürel, siyasal vaziyeti hakkında bilgi birikimim var, evet."

"Hiç değişmemişsin hoca sen. Hâlâ aynı mütevazı Cemal. Yahu daha 1980 yılında 25 yaşlarındayken Sovyetler Birliği'nin çok uzak olmayan bir gelecekte çökeceğini tahmin edebilmiş bir adamdın sen. Ve o dev on yıl sonra çöktü. Haklı çıktın. Bunu analiz edebildin."

"Biraz sosyalizmin doğasından, Rus kimliğinden, biraz da politikadan çakan tarafsız her gözlemci anlayabilirdi bunu aslında."

"Hiç sanmıyorum Cemal. Senin bu öngörünü dile getirdiğin zamanlarda CIA bile böyle bir şeye cesaret edememişti. Bilirsin, Sovyetler çöktüğünde, 'Bıraksak adamlar zaten çökecekmiş, bunun için ne diye harcadık ki, o kadar milyar doları' demişti adamlar."

"Benden tam olarak ne istiyorsun?" dedi Cemal, Hasan'ın gözlerinin içine bakarak.

"Neden vazgeçtiğini bilmek istiyorum," dedi Hasan.

Çayından bir yudum aldı Cemal. Tuhaf bir gülüş belirdi sonra yüz hatlarında. Ayağa kalktı ağır ağır. Gidip pencereden dışarıya baktı bir süre. Alnını ovuşturdu, sonra parmaklarını kenetleyip, "Bunu sormak için mi İstanbul'dan kalkıp geldin hocam?" dedi.

"Asıl neden bu. Ama sadece bunu sormak için gelmedim," dedi Hasan, "biraz da nasıl bir hayat yaşadığın önemliydi benim için. Yani şimdiki Cemal'i darbeden sonra hazırlayan nedenler de önemli benim için Cemal."

"Tamam, iyi arkadaştık seninle. Hâlâ da öyleyiz. Birbirimize güveniriz, ama benim bunları anlatacağıma yine de nasıl emin oldun ki?" dedi Cemal.

"Hiçbir şekilde emin değildim yola çıkarken. Cemal, bizim dönemi yazdığımı söyledim sana. Sen çok önemli biriydin o zaman. Sadece bizim hareket için değil, gençlik için değil, bu ülke için de önemli olabilecek potansiyel vardı sende. Sen bu ülkenin entelektüel sermayesinin önemli bir temsilcisisin ayrıca. Veya yakanı bıraksalar öyle olacaktın. Onun için soruyorum neden vazgeçtiğini?"

"Vazgeçtiğim ne hocam?" dedi Cemal, "devrime inanç mı, devrime inanıp da mücadeleden mi vazgeçtim yoksa? Ya da şöyle diyelim, entelektüel bir Cemal, neden buraya gömdü kendini? Hangisini öğrenmek istiyorsun?"

"Mümkünse hepsini sevgili dostum," dedi Hasan, elini sigara paketine uzatırken.

"Bunları anlatmazsam ne yapacağını dürüstçe söyler misin hocam?" dedi Cemal.

"Elbette," dedi Hasan, "bir kahraman yaratacağım ve senin söylemen gerekenleri ona anlattıracağım. Seninle konuşmanın kıvamında olmayacak, biliyorum, ama elimden de başka bir şey gelmez."

"Biraz izin verir misin?" dedi Cemal kibarca ve lavabonun yolunu tuttu. Çayları tazeledi Hasan ve beklemeye başladı bu sakin dostunu.

"Cezaevi faslını bırakalım şimdi istersen," dedi Cemal çayına uzanırken, "o süreci biliyorsun zaten, çok konuştuk seninle."

"Haklısın, gereği yok," dedi Hasan.

"Psikolojim ağır darbe almamıştır içerde diye düşünmüştüm," dedi Cemal, "dışarıdaki ilk günlerde. Ama zamanla, hayatla ve toplumla daha yakından karşılaşınca, kazın ayağının öyle olmadığına kanaat getirdim. Son derece farklı bir

toplumla karşılaşmıştım. Turgut Özal cumhurbaşkanı seçilmek üzereydi. Hiç adını sanını bilmediğim herifler yönetiyordu ülkeyi. Gerçi bizim aslan generaller hâlâ kapı gibi duruyordu ülkenin tepesinde. Ne bileyim, sanki dilini hiç bilmediğim bir ülkedeydim. Geleneklerine yabancılaşmıştım. Para çok önemliydi artık. Paylaşım diye bir şey kalmamıştı. Herkes kendi derdine düşmüştü. Sovyetler çatırdıyordu. Aydınların önemli bir kısmı Turgut Özal'ın peşine takılmıştı. Ve her şeyden önce aydın kavramı gözden düşürülmüştü toplumda. Ya adamların kafası karışmıştı, ya satın alınmıştı bazıları ya da köşelerine çekilip küsmüştü kalanlar. Toplum suskundu. Siyasal mücadele yoktu. Sokaklar kuru kalabalıklarla dolup taşıyordu. Vitrinlerde hiç görmediğim ürünler vardı, haddinden fazla. Kadın erkek ilişkilerine de yabancıydım bu yeni ülkenin. Çok sayıda eski arkadaşım artık umudunu kesmişti ülkeden. Yalnızdım. Önceleri kendi içime kapanmak istedim, küsmek istedim yani. Başaramadım. Ama yapılacak elle tutulur bir şey de yoktu. İşte tam da o sıralarda başıma bir bela sardım."

Bu belanın adını da verdiği zararı da biliyordu, ama Cemal'in anlatmasını isteği için susmayı tercih etti Hasan.

"Biliyorsun, evlendim, tanıştıktan birkaç ay sonra," dedi Cemal yüzünü ekşiterek, "büyük bir hata yaptığımı ise iki ay sonra anladım. Kadın bizim eski arkadaşlardandı. Biraz da bu yüzden güvendim, inandım ona. Ama lanet olsun ki, kaçığın, bencilin, pisliğin tekiymiş meğer. Doymak bilmeyen, hiçbir şeyle mutlu olmayan, en ufak bir tartışmada üzerime yürüyen biri... Mantık sıfırdı kadında, vicdan da öyle. Kaç kez eline geçirdiği ağır eşyaları kafama fırlattı. Babadan kalma bir evde oturuyorduk. Tutturdu evi benim üzerime yap diye. Aylar sonra artık daha fazla dayanamayacağımı anladım ve

istediğini yaptım. Bir ay geçmeden de ayrılalım diye tuttur-du. Önceleri hayır dedim, ama deyip diyeceğime pişman et-ti beni. Bütün mahalleye kepaze etti. Sonunda pes ettim. Ay-rılmayı kabul ettim. Kişisel eşyalarımı bir çantaya doldur-dum ve ağlaya ağlaya çıktım evden."

"Onca yıldan beri tanıyordun kadını," dedi Hasan, "nasıl biri olduğunu anlayamadın mı?"

"Hayır anlamadım," dedi Cemal, "ben biraz da herkesi kendim gibi görüyordum o zamanlar, gerçi hâlâ da öyle ya. Neyse, insanın içindeki hinliği anlamak bana göre bir iş de-ğilmiş, en azından bunu anladım. Ama hapishanede çekme-diklerimi bu kadın çektirdi bana, o altı aylık evlilik süreci-de, inan bana."

"İnsanın insana nasıl bir cehennem hazırlayabildiğini iyi bilirim," dedi Hasan.

"Kadınları iyi tanımıyordum ve birini hayatıma sokmuş, perişan olmuştum," dedi Cemal, "onlara güvenim kalma-mıştı. Yeni kuşağı ise hiç tanımıyordum. Yalnızlığıma gö-müldüm bir süre. Boğulacak gibiydim ama. Tam da o sıralar-da o ana kadar hayatımın en güzel armağanı çıktı karşıma. İzmir'de Aysel'le tanıştım. Kendi çabalarımla başardım bu-nu hocam, kutlaman lazım beni."

İki dost güldüler bu alandaki yeteneksizliklerine.

"İzmir'de bir iş buldum bir dostumun yardımıyla ve bura-ya yerleştim. Zamanla ilerledi arkadaşlığımız. Aysel'i ve dola-yısıyla da kadın dünyasını ancak o sıralarda tanıyabildim," de-di Cemal, "o çok iyi bir insan. Sevdi beni. Korudu. Saygı gös-terdi. Dinledi. Akıl verdi. Yaralarımı sarmama yardım etti. Kendim gibi davranmama izin verdi. Zamanla, onunla küçük ama çok özel bir dünya kurduğumu anladım ve evlendik. Bi-rinci yılın sonunda oğlum dünyaya geldi. Bir yıl sonra da bir

kız çocuğu verdi bana. Çocuklar dünyaya gelince, ilişkimizde kırılmalar olur diye tahmin ettim, ama olmadı. Aysel izin vermedi buna. Çocukları, beni ve işini inanılmaz bir hünerle idare etti. Zamanla onu daha çok sevdim. Sanki başka kimseye ihtiyacım yoktu. Kafeteryayı o sıralarda açmıştım zaten. İşimi bitirince doğruca eve gidiyordum. Çocuklarım ve karım yetiyordu bana. Eve adımımı atar atmaz müthiş bir sevgi halesiyle sarılıp sarmalandığımı hissediyordum. Hep de öyle oldu."

"Bunlar benim asla bulamadığım harika şeyler Cemal," dedi Hasan, "ama sanırım bu yüzden vazgeçmedin."

"Bu bir erkeğin hayatında çok önemli Hasan," dedi Cemal her sözcüğün üzerinde durarak, "ama tek neden bu değil tabii ki. Seksen dokuzda evlendim Aysel'le biliyorsun. Az önce de söylediğim gibi çok mutluydum, hayatımda hiç olmadığı kadar. Ama yaralıydım hâlâ. Hem sekiz yıllık hapsin hem de o manyak kadının açtığı yaralar kolay iyileşmiyordu. Dediğim gibi aileme adadım kendimi üç beş yıl. Huzurluydum, keyifliydim. Yeniden çok kitap okumaya başlamıştım. Daha önceleri kafam dağınık ve mutsuz olduğum için pek okuyamıyordum. Bazen dalıp giderdim. Biliyorsun çok ağır başka şeyler de yaşadık, onlar da üşüşüp duruyordu zihnime. Doksanlı yılların ikinci yarısından itibaren topluma daha farklı bir gözle bakmaya başladım. Ve toplum olabilmek için yüzlerce fırın ekmek yememiz gerektiğini düşündüm.

"İnsanlar küçük çıkarlarının peşindeydi. Küçük çıkarlarsa insanı küçük kalmaya mahkûm ediyordu. İnsanların hedefe bile ihtiyacı yoktu. Günlük çıkarlarını halletmek yetip de artıyordu bile. Biliyorsun uzağı hesap etmeyi sevmeyen bir yapımız var biz Türklerin.

"Kendi dinamikleriyle bir şey üretecek bir toplum değiliz biz hoca, bunu anladım o yıllarda. Vietnam savaşıyla birlik-

te Amerika ve Avrupa'da yükselen insani ve demokratik bir dalga bizim buralara da gelmişti altmışlı ve yetmişli yıllarda. Bizde de o zaman koşullar uygundu. İnsanlar yoksuldu, huzursuzdu, gençlik dinamikti ve dalgaya kapıldık bir süre.

"Köylülük çözülüyor ve köylüler büyük kentlere akıyordu. Gelenler geleneklerini, sığ dünyalarını da getiriyordu beraberinde. Yani kent toplumu olmak çok uzak bir geleceğin işiydi. Bu koşullarda da bilgi ve entelektüel birikim para etmiyordu. Düzgün, kuralları olan bir kapitalizm de değildi bizim sistem. Öyle olsa bilgi pazarda para edecekti. Çok sayıda özel televizyon kanalı vardı, ancak daha çok şovmenler çıkıp gevezelik ediyordu ekranlarda. Aklı başında laf edebilecek olanlar ya oralara çıkarılmıyor ya da çıksalar bile kimse anlamak istemiyordu onları. Aradan neredeyse on yıl geçti, hâlâ da öyle.

"Toplum yılmıştı, sinmişti, okumuyordu, düşünmüyordu, zaten cılız olan şehir kültürünün hali perişandı. Burjuvazi yoktu bu ülkede. Sadece zengin sınıfı vardı. Dolayısıyla burjuva kültürü de yoktu.

"Halkın direnme kültürü yoktu, demokrasi kültürü yoktu. Halka hep devlet vermişti. Vermeyince de susmuştu halk. Kulluktan vatandaşlığa geçiş öyle kolay bir şey değil. Belki de elli yıl daha gerekecek bunun için.

"Ve çok önemli bir başka şey de küreselleşme. Küresel şirketler artık sınır tanımıyor. Bizim bu topraklar önemli onlar için. Enerji yolları buralarda. Tek laik ülke Müslüman âleminde. Çok önemli bir pazar küresel şirketler için. Yani küresel güçler yakasını kolay bırakmaz bu ülkenin. Ve bunu da halka anlatabilmek olanaksıza yakın bir iş.

"Velhasıl bu koşullarda bir şey yapılamayacağını düşündüm ve düşünüyorum da. Küstüm de diyebilirim. Bu anlat-

tıklarımın yanında, insanların kaypaklığı, her kalıba uyma yetenekleri, haklının değil, güçlünün yanında yer alma dürtüsü çok rahatsız etti beni. Kendine hayrı olmayan kalabalıklara bir şey verebileceğime inanmıyorum artık. Bir şey almak istedikleri yok çünkü! Ailemin dışında beni mutlu eden pek bir şey yok. Merak ettiysen söyleyeyim sana. Evet, bilgimi gömmek huzursuz ediyor beni. Ama mücadele etmeye kalkarsam, inanılmaz yorulacağımı iyi biliyorum ve buna tahammülüm yok artık!"

Son cümleleri kurarken, ilk kez bu kadar öfkeli olduğuna tanık oldu Cemal'in Hasan. Belli ki diye düşündü, gerçekten küstü dostu ve yaşadığı onca acının da etkisiyle kendini mutlu hissettiği bir ortama sığınmayı tercih etmişti.

Bir süre sustu Cemal. Sonra kalkıp pencereyi açtı, salonu havalandırmak için. Soğuk havayı ciğerlerine çekti. Sonra birden Hasan'a dönerek, "Anlattıklarımdan hareketle, 'Darbeciler başardı mı sence?' sorusunu soracaksın bana diye düşündüm, yanılıyor muyum Hasan?" dedi.

"Madem konuyu açtın, cevap ver o zaman istersen," dedi Hasan.

"Evet, başardılar," dedi Cemal.

Bu yanıtı bekliyordu elbette Hasan, ancak sorması gereken bir soru çıkmıştı ortaya şimdi de. "Peki," dedi, "kaybedenler belli, az kazananlar da. En çok kazanan kim?"

"Bunun yanıtını da alacak mısın çalışmana?" dedi Cemal.

"Bulabilirsem, elbette," dedi Hasan.

Gözlüğünü çıkarıp masanın üzerine bıraktı Cemal. Gözlerini ovuşturdu bir süre. Kalkıp çalışma masasına gitti ve bir defterle geri döndü. Gözlüğünü yerleştirdi burnunun üzerine. Bir kalem aldı, küçük not defterinden bir sayfa kopardı

ve bir isimle telefon numarası yazarak uzatırken Hasan'a, "Bu adamı ara istersen hocam," dedi, "bir stratejik araştırma kurumunda uzun yıllar çalıştı. Ayrıca ABD ve Avrupa'yı çok iyi bilir."

Havaalanında kar tanelerinin usul usul yere indiğini gördü Hasan, küçük valiziyle çıkış kapısından Havaş otobüslerinin beklediği alana çıktığında. Peşinden atlı geliyormuş gibi aceleyle yaktı bir sigara. Cüzdanını çıkardı ve aradığı kağıdı buldu hemen. Bir süre baktı kâğıtta yazılanlara. Adamı tanıyordu, ama belli etmemişti İzmir'de o gece Cemal'e. Adamın adıyla telefon numarasını kaydetti cep telefonuna ve katlayıp yırttı kağıdı. Bir daha, bir daha yırttı ve çöp kutusuna atarken gülümsedi, darbe öncesinde bu bile suç olabilirdi diye geçirerek içinden. Olur ya, acaba bir pusula mıydı o özenle yırtıp attığı kâğıt? Çevrede polis filan varsa, haydi bakalım karakola, anlat artık anlatabilirsen derdini. Kendini bırak bir tarafa diye düşündü, kâğıtta adı ve telefonu olan insanı da yakardın hiç günahı yokken.

Şişli'de eski sayılabilecek ama temiz bir apartmana girdi öğleden sonra. İkinci kattaydı stratejist Ali Dürüst'ün ofisi. Zili çaldı. Kapıyı bir sekreter açtı ona. Bir dakika sonra da Cemal'in arkadaşının ofisindeydi.

"Nasılsınız Hasan Bey? Hoş geldiniz, buyurun lütfen, bu arada ne içmek istersiniz?" dedi altmışlı yaşlarda, saçlarına aklar düşmüş, temiz giyimli adam.

"Teşekkür ederim efendim, bana zaman ayırdığınız için," dedi Hasan, "bir çay içerim."

"Benim için zevktir böyle şeyler Hasan Bey," dedi adam, "Cemal'i kıramazdım. Bu arada önemli bir toplumsal olayda benden görüş istenmesi hoş bir duygu benim için."

"Zamanınızı fazla almak istemiyorum Ali Bey," dedi Hasan, "onun için de hemen konuya girmek istiyorum izin verirseniz."

"Uzun süredir bu işin peşindesiniz sanırım?"

"Yaklaşık sekiz aydır."

"Ne buldunuz, ya da neler?"

"Okuyan, düşünen, araştıran, ülkesini seven, sonuna kadar iyi niyetli, heyecanlı ve anlaşılsalar, belki de bu ülkenin kanatlanmasına omuz verecek en dinamik gücün bir daha ayağa kalkamayacak hale getirilmesine daha bir yakından tanık oldum."

"Bunu bilerek yaptılar."

"Neden bu kadar ağır bir terör iklimi yarattılar ülkede?"

"Amaçlarına ulaşmaları için böyle bir iklim şarttı. Bu çok uzun süreli bir operasyondu çünkü ve küresel sermayenin işiydi."

"Amaç neydi sizce?"

"Türkiye gibi önemli bir ülkeyi küresel sermayeye eklemlemek."

"Bu çok ilginç," dedi Hasan, "ancak böylesine acımasız bir baskı rejimine gerek olmadan da bu iş halledilebilirdi diye düşünmeden edemiyor insan."

"Yanılıyorsunuz," dedi Ali Bey, "askeri darbe ve baskı rejimi olmadan bizim gibi bir ülkede bir şey yapamazlardı. Şöyle bir ülke düşünün... Yetmiş sente muhtaç gerçekten. Dışarıda paranız geçmiyor. Dış temsilciliklerde personele maaş ödenemiyor. Cılız olan sermaye de ülkeden kaçıyor. Yabancı sermaye gelmiyor. İhracat yok gibi ve ihracat bir ül-

ke ekonomisi için hayatidir. Dışarıdan döviz getirmeniz şarttır çünkü. Bir ülke kalkınmayı iki kaynakla yapabilir. Biri iç kaynaklar. İkincisi ise dışarıdan gelecek yabancı sermaye ile ihracattan kazanacağınız döviz. Bunlarla yatırım yapacak ve istihdam sağlayacaksınız. İçerde sermaye birikimi sağlanamıyor. Yani yatırım yapamıyorsunuz. İşsizlik alıp başını gidiyor bu durumda.

"Ülkede sol muhalefet güçlü. İşçilerin önemli bölümü politize olmuş ve hakları için mücadele ediyor. Öğrenciler, hatta yer yer köylüler muhalefet hareketlerine katılıyor. Çok sayıda işyerinde grev var. Karaborsa alıp başını gitmiş. Paranın itibarı yok, çünkü enflasyon çok yüksek. Günde yirmiye yakın insan öldürülüyor. Politik istikrar yok. Siyaset sınıfı taşın altına elini sokmaya çekiniyor. Sen ben kavgalarıyla durumu idare etmeye çalışıyorlar. Geniş halk kitleleri korku içinde yaşıyor. Kimsenin yarınlara dair umudu yok.

"Şimdi siz yabancı sermayeyi kontrol eden biri olsanız, böyle bir ülkeye yatırım yapar mısınız? Bırakın yatırım yapmayı, borç verir misiniz?"

"Hayır."

"Başka şeyler de var... Türkiye'nin elli milyona yakın nüfusu, güçlü bir devlet geleneği, bir imparatorluk bakiyesi var ve stratejik olarak çok önemli bir yerde. Yukarıda öteki süper güç Sovyetler Birliği var. Türkiye NATO'ya üye, bir cephe ülkesi. Petrol denizi Ortadoğu'nun karışıklığını söylemeye bile gerek yok. Ve İsrail faktörü. Arapların nefret ettiği ve boğmaya kararlı oldukları bir devlet İsrail. Türkiye'ye şiddetle ihtiyacı var. Laik, yüzü Batıya dönük, Arap ülkelerinden çok farklı bir ülke Türkiye çünkü. ABD'nin Ortadoğu'da önemli bir müttefiki olan İran elden çıkmış, yeminli ABD düşmanı mollalar iktidara gelmiş. Türkiye enerji yolları üze-

rinde kilit bir ülke aynı zamanda. Ve Türkiye gibi çok önemli bir ülkedeki durum berbat!"

"Peki, küresel sermaye bu işin neresinde?"

"Her yerinde. Dünyayı zaten onlar yönetiyor. ABD de vurucu güçleri gibi. Ve küresel sermaye Türkiye'yi asla gözden çıkaramazdı. Sistemi tıkanan Türkiye ne pahasına olursa olsun, elde tutulmalı ve dönüştürülmeliydi."

"Bunun için de generallere ihtiyaç vardı."

"Evet, böyle de denilebilir. Ancak bir sorunu vardı küresel güçlerin. Darbecileri bu işe ikna etmek. Dahası onları mecbur kılmak..."

"Neye ikna etmeleri gerekiyordu orduyu, darbeye mi?"

"Hayır, hayır. Ordunun elinde darbe için gerekli ortamı sağlayacak, kanı durdurmak, devlet otoritesini tesis etmek, siyasetçileri yola getirmek, muhtemel bir iç savaşın koşullarını ortadan kaldırmak gibi güçlü argümanlar vardı zaten. Ve darbe her an olabilirdi. Ancak bunlar bile kendinizi uluslararası sistemden soyutlayıp darbe yapmanıza yetmez. Her zaman yetmez daha doğrusu. O güçlere meydan okuyarak da darbe yapılabilirdi. Ancak kurtarmaya kalktıkları ülkeyi çok daha büyük çıkmazlara götürebilirdi darbeciler, uluslararası destek verilmezse şayet."

"Yani bir pazarlık mı söz konusu?" dedi Hasan heyecanla.

"Onun gibi bir şey," dedi Ali Bey, "Adamlar darbenin ayak seslerini duyuyorlardı. Türkiye elden çıkarılamazdı. O zaman bu darbeden yararlanılmalıydı. Özel koşullarda destek verilecekti darbecilere."

"Galiba al gülüm ver gülüm oldu bu iş," dedi Hasan.

"Ağzımdan aldınız lafı Hasan Bey," dedi Ali Bey tebessüm ederek, "ABD, yani küresel sermayenin vurucu gücü,

orduyu darbe gerekçeleri konusunda 'anlayacaktı.' Ülkede akan kan duracak, devlet otoritesi yeniden tesis edilecek, muhtemel bir iç savaş önlenmiş olacaktı. Ordu da bunun karşılığında, küresel sistemin taleplerine ses çıkarmayacaktı. Yani ülkede serbest pazar ekonomisi uygulanacaktı. Kapitalizmin altyapısı hazırlanacaktı. Böylece Türkiye dışa açılacak, ihracat artacak, döviz ve yabancı sermaye gelecek, ekonominin çarkları dönmeye başlayacaktı. Ve Türk ekonomisi zamanla küresel sistemin bir parçası olacaktı."

"Askeri kim ikna etti dersiniz?" dedi Hasan.

"Doğrudan ikna turları düzenlendi diyemeyiz elbette, ancak kulaklarına her fırsatta, ekonomik çıkmaz fısıldandı askerlerin. Bazen açıkça söylendi, bazen üstü kapalı. İçerdeki güçler de ekonomik sistemin artık çöktüğünü ve serbest piyasa ekonomisine geçilerek ülkenin dışa açılmasının şart olduğunu telkin ediyordu siyaset sınıfı ve askerlere. Sağcı siyasiler için sorun yoktu, ikna oldular. Dikkat ederseniz 24 Ocak kararlarının ardından geldi darbe. Acaba darbeye gerek kalmadan bu kararlar uygulanabilecek miydi? Önce bunu görmek istediler. Kararlar yürürlüğe girdi, ancak pratikte pek işe yaramadı. Kan akıyordu. Sol muhalefet güçleniyordu ve halktan destek de almaya başlamıştı. Olmadı yani. Ekonomi resmen çöküyordu. Küresel güçlerin ekonomik dönüşüm için telkinleri de artarak devam ediyordu bu arada. Ve darbeciler sonunda ikna oldu yeni ekonomik sistemin mutlaka taviz verilmeden uygulanmasının şart olduğuna."

"Ve hazırlıklarına hız verdiler."

"Evet, öyle. Bu arada darbeciler birkaç yıl öncesinden darbenin hazırlığını yapıyordu. Bir planları vardı. Belki en kötü durum senaryosuydu ama vardı o plan. Darbe durumunda ne yapacaklarını en ince ayrıntısına kadar hesaplamış olma-

lıydılar. Zira darbenin ardından anında durdurdular kanı. Muazzam bir istihbarat çalışmasıyla, kimi nereden alacaklarına, kimlere ne yapacaklarına karar vermişlerdi çoktan."

"Onun için çok kısa bir sürede muhalifleri toparlayabildiler desenize. Ve kan bir günde durdu. Oysa daha önce sıkıyönetim vardı. Askerin elini tutan yoktu, ama o kan bir türlü durdurulamıyordu."

"Taşın altına elini sokacak olan güç," dedi Ali Bey, "kendini de güvenceye almak zorundadır. Dünyayı ve ülke insanını niyetleri konusunda ikna etmek zorundadır. Onun için koşullar tam olarak olgunlaşınca ancak harekete geçtiler."

"Amaçlarına ulaşmak için terör iklimine ihtiyaçları vardı dediniz başta, neden?" dedi Hasan.

"Bir ekonomik sistemden bir başkasına geçiyorsunuz," dedi Ali Bey, "ve sadece ekonomi değil, her şey bambaşka bir hale gelecek. Yeni bir ekonomik yaşamı oturtacaksınız ülkede. Yeni sistemin en büyük düşmanı örgütlü muhalefetti. İşçi ücretleri çok düşük tutulmalıydı. Memur maaşları sınırlandırılmalıydı. Ki bu kolaydı. Çünkü memur örgütlenmiş değildi. Halk kemer sıkmalıydı. Bunları sağlamak için de sendikalar susturulmalıydı. Sol güçler ezilmeliydi. Sisteme karşı çıkacak veya çıkması muhtemel kim varsa susturulmalıydı. Tam anlamıyla dikensiz gül bahçesi yaratılmalıydı. Yeni sistem bunu gerektiriyordu."

"Bunu anlıyorum," dedi Hasan, "herkesi susturdular. Solu acımasızca ezdiler. Susturmayı anlıyorum da Ali Bey, neden bu kadar acımasızca yaptılar bu işi? Bir kuşağı neden paspas gibi çiğnediler? Neden on binleri işkenceden geçirdiler, öldürdüler, sürdüler, siyasal haklarından mahrum bıraktılar, vatan haini ilan ettiler? Neden o insanları hapislerde çürüttüler, sakat bıraktılar?"

"İki nedeni var bunun diye düşünüyorum," dedi Ali Bey, "biri darbeciler solcuların vatan haini olduğunu düşünüyordu. Özellikle de Sovyet yanlısı sol grupların ve bir de silahlı mücadele verenlerin. Onların üzerine acımasızca gitmelerinin bir nedeni bu. İkincisi çok daha önemli. Dedim ya operasyon uzun vadeliydi. Eski sistem tümüyle tasfiye edilecekti ve yenisi en az bir kuşak sonra oturabilirdi yerine. İşte bu süreç asla sekteye uğramamalıydı. O koşullarda da en güçlü muhalefet adayı doğal olarak sol olacaktı. Sol, yeniden örgütlenip çomak sokmaya kalkmamalıydı sürece. İşte o korku iklimi bunun için oluşturuldu. Sistematik işkenceler, siyasal haklardan yoksun bırakmalar, sürgünler, kişiliklerin yok edilmeye çalışılmasının nedeni bu. Yani muhalif solcular öyle bir hale getirilmeliydi ki, bir daha asla ayağa kalkamasınlar. Bunu yaptılar işte."

"Bu arada 68 kuşağını ezerken yapılan hatalardan da ders aldılar sanırım," dedi Hasan.

"Evet, evet," dedi Ali Bey, "bu kez derslerini iyi çalıştılar. O çocukların da üzerine gitmişlerdi elbette. Ancak 74 yılında çıkarılan afla dışarı çıktı çoğu ve kısa bir aradan sonra yeniden harekete geçtiler. Daha kitlesel bir hareket olan 78 kuşağına bu olanak tanınmamalıydı. Tanımadılar da. Önderler ya öldürüldü, ya sürgüne gitmek zorunda kaldı ya da en az on yıl içerde kalmaları sağlandı. Böylece bir sonraki kuşağa deneylerini aktaramayacaklardı, 68'liler gibi. Nitekim de aktaramadılar."

"Darbenin ardından sadece solculara eziyet edilmedi, sıradan insanlara da korku salındı," dedi Hasan.

"Haklısınız," dedi Ali Bey, "öyle oldu. Onlara da sanırım şöyle bir mesaj verilmek istenmişti. Devlete karşı çıkanların, aslında bunu bize karşı çıkanlar diye okumak gerekiyor, ha-

lini gördünüz, hayatları karardı. İki ayakları üzerinde ancak emekleyebilen ölülere döndüler. Sakın, ama sakın yeltenmeyin düzene karşı çıkmaya. Bu arada gözaltına alınan ve işkencede ölen çok sayıda insan oldu. Kaybedildi insanlar. Kendini yakanlar oldu içerde, baskıları protesto etmek amacıyla. Bunu bir yandan 'vatan haini teröristlerin propagandası olarak sunarken halka darbeciler, bir yandan da yaptıklarının bir şekilde dışarıya sızmasını istediler. Zira bu durumda halk korku ilacından doya doya içmiş olacaktı. İnsanların zihnine kazınacaktı, eğer düzene karşı çıkarsa başlarına gelecekler."

"Aradan tam yirmi sekiz yıl geçti," dedi Hasan, "ve görünen o ki, başardılar bu işi."

"Evet," dedi Ali Bey acı bir tebessüm eşliğinde, "başardılar, ancak başardıkları başka şeyler de oldu... Biliyorsunuz seksen öncesinde Türkiye solunun saflarında Kürt kökenli on binlerce solcu vardı. Kürt kökenli hareketler de vardı, ancak cılızdı bunlar. PKK da öyle, zayıf bir güçtü. Ancak o dönemin yöneticileri, Osmanlı oyunu olan iti ite kırdırma taktiği uygulayarak, PKK'nın silahlanıp Doğu ve Güneydoğu'dan Türkiye solunu silmesine ses çıkarmadılar. Sonra Diyarbakır cezaevlerindeki işkenceler ve Kürtlere dillerinin yasaklanması PKK'yı palazlandırdı. Bekaa Vadisi'ne geçerek askeri dönemde çok büyük darbe yemedi önder kadroları. Bu arada bir yandan darbeciler, diğer yandan PKK, bölgede legal ve silahı reddeden ne kadar Kürt hareketi varsa hepsini ezdi. Ve böylece meydan PKK'ya kaldı. Sonrasını biliyorsunuz. Dış güçlerin de çomak sokmasıyla 35 bin ölü, üç yüz milyar dolarlık ekonomik kayıp."

"Sanırım bir başarıları da dincilerle ilgili," dedi Hasan.

"Dincileri PKK kadar bile anlamadılar," dedi Ali Bey, "toplumun muhafazakâr dokusunun ne anlama geldiğinden

habersizdiler. Solu ve her renkten muhalefeti bastırdıkları için kitle tabanına ihtiyaçları vardı. Dincileri seçtiler. Sessiz halk kitleleri, kan durduğu için zımnen destek veriyordu ayrıca. Yani başlarda işler iyi gidecekti ve gitti de. Ancak dinciler bu durumdan vazife çıkarmaya koyuldu hemen. Güçlerini ve etkilerini artırdılar. Kendilerini cumhuriyetin ve bu ülkenin sahibi olarak görenler, her seferinde bastırdılar adamları. Ama bir kez daha, bir kez daha çıktılar ortaya, üstelik daha güçlü ve mülk sahibi yeni bir orta sınıf olarak. Ve sonuçta iktidara geldiler. Şimdi ordu, bir zamanlar darbecilerin ittifak yaparak palazlandırdığı bu gücü tasfiye edebilmek için ne yapacağını düşünüyor?"

"Sizi anladım," dedi Hasan keyifsiz bir ses tonuyla, "o atak, okuyan, yazan, düşünen, sorgulayan, ülkesini gerçekten seven, tam bağımsızlığı savunan, özgürlük ve adalet isteyen ve sonuna kadar iyi niyetli, devrimci ama bir o kadar da romantik kuşağın ütopyası devrimcilerin kanlarında boğuldu. Ve Türkiye küresel sermayeye eklemlendi."

"Ne yazık ki öyle oldu," dedi Ali Bey.

Stratejistin ofisinden çıktıktan sonra, uçuşan kar tanelerinin altında paltosuna sıkıca sarınıp Taksim'e kadar yürüdü Hasan. Oradan İstiklal Caddesi'nde bir tur atmaya karar verdi. Yalnızdı caddede. Yapayalnız hissetti kendini, ışıltılı vitrinlere göz ucuyla bakarken. Zihni geçmişten yaşadığı ana, yaşadığı andan geçmişe durmadan yolculuk yapıyordu...

Kurt kapanı diye söylendi içinden Hasan. Sonra organize olmakta inanılmaz yetenekli, sürüler halinde saldıran kurtları düşündü. Korumakla yükümlü olduklarını hayatı pahasına korumaya kararlı köpeğe bir yem atardı kurtlar. Biri görünürdü köpeğe. Köpeğe, korumaya kararlı olduklarına teh-

dit oluşturduğunu hissettirirdi kurt. Köpek onu uzaklaştırmak zorunda hissederdi kendini. Kurdun peşine düşerdi kaçınılmaz olarak. Bunun bir kurt kapanı, bilinçli bir strateji olduğundan habersiz... Köpek bir tek kurdu kovalamaya çalışırken uzaklaşırdı koruduğu yerden. Yanlardan, arkadan ve önden saldırıya geçerdi diğer kurtlar bir anda. Ve neye uğradığına şaşıran köpek kurt kapanına düşüp yem olurdu.

Evet, dedi içinden, işte böyle bir tuzak kurulmuştu geçmişte. Bir kurt kapanı. Bağımsız, özgür, adaletin hüküm sürdüğü, ezenin ve ezilenin olmadığı, kardeşçe yaşanan bir Türkiye rüyası gören 78 kuşağının masumiyeti kurt kapanına düşürülmüştü.

Bir ölçüde kitle desteğine sahipti sol hareket, doğruydu bu, diye devam etti içindeki ses. Ancak kırılgan bir destekti bu. Devlet otoritesini içselleştirmiş bir toplum için sol biraz yabancı kalıyordu. Ve kitle, psikolojisi gereği güçlüden yanaydı.

Darbeci mantık, uluslararası sermayenin emrindeki gizli servislerden iyi besleniyordu. Sol, sandığı ve sanıldığı kadar güçlü değildi aslında. Ve devlet bunu çok iyi biliyordu. Kitle desteği yaygın olsa da pamuk ipliğine bağlıydı, zayıftı sol. Karşısında ise hem güçlü yabancı gizli servisler hem de yedi yüz yıllık bir devlet geleneği vardı. Ve bu gelenekten gelen darbeciler solun gücünü abartmasına izin verdiler. Ve sol bir hata daha yaptı burada. İllegaliteyi gevşeterek yarı legal bir ortamda çalışmaya başladı. Böylece de kadrolarını deşifre etti. Görece özgürlük ortamına izin verilmesini, kendi gücüyle fiili olarak elde ettiği kazanımlar sandı. Ve devletin geleneğinin gücünü, entrika yeteneğini, küresel bağlantılarını; antikomünist, askerci, otoriter, bürokratik, baskıcı, oligarşik ka-

rakterini küçümsedi. 1 Mayıs 1977 Taksim katliamının amacının sadece sola gözdağı vermek değil, en sıradan, masum işçi taleplerinin bile acımasızca ezileceğinin mesajı olduğunu anladı sol, ama yeterince önlem almadı. Faşist diktatörlüğün ayak sesleri karşısında eylem birliğini gerçekleştiremedi. Darbecilerin Güney Amerika'daki meslektaşları gibi olmadığını düşünmeye devam etti sol. Hatalarına rağmen iyi niyetle mücadele bayrağını yükseltmeye çalışırken; ülkeyi güya komünizm tehlikesinden kurtarmak için savaşmaya ant içmiş yarı paramiliter faşistler Kahramanmaraş, Sivas, Malatya, Çorum'da halkı, Alevileri ve solcuları katlederken; darbe planlayıcıların hemen değil de katliamın ardından devreye girme nedeninin "tarafsızlıklarını" halkın gözünde tescilleme taktiği olduğunu anlayamadılar devrimciler.

Başını, yağan kar tanelerini seyretmek için arkaya attı bir ara Hasan. Bir kar tanesi o anda gelip gözünün içine girdi. Gözünü ovuşturdu tedbirsizliğine hayıflanırken elinin tersiyle. Devrimciler, dedi kendi kendine, iyi niyetin, romantizmin ve masumiyetin davet ettiği hastalığa yakalanmıştı ne yazık ki. Bu yüzden düşmanın niyetlerini okuyamamışlardı. Düşman gibi düşünemezlerdi, iyi niyetliydiler çünkü. Düşman gibi gaddar, onun gibi kurnaz olamazlardı. Onun gibi kirlenemezlerdi...

İşkencede yiğitçe direnişinin ardından ölen devrimcinin gülen gözleri geldi Hasan'ın gözlerinin önüne, bir karakol, kan verdiği bir ülkücü, kızının kollarında ölen bir başka devrimci... Durup bir sigara yaktı kar taneleri üstüne yağarken ve anılar yolculuğa devam etti onunla birlikte... Kaçağa düşmüş devrimcileri darbecilerin gazabından tam altı yıl koru-

yan yiğit bir adamla konuşurken hayal etti kendini. Henüz on dokuz yaşındayken işkencede hayaları burularak kısırlaştırılmış dev gibi bir adamın gözyaşları aktı yanaklarından. Düşkün bir eski devrimcinin küskün bakışları dağladı içini, acıttı gözlerini, çeyrek asır önce başlayıp mezarda biten kırık bir aşk hikâyesi... İşkence tezgâhında aklını kaybeden adamla küçük kızı geldi gözlerinin önüne Galatasaray Lisesi'ni geride bırakırken. Devrim yolunda kendini ve aşkı unutarak yıllar sonra bir arsıza tutulan genç güzel kadınla, polisin eline düşerse vahşice öldürüleceğinden adı gibi emin devrimcinin yüz hatları gözünün önünde, yürüdü Tünel'e doğru Hasan.

Anadolu toprağı kadar zengin, bir o kadar temiz, bir o kadar yerli, bir o kadar milliydi onlar, diye geçirdi içinden.

Ve hayatlarını ortaya koyarak "devrimin şanlı yolunda" yürürken 78'liler, dedi son söz olarak içinden; kurt kapanına düşürülerek çok ezildiler, çok acı çektiler, çok ama çok öldürüldüler ve kanlarında boğuldu idealleri...



Bağımsızlık, eşitlik, adalet ve devrim düşüyle yola çıkmıştı 78 kuşağı. Emperyalizme ve onun yerli işbirlikçilerine karşı savaş açmışlardı. Kurulan kurt kapanından habersiz, devrimin yakın olduğuna inanıyor, bu uğurda hayatlarını ortaya koymaktan çekinmiyorlardı.

Hangi aktörler rol almıştı bu kurt kapanında? Amaçları neydi? 12 Eylül darbesi akan kanı durdurmak, olası bir iç savaşı önlemek, can güvenliğini sağlamak için mi yapılmıştı; yoksa asıl amaç ülkeyi küresel sermayeye eklemlemek miydi?

Devrimciler neden ve nasıl düşmüştü bu kurt kapanına?

78 kuşağının savaşçıları, darbecilerin iddia ettiği gibi anarşist, terörist, hain miydi, yoksa dinamik, okuyan, yazan, düşünen, sorgulayan, sonuna kadar iyi niyetli, devrimci ama bir o kadar da romantik insanlar mıydı?

Halim Bahadır, gerçek olayları devrimci hayatların tanıklığıyla aktardığı romanı *Tuzağa Düşen Masumiyet*'te, 78 kuşağının izini sürerken, 12 Eylül rejiminin yol açtığı büyük yıkıma ışık tutuyor ve darbeye farklı bir bakış açısı getiriyor.

ISBN 978-975-468-729-3

online satış:
www.saykitap.com

SAY YAYINLARI